Katonai Jogi és Hadijogi Szemle

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság Tudományos Folyóirata

12. évfolyam (2024) 4. szám

12. évfolyam (2024.) 4. szám

Főszerkesztő
Dr. habil. Hautzinger Zoltán PhD. r. ezredes

Társszerkesztők
Dr. Csiha Gábor ezredes
Dr. Farkas Ádám PhD. alezredes
Dr. Kelemen Roland PhD.

Felelős kiadó
Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság
1055 Budapest, Markó u. 27.

A kiadó képviselője
Dr. Kádár Pál PhD. dandártábornok

Megjelenik
Elektronikusan 3 havonta
és évközi különszámokkal

Közzététel helye
www.hadijog.hu

ISSN
2064-4558

A borítót tervezte:
Dr. Czebe András (czprod.co@gmail.com)

Tartalom

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasóink!

A Katonai Jogi és Hadijogi Szemle jelen száma ismét több, időszerű és tudományosan megalapozott írást kínál a katonai jog és a hadijog iránt érdeklődő szakmai közönség számára. A kötet tanulmányai egyaránt reflektálnak a hazai és nemzetközi biztonságpolitikai környezet változásaira, különös tekintettel az elmúlt évek során megfigyelhető stratégiai és normatív átalakulásokra.

A lapszám vezértanulmánya a (hon)védelmi alkotmányosság 2019 és 2024 közötti fejlődését elemzi, részletes metodikai bontásban. A tanulmány többek között az alkotmányos szabályozás terjedelmi és tartalmi trendjeit mutatja be, figyelemmel a védelmi és biztonsági reformok hatásaira.

Kiemelt figyelmet érdemel továbbá a kiberterrorizmus büntetőjogi aspektusait vizsgáló írás, valamint az információs hadviselés kognitív befolyásolásra irányuló törekvéseinek elemzése. A gazdasági szankciók hibrid hadviselésben betöltött szerepét tárgyaló tanulmány szintén hozzájárul a komplex biztonsági értelmezési keret bővítéséhez.

A Fórum rovatban megjelenő recenzió az orosz–ukrán konfliktus következményeire rávilágító konferencia előadásaiból készült tanulmánykötetet mutatja be, kiemelve az új védelmi és biztonsági dimenziókat.

a szerkesztők

Budapest, 2025. január 30.

TANULMÁNYOK

Till Szabolcs

A (hon)védelmi alkotmányosság fejlődési trendjei 2019–2024 között

Dr. Urbán Géza nyá. dandártábornok emlékére

1. Bevezetés[1]

A jelen tanulmány címe minden bizonnyal magyarázatra szorul. A *honvédelmi alkotmányosság* eredendően nem magyar alkotmány-értelmezési terminológia, hanem a német alkotmányjogi szakirodalom átemelésén alapul.

A fogalom ugyanakkor alkalmas arra, hogy a védelmi és biztonsági reform részeként is elkülönítetten elemezze azt az összefüggésrendszert, amely a honvédelemre vonatkozó alkotmányos szabályok különböző részterületeinek az elmúlt 5 évben megvalósult fejlődését tematizálja. A honvédelmi alkotmányosság ugyanis egyrészt összefoglalható az Alaptörvény konkrét időállapotokban rendelkezésre álló és a honvédelmet érintő szabályainak összességeként, ugyanakkor egyfajta normatív elvárásrendszer is, amely a honvédelmi szabályok szabályozási tartalom-igényének is vonatkoztatási pontja, alkotmányossági minimum-elvárása, még ha annak szabályozási mélysége önmagában is vizsgálható tárgykör.

Ebből a szempontból másodlagos, hogy az eredeti német fogalom a haderő második világháborút követő újraépítéséhez kapcsolódott, így időben determinált volt, amelynek elemei: a *Bundeswehr* kialakítását kísérő 1956-os alkotmány-reform, a *Wehrver-*

1 A szerző megköszöni dr. Hauberl Melinda és dr. Kádár Pál PhD javaslatait a kézirat véglegesítése során.

fassung,[2] amely a hadkötelezettség, a szolgálati viszony alapjai, a szervezeti feladatok, a működés, a külföldi tevékenység-engedélyezési korlátozó sajátosságok, valamint a békétől eltérő időszakok szabályozására irányult.

A hazai Alkotmányra, majd a helyébe lépett Alaptörvényre vetített *honvédelmi alkotmányosság* fogalom ehhez képest *nem egyszeri módosításhoz kötött*, így időbeli determináltsága sem áll fenn és több különböző időállapotú szövegváltozat összehasonlító értékelésére is alkalmas. Korábbi vizsgálatunk során[3] a magyar honvédelmi szabályozási rendszer alkotmányos szintjét 2017-ig vizsgáltuk, azonban a könyv lezárása óta a szabályozási rendszer markáns módon változott. Utóbbi megalapozását szolgálta Farkas Ádám védelmi (és biztonsági) fogalmi kiterjesztése,[4] amelyben a *védelmi alkotmány* vizsgálati tárgykörére vonatkoztatott módon immáron nem a honvédelmi alkotmányosság az értékelés centruma, hanem a kibővített kontextusban a honvédelem illesztése az állam valamennyi fegyveres védelmi funkciót ellátó szervezetéhez és funkciójához. Voltaképpen e fókuszváltás tekinthető a védelmi és biztonsági reform megalapozásának.

A honvédelmi alkotmányosság, illetve a védelmi (és biztonsági) alkotmány összevetése alapján így a történeti előzmények és előremutató komplexitási célok is kibonthatók. Végső soron az Alaptörvény-módosítások kontextusában, a *trendek elemzésében* a honvédelem alapjai szempontjából 2019 és 2024 között olyan átalakulás is kimutatható, amely a folyamat egyes elemeinek elkülönített vizsgálata során nem feltétlenül eredményezne

2 Deutscher Bundestag (2016): Geschichte / Ja zur Wehrverfassung und zum Soldatengesetz

3 Till Szabolcs: *A honvédelmi alkotmányosság 30 éve Magyarországon 1988–2017*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2017. 10–42.

4 Farkas Ádám: *A [hon]védelmi alkotmány kialakulása a polgári Magyarországon*, Zrínyi Kiadó, Budapest, 2019.

következtetéseket. Az elmúlt 5 év honvédelemre vonatkozó alkotmányos szabályainak vizsgálata során ugyanis nem mellőzhető annak figyelembevétele, hogy a szabályozás kiindulópontja egy meglehetősen részletező alkotmányos szabályozási állapot volt a vizsgálat majdnem minden elemében, amelyhez képest az elkülöníthető tárgykörökben a két markánsan elkülönülő szabályozási technika a szabályok részleges felülvizsgálatára és deregulációja épített szűkítő irány. Illetve a kivételesen, kevésbé szabályozott mozzanatokban az új atipikus elemek beemelése következtében a szabályozási részletezettség növelése vizsgálandó. Mindez formai szempontból két ellentétes irányú szabályozási technikát eredményez, azonban mindez nem zárja ki a tartalmi oldali kapcsolódásukat.

Hipotézisünk szerint a honvédelmi alkotmányosság elemei között így egyértelmű trend nem mutatható ki, eltérő mértékben mindkét szabályozási irány megjelent az elmúlt 5 év Alaptörvény-módosításai során. Ehhez képest ugyanakkor összességében rögzíthetjük a honvédelemre vonatkozó alkotmányos szabályok terjedelmi szűkítését, mint összegzett domináns trendet.

Az Alaptörvény vizsgált elemei összességükben érintik

- az alapvető jogokra és kötelezettségekre vonatkozó fejezetből a XXXI. cikket,
- az államszervezeti részből az 1., 8-9. és 15. cikk kiemelt elemeit és a 45. és 47. cikk egészét, valamint
- a különleges jogrendi alcím egyes mozzanatait a 48. és 52. cikk között.

A kiválasztott szabályok együtteséről elmondható, hogy az Alaptörvény viszonylag nagy terjedelemben érinti a honvédelmi tevékenység alanyait, illetve a hozzájuk kapcsolódó döntéseket, azonban a honvédelmi alkotmányosság – eltérően a különleges jogrendtől – szerkezetileg differenciáltan megjelenő szabálytömeg, amely tipikusan a haderővel kapcsolatos döntés alanyára (irányító) vonatkozó szabályozási helyet, másodlagosan a sajátos

időbeliségi csoportosítást osztja, utóbbit a különleges jogrendi elemek kiemelése miatt.

Vizsgálatukat a fogalmi és módszertani bevezetést követően, a trendek összefoglalására irányuló következtetések megalapozása érdekében az alábbi rész-tárgykörökre bontjuk:

- a szervezeti feladatok és működés, ahol az alkotmányos szintre felemelt szabályozási elemek aránya a vizsgálat elsődleges tárgya a sarkalatos törvényi szintű feladat-katalógushoz képest;
- a külföldi tevékenységgel kapcsolatos részek, ahol a legtöbb atipikus irányítási mozzanat jelent meg, a feladatrendszerhez szorosan kapcsolódva;
- a személyzeti alapvetések, ahol a két meghatározó alkérdés a hadkötelezettségi eredetű, tehát egyoldalú jogviszony-keletkezés eltérő minősége a konszenzuális elemet is hordozó szolgálati jogi sajátosságoktól, valamint
- a különleges jogrend szabályozása, amelynek a szűk értelemben vett honvédelmi szabályrendszertől való leválaszthatósága végső soron a védelmi és biztonsági reform magja[5].

E négy vizsgálati tárgykör elkülönítése alapján mutathatók ki azok a rész-trendek, amelyek a honvédelmi alkotmányosság 2024. év végi állapotát eredményezték.[6]

---

5 A védelmi és biztonsági reform oldaláról vizsgálva a folyamat honvédelmi ágazaton kívüli szegmense a veszélyhelyzeti (korábban *a katasztrófavédelemről és a hozzá kapcsolódó egyes törvények módosításáról szóló 2011. évi CXXVIII. törvény*ben szabályozott) irány kérdéskörének integrálásaként és az egységesített, teljes rendszer rugalmas egyszerűsítéseként írható le.

6 A vizsgálat szempontjából – honvédelmi alkotmányossági kapcsolódás hiányában – mellőztük a Magyarország Alaptörvényének tizenegyedik (2022. július 19.) és tizennegyedik (2024. december 17.) módosítása értékelését. A tanulmány Magyarország Alaptörvényének kilencedik módosítása (2020. december 22. – AT9M) 4-6. és 9-11. cikke, Magyarország Alaptörvényének tizedik módosítása (2022. május 24. – AT10M) 1-3. cikke,

2. A (hon)védelmi alkotmányosság fogalma és alkalmazása a kutatás során

Vizsgálataink során visszatérő módon egy angolszász metodikát alkalmazunk,[7] amely a szervezet tevékenységére vonatkozó vizsgálatot kérdőszavak szerint differenciálja, ezáltal különítve el az egyes résztematikákat. Az 5W és 1H metodika lehetővé teszi, hogy

- a feladatrendszert a *mit* kérdésre adott válaszként értékeljük, ahol
- az oki oldalt, a *miért* kérdés vonatkozásában a kihívások és kockázatok jelentik, amelyekre
- a *hol és mikor* kérdésekre adott válaszok szerint vonhatjuk a vizsgálat körébe az ország területét, illetve a területen kívüliség különböző fokozatait (a szövetségi és uniós vonatkoztatási lehetőséggel együtt), valamint a békétől a különleges jogrendi tevékenységig terjedő tevékenységi spektrumot;
- a *hogyan* kérdésre adott válasz a haderő államszervezetben, illetve a társadalomhoz viszonyítva leírt elhelyezkedése adja, ahol
- az alanyi *ki* kérdésfeltevés, központjában a Magyar Honvédséggel kiterjesztve egy szinttel felfelé, az irányító szervek és személyek vonatkozásában, illetve egy szinttel lefelé kiterjesztve, a szervezet és az egyén viszony rendszerében is

Magyarország Alaptörvényének tizenkettedik módosítása (2022. július 19. – AT12M) 3-4. cikke, és Magyarország Alaptörvényének tizenharmadik módosítása (2024. június 11. – AT13M) 3. cikke hatásait értékeli az Alaptörvény koherenciáját vélelmezve. Az utolsó hat módosításból tehát négy is a védelmi és biztonsági reformfolyamat elemeként értelmezhető.

7 Bevezetésére lásd Till Szabolcs: *A honvédelmi alkotmányosság tematikus trendjei és hangsúly–változásai I.,* Katonai Jogi és Hadijogi Szemle 9/1. 2001. 17–21.

vizsgálható utóbbi körben elkülönítve az egyoldalú kötelezettségen, illetve a konszenzuális elemen, önkéntes vállaláson alapuló szolgálatteljesítés mozzanatát.

Kérdés	**Tárgykör**
Mit / What?	feladatrendszer
Miért / Why?	kihívások / kockázatok
Ki / Who?	alanyok 3 szinten: irányítók / Magyar Honvédség / egyén
Mikor / When?	béke vs. különleges jogrend
Hol / Where?	terület vs. területen kívüliség
Hogyan / How?	az MH az államszervezetben és a társadalomban

1. táblázat: a Magyar Honvédségre vonatkozatott 5W + 1H kérdések tárgykörei

Az 1. táblázat összefoglaló leírása tehát az a komplex kérdésfeltevés-rendszer, amely alapján a Magyar Honvédség alkotmányos szabályozottsága értelmezhetővé és rendszerezhetővé válik. E tárgyköri csoportosítás szerint strukturálisan értékelhetők a honvédelmi alkotmányosság megváltozott keretei. Az eredeti, 2000-ben megjelent tanulmányban[8] az alábbi elemek összességét próbáltuk a honvédelmi alkotmányossági fogalomrendszer részeként beazonosítani, még az Alkotmány tárgykörei alapján:

- az állam *honvédelmi tevékenysége*,
- az ezt elősegítő korabeli *minősített időszaki*, a jelenlegi terminológia szerinti *különleges jogrendi* hatalomgyakorlás *eltérő* szabályai,

8 Till Szabolcs: Az Alkotmány honvédelmi novellája, illetve a kapcsolódó közjogi és biztonságpolitikai problémák, *Magyar Közigazgatás*, 2000. október, L. évfolyam, 10. sz.

- a honvédelmi *feladatok ellátásának alapvető rendszere (hadkötelezettség)*, valamint
- a fegyveres erők államszervezeten belüli elhelyezkedése, *irányítása*.[9]

A Farkas Ádám – Patyi András szerzőpáros átértelmezése szerint viszont „[a]*lapvetésként osztani tudjuk azt az álláspontot, miszerint a védelmi alkotmány lényegét tekintve az állam fegyveres védelmi intézményrendszerét,*

- *az annak irányítására és vezetésére vonatkozó jogkörök megosztását a hatalommegosztás rendszerében,*
- *továbbá Magyarország polgárainak fegyveres védelemhez kapcsolódó jogait és kötelezettségét*
- *alkotmányosan meghatározó olyan szabályösszesség és ennek alkotmányos összefüggésrendszere, amely a teljes fegyveres védelmi szisztémát meghatározza, és*
- *amelyen belül sajátos és fogalmilag önállósítható módon jelenik meg a honvédelem, azaz a honvédelmi alkotmány.*"[10]

A továbbiakban a kiterjesztett fogalmat alkalmazzuk, mivel az az eredetileg lehatárolási célzatú megközelítéssel szemben a védelmi és biztonsági reform megvalósult komplexitásához képest részlegesen különíti el a honvédelmi alkotmányossági tárgyköröket, így jobban alkalmas a megvalósult szabályozási folyamat leírására. Így válik a (hon)védelmi alkotmány(osság) értelmezési és értékelési keretrendszerré, a tételes szabályok alkotmányossági viszonyítási pontjává az Alaptörvény kilencedik módosításától

9 Till: i. m. (2000) 627. Kiemelés hozzáadva.

10 Farkas Ádám – Patyi András: IV. A honvédelmi alkotmány megjelenése és fejlődése a magyar alkotmányozásban 1989–2016, In: Farkas Ádám (szerk.): *A honvédelem jogának elméleti, történeti és kortárs kérdései*, Dialóg Campus Kiadó, Budapest, 2018. 89–90. Kiemelés hozzáadva.

(AT9M) az Alaptörvény tizenharmadik módosításáig (AT13M) tartó folyamat leírása során.

E vonatkozásban ugyanakkor az 5W + 1H értelmezési keretét érdemes némileg szűkíteni, beemelve az alapvető kontextusok elsődleges szabályozási kapcsolódásait is, mivel az alkotmányos szabályozás terjedelmi és tartalmi módosulásából kialakuló trend értékelése tipikusan a kapcsolt tárgykörök egymásra vonatkoztatott elemeinek következménye.

Ennek során szoros korreláció mutatható ki a feladatok és az engedélyezési jogkörök vonatkozásában, illetve a kihívások köre a közvetlen vizsgálatból kizárhatóvá válik, mivel elsődlegesen nem az alkotmányos szabályozási hardverhez, hanem a rugalmasan felülvizsgálható stratégiai kormányhatározati szoftver-eszközrendszerhez kapcsolódik annak ellenére, hogy az Alaptörvény tizedik módosítása (AT10M) szerinti fogalmi kiterjesztés nélkül a békeidőszaki válságkezelés és a különleges jogrendi beavatkozás elhatárolási küszöbe lényeges módon lenne ma eltérő. E kivétel esetében alkotmányos jelentőséget nyert így egy konkrét biztonsági kihívás, a határmenti orosz-ukrán háború értékelése.

Az értékelés megalapozása érdekében ugyanakkor célszerű a változások elemzését a terjedelmi és a tartalmi mozzanatot elkülönítve vizsgálni, ahol terjedelmi szempontból a deregulációs vs. bővítő szabályozás a két elkülöníthető irány, míg tartalmi szempontból a szabályozási cél határozható meg. Mindezek alapján az egyes tárgyköri csoportokat a 2. táblázat szerinti sémába foglaljuk:

Tárgykör eleme	Kontextus	Kapcsolódás	Terjedelmi trend	Tartalmi trend	Értékelés
Kihívás	Miért?	**nem AT?**	szűkülés vs bővülés	norma-szöveg tartalma	trendek összevetése
Időbeliség	Mikor?	béke időszakban / kvázi különleges jogrendben / különleges jogrendben			
Helyszín	Hol?	országterület / EU / NATO			
Működés	Mit?	Engedély			
Szervezet	Ki?	MH +			
Irányítás	Ki +1 szint felfelé	egyes feladatok			
Személyzet	Ki -1 szint lefelé	önkéntesség vs kötelezett			

2. táblázat: az 5W + 1H kérdések értékelési sémája

Indokolást tesz szükségessé ugyanakkor, hogy miért foglalhatjuk össze négy szektorba az eredendően hat kérdésből induló vizsgálat tárgyát.

- Az *oki szegmens* vonatkozásában már a vizsgálat kiindulásánál rögzítettük, hogy az abban megnyilvánuló mérlegelés elsődlegesen a határozati minőségű védelmi és biztonsági dokumentumok tárgya, így a vizsgálatból – a fogalomrendszer határaira gyakorolt hatása kivételével – kizárható.
- Ezzel szemben a Magyar Honvédség feladatának és működésének *tárgyi vizsgálati iránya* az alaptörvényi szabályozás magja. Az Alaptörvényben rögzített elemek hagyományosan részletes szerepeltetése nem feltétlenül lenne alkotmányossági elvárás, a nemzetbiztonsági szolgálatokkal, illetve rendvédelmi szervekkel összevetésben egy jóval szűkebb mértékű, rendeltetésre irányuló szabályozottság, de annak hiánya ugyanúgy védhető lenne.

- Ami a tevékenység-elemek részletezettségét adja, az elsődlegesen a területi és engedélyezési, tehát részben alanyi oldali kapcsoltság, ahol a tárgy kiemelésének indoka a megosztott irányítói jogosultságokhoz való kapcsolódás. Indokolt ezért az *irányítási* és a *területi szegmens* összevont kezelése, ahol a tevékenységi elem kiemelése elsődlegesen megvalósulási helyszíne miatt nyer közjogi jelentőséget az országhatárhoz viszonyítva (és csapatmozgási vonatkozásban a külföldi fegyveres erők hazai tevékenységével is összevethető módon).
- Az *alanyi oldal* elemei közül a Magyar Honvédség és a személyzet kapcsolatrendszere ezzel szemben önálló vizsgálatot indokol arra is tekintettel, hogy a jogviszony-keletkeztető aktus minősége folytán a kötelezettségen alapuló szolgálati mód alkotmányos kötelezettségi minősége eredendően feltételezi a szabályozási szintet,[11] de a konszenzuális alapú szolgálat esetében – más foglalkoztatási viszonyokhoz hasonlóan – az alkotmányos szabályozás hiánya, vagy elenyésző volta is védhető szabályozási megoldás lenne.
- A tevékenységi elemekhez kapcsolódóan bár a különleges jogrend, mint az *időbeliségi szegmens* elsődleges dimenziója a védelmi és biztonsági kontextusba került átemelésre, az alkotmányos szinten rögzített honvédelmi elemek szabályozottsági mélysége mégis a különleges jogrend összes szabályához képest lehatárolható résztéma marad, amely ráadásul nem is a tárgykör általános szabályozási trendjét követi: így a sarkalatos törvényi szabályozási szinten az ágazati szabályozási szegmensből kikerülés az alkotmányos szinten a honvédelmi alkotmányossági rész szűkített fennmaradásával egészült ki.

11 Ennek mélysége és szükségessége vonatkozásában lásd az 50/2001. (XI. 29.) AB határozat különvéleményeit is. Https://njt.hu/jogszabaly/2001-50-30-75.

Mindezen szempontok mérlegelésével alakult ki a négy melléklet szerinti összevont táblázat, amelyek közül az egyik kettéosztott az érintettek eltérése miatt. A jelen, trend fókuszú kutatásnak nem célja terjedelmi okokból a melléklet szerinti táblázatok teljes leírása és értékelése. A trendek elemzésének ugyanakkor feltétele, hogy egyes kapcsolódások és keretek jelzés-szinten felvázolásra kerüljenek a négy vizsgált tárgykör kifejtése során.

2.1 A szervezeti feladatok és a működés

A vizsgált tematikai egység elsődlegesen az Alaptörvény 1. cikk (2) bekezdés i) pontja szerinti országgyűlési döntési jogkörhöz kapcsolja a 8. cikk (3) bekezdése szerinti népszavazási tilalmi rendelkezést, a 45. cikk Magyar Honvédség feladatrendszerét érintő bekezdéseit, valamint a katonai műveleteket (a külföldi fegyveres erők vonatkozásában is) értékelő 47. cikket. Másodsorban kapcsolódó feladatköri rendelkezéseket tartalmaz a különleges jogrendi rész is.

Az elsődleges kontextust a katonai műveleti részvétel fogalma jelenti anélkül azonban, hogy ennek keretrendszere akár sarkalatos törvényi szinten is definiálásra, vagy értelmezésre került volna. Mindenesetre a katonai műveleteket érintő döntési jogkör elsődlegesen osztott az Országgyűlés és a szubszidiárius döntési jogkörű Kormány között azzal, hogy az országgyűlési jogkörök vonatkozásában a közvetlen demokrácia aktiválása kizárt. Az értékelési rendszer ugyanakkor – éppen a szubszidiaritási mozzanat miatt – keretjellegű és nyitott a sarkalatos törvényi szintű módosulás szempontjából.

Az alkotmányos túlszabályozottság helyett a sarkalatos törvényi szabályozási súlypont felé elmozdulás lehetősége a feladatrendszer vonatkozásában eleve adott volt azzal, hogy a 45. cikk (1) és (5) bekezdésének összevetése alapján csak az alapvető feladatok, az alkotmányos rendeltetés szabályozása

alkotmányossági követelmény. A részletes feladatok meghatározása sarkalatos törvényi szinten az Alaptörvény hatálybalépése óta folyamatosan biztosított lehetőség volt, amelynek érvényesítése első alkalommal a migrációval összefüggő határőrizeti feladatok katonai védelmi szegmensének megjelenése során vált közjogi vita témájává.[12]

A Magyar Honvédség feladatait és működését érintő szektorban meghatározó jelentőségű a tárgykör kapcsolódása az engedélyező szervekhez, illetve a szegmens meghatározó értéke a hatékonysági igény, amely voltaképpen az 50/2001. (XI. 29.) AB határozatban foglalt elvárásként vált alkotmányos követelménnyé. Ennek megfelelően nem elégséges a honvédelmi intézményrendszer működtetésének állami kötelezettsége, a rendszernek magának a hatékonyság igényét is ki kell elégítenie, ahol alkotmányos trendként a kategóriarendszer egyszerűsítése, ennek következtében a szűkülő alkotmányos determináció emelhető ki. Míg az AT9M-et megelőzően az Alaptörvény és a hozzá kapcsolódó honvédelmi törvény[13] a feladatrendszer leírása szempontjából egy, háromosztatú szabályozási keretet alkalmazott, ahol

- az *alkalmazás* jelentette a tényleges harcszerű katonai feladatokat,
- a *felhasználás* foglalta össze a szintén fegyverhasználat valószínűségével járó, de rendvédelmi típusú feladatok ellátásában való részvételt, illetve

12 Till Szabolcs: Alkotmányos változatok migránsokra és terrorra, *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle*, 4/1–2. 2016. 7–63.

13 2022. november 1-jét megelőzően *a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló* 2011. évi CXIII. törvény, ezt követően a hatályos, *a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló* 2021. évi CXL. törvény (Hvt.).

- a *közreműködés* fogalma a katasztrófavédelmi tevékenység modellje alapján az elsődlegesen fegyver nélküli rendészeti tevékenységekben való megjelenést gyűjtötte össze.

Mindhárom fogalom előfordult 2022. november 1-ig az Alaptörvényben, a felhasználás alapvetően korlátozó rendelkezések elemeként a különleges jogrendi tevékenység két időszakában, a közreműködés pedig a katasztrófavédelmi tevékenység alaptörvényi kiemelése részeként. Azzal, hogy az AT9M mindhárom előfordulást kiiktatta a felhasználás és a közreműködés vonatkozásában, lehetővé tette az első fogalom elhagyása mellett a *közreműködés* fogalmának sarkalatos törvényi szintű kiterjesztését. E vonatkozásban a deregulációs technika érvényesült alkotmányos szinten.

Összességében a feladatrendszer alkotmányos szintű szabályozásának kötelezettségével összefüggésben három vitakérdés emelhető ki:

Az AT9M és az AT13M közötti időszak e vonatkozásban a korábbi szabályozási megoldás általánosítása eszközével élt. Szükséges ugyanakkor arra felhívnunk a figyelmet, hogy a tizenharmadik módosítást megelőzően a katonai művelet fogalma szerepelt ugyan a 47. cikket megelőző alcímben és normaszöveg szintjén összefoglaló értelemben az Országgyűlésre vonatkozó tételes rendelkezésben is, anélkül azonban, hogy a fogalom egyértelmű értelmezési kerete akár sarkalatos törvényi szinten is rögzítésre került volna.

Azzal, hogy az új 47. cikk külföldi műveletekkel kapcsolatos központi kategóriája a katonai művelet fogalma, a jelentőség megnövekedése egyidejűleg hordozza a fogalmi bizonytalanság lehetőségét is. Megítélésünk szerint a Magyar Honvédségre és a külföldi fegyveres erőkre vonatkozó tevékenységi mozzanatok eltérő mélységű alkotmányos megjelenése önmagában nem probléma, mivel az hagyományosan a Magyar Honvédség külföldi tevékenységei vonatkozásában eleve szigorúbb módon adott

volt. Az AT13M ugyanakkor a Magyar Honvédség tevékenységei engedélyezése szempontjából lehetővé tette a deregulációs technikával az országgyűlési jogkörök felülvizsgálatát sarkalatos törvényi szinten, amelynek alkotmányossági mérlegelési eredménye az országgyűlési hatásköri szabály szigorú értelmezésétől függ. Jelen sorok szerzőjének megítélése szerint a Hvt. 5/A. alcímeként beépült konstrukció, amely ténylegesen a Magyar Honvédség valamennyi külföldi tevékenységét a végrehajtó hatalom engedélyezési jogkörébe utalta, végső soron a korábbi szabályozás-változási trenddel azonosíthatónak, és a Honvédelmi Tanács kiválásából eredően örökölt hatásköri szabályokkal összeegyeztethetőnek tűnik. Végső soron így a Magyar Honvédség külföldi tevékenységben érintett valamennyi erőforrása felett a Kormány folyamatosan jogosulttá vált diszponálni. Ehhez képest a szövetségi és európai uniós együttműködésben nem érintett külföldi fegyveres erők katonai szervezeteinek magyarországi tevékenysége (a szuverenitás súlyosabb érintettségeként értékelve) indokolhatja az Országgyűlés jogköreinek fenntartását. Mindezen értékeléstől függetlenül ugyanakkor *a katonai művelet* fogalma nem vált egyértelművé, ráadásul a *műveleti terület* kapcsolódó fogalmának belföldi értelmezési tartománya kialakításának következtében további értelmezésre is szorul. Az elsődleges veszély e vonatkozásban, hogy a Hvt. 5. §-ába beépülő értelmező rendelkezés hiányában valószínűsíthető a sarkalatos törvényi szinten is megjelenő fogalomrendszer részlegesen eltérő értelmezége.

A védelmi és biztonsági reform AT9M-mel megvalósult szakaszának további mellékhatása, hogy sarkalatos törvényi szinten a Magyar Honvédség béke feladatainak kiterjesztése lett a kivezetett különleges jogrendi esetek által lefedett időszakokra tervezett felkészülési feladatok pótlására rendelt megoldás: az alkotmányos szint szűkítése a sarkalatos törvényi szabályok kiegészítését eredményezte. Tekintettel arra, hogy a katonai szolgálati kötelezettség alaptörvényi feltételrendszere kizárólag a szolgálat

hadiállapotban történő megkezdését teszi lehetővé, ez végső soron időnyomás alá helyezi a hadkiegészítési intézményrendszert. Szolgálati kötelezettség hiányában, béke időszakában csak önkéntes alapon lehet részt venni a katonai felkészülésben, amely az önkéntes tartalékos rendszer jelentőségét emeli ugyan, azonban a katonai előképzettség megszerzésének aránya szempontjából nem feltétlenül elégséges. Ehhez képest másodlagos jelentőségű, hogy a behívásra tervezettek adatbázisainak aktualizálása a hadiállapot kezdeményezésének időszakában megvalósítható.

További, egyelőre látens alkotmányossági kérdés a 45. cikk (5) bekezdés és az újonnan meghatározott 47. cikk szóhasználatának összevetése a feladatok és működés szempontjából: míg a felhatalmazó rendelkezés a részletes szabályozás igényét fenntartja, az új rendelkezés csak a nemzetközi tevékenységgel összefüggő alapvető szabályok sarkalatos törvényi szabályozási igényét tartalmazza. Ennek megfelelően a két alkotmányos rendelkezés összevetése alapján végső soron a teljes csapatmozgási újraszabályozási koncepció alkotmányosságának sarokköve annak eldöntése, hogy a 47. cikk a 45. cikk (5) bekezdése szerinti részletességi követelmény szempontjából speciális szabályként értékelhető-e: megítélésünk szerint egyébként e vonatkozásban is visszaigazolható a Hvt. 2024. november 1. napjától hatályos szabályozási megoldása, annak kormányrendeleti kiutalási elemével együtt.

A működés és a feladatrendszer alkotmányos szabályainak összegzése szempontjából ugyanakkor a szabályozási trend egyértelműen meredek csökkenésként foglalható össze: a dereguláció, amely a korábbi érintett rendelkezések felülírása formájában, tehát technikailag újraszabályozásként valósult meg, lényegesen nagyobb szabadságfokot biztosítva a sarkalatos törvényi szabályozásnak.

2.2 A külföldi tevékenységi sajátosságok és az irányítás

A Magyar Honvédség külföldi, illetve a külföldi fegyveres erők magyarországi tevékenységével összefüggő szabályozási tárgykör ezen túl a honvédelmi alkotmányosság olyan részeleme, amely a korábbi Alkotmány, majd az Alaptörvény minden más tárgykört meghaladó gyakorisággal visszatérő[14] finomhangolási elemének bizonyult. E vonatkozásban a többszöri változtatás indokolható ugyan a NATO szövetségi és az európai uniós együttműködési feltételrendszer folyamatos hatékonysági és egyszerűsítési igényének leképeződéseként, a hosszú távú trend mindenesetre a NATO-tagság 25 évében egyértelműen a kormányzati jogkörök szélesítését, valamint az Országgyűlés jogköreinek szűkítését és ellenőrzési vonatkozásokra korlátozását eredményezte a kormányzati ciklusoktól függetlenül.

Az AT9M és AT13M között megvalósult újraszabályozási folyamat e szektorában ugyancsak elsődlegesen deregulációs jellegű: az alkotmányos rendelkezések száma és terjedelme folyamatosan szűkült, ennek során a döntéshozatalban résztvevő közjogi jogalanyok száma is csökkent.

A korábbi alpontban már érintettük, de külön nem elemeztük a Honvédelmi Tanács megszűnésének kérdését. Tekintettel arra, hogy az AT9M valamennyi korábbi katonai tevékenység-elemeket érintő jogkörét változatlanul ruházta át a Kormányra a Magyar Honvédség külföldi, és a külföldi fegyveres erők belföldi

14 Az előtörténet összefoglaló értékelését lásd: Till: i. m. (2017) 125–160., kritikusabb szemléletű összefoglalásként: Hegedüs Zoltán: A csapatmozgások engedélyezésének egyes szabályozási kérdései (1.). *Honvédségi Szemle*, 150 (3). 2022/1. 31–45. és Hegedüs Zoltán: A csapatmozgások engedélyezésének egyes szabályozási kérdései (2.). *Honvédségi Szemle*, 150 (4). 2022/2. 31–43.

tevékenysége vonatkozásában, a Honvédelmi Tanács megszűnése végső soron kutatásunk szempontjából minősíthető lenne zárójelbe tehető elemként is. Szükséges ugyanakkor felhívni arra a figyelmet, hogy a Honvédelmi Tanács a gyakorlatban sohasem működött, így annak működőképességi vélelmére és szükségességének radikálisan eltérő ellenzéki és kormányzati megítélésének eldöntésére végső soron nincsen egzakt bizonyíték, a közjogi ellentét hitvita jelleggel bukkan fel időről időre. Azon külföldi alkotmányos döntéshozatali rendszerekben, ahol (pl.: Romániában) a Honvédelmi Tanáccsal összehasonlítható összetételű testület működik, annak tevékenysége nem korlátozott a különleges jogrendre, különösen nem csak a hadiállapotra. Egy folyamatosan működő, a hatalmi ágakat összevonó intézmény ugyanakkor nem járul hozzá a döntési és ellenőrzési jogkörök egyértelmű elkülönítéséhez, végső soron a hatalommegosztás fenntartásához.

Azzal, hogy a Honvédelmi Tanács rendkívüli állapoti jogköreit hadiállapotban a Kormány örökölte, végső soron a működés folyamatosságát jobban biztosító, a felkészülést a hadiállapot határától függetlenítő szabályozási állapot került kialakításra, amely megítélésünk szerint – igazodva a védelmi és biztonsági reform koncepciójához – végső soron a *whole-of-government* / *whole-of-society* összkormányzati együttműködési és tervezési/felkészülési aspektusának mindkét értelmezési tartományát szolgálja. Ennek során az alkotmányos szabályozottság némi terjedelmi szűkítése mellett – az egyébként szubszidiárius jogkörű – végrehajtó hatalom szabályozási és döntéshozatali tere bővült, a rendszer egyértelműen rugalmasabbá vált az alkotmányos determinációk szűkülésével.

Annak megítélése, hogy a korábbi, valamint a védelmi és biztonsági reformot követő alaptörvényi szabályozási állapot hogyan ítélhető meg, végső soron a fékek és ellensúlyok *(checks and balances)* elvárásai a folyamatos működési és döntéshozatali képesség alkotmányos értelmezés szerint alkotmányossági elvárássá

tett hatékonysági szempontjának összemérését teszi szükségessé. Ha elfogadjuk azt, hogy a korábbi szabályozási állapot intézményeinek működésére és együttműködési készségére nem volt alkotmányos garancia, a dereguláció folytán egyszerűsített rendszer végső soron hatékonysági oldalról visszaigazolható, és a felelősség is egyértelműbben van jelen a korábbi állapothoz képest. Az ellenzéki oldal ugyanakkor a korábbi szabályok alapján vélelmezett együttdöntési jogkörének hipotetikus vétó potenciálját elvesztette.

A civil kontrollra alapított bírálatok viszont megmaradtak a Honvédelmi Tanács hiányának szintjén, a katonai béke feladatok kiterjesztésének szegmensét nem érintették: ennek megfelelően a bírálat a komplexitás (hiánya) oldaláról is megkérdőjelezhető. A korábbi szabályozásban a külföldi haderők magyarországi tevékenységének a Magyar Honvédség külföldi tevékenységével összevetésben történt nagyvonalúbb kezelése, illetve a nemzetközi együttműködés egyértelmű preferálása a nemzeti érdekű bilaterális és egyéb külföldi tevékenységekkel szemben végső soron egy veszélyes külföldi katonai szolgálatteljesítés elől elzárkózó szemlélet szabályozási következménye volt.

E szemlélet meghaladását tette lehetővé az AT13M.[15] Összességében a külföldi katonai műveletekre vonatkozó alkotmányos szintű szabályozás felülvizsgálatának trendjeként szintén némi tartalmi csökkenést mutathatunk ki.

15 *47. cikk* A Magyar Honvédség katonai műveleteinek, állomásozásának és más, határátlépéssel járó csapatmozgásának, valamint a külföldi fegyveres erők Magyarország területét érintő katonai műveleteinek, állomásozásának és más, határátlépéssel járó csapatmozgásának engedélyezésével összefüggő alapvető szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.

2.3 A hadkötelezettség vs. a szolgálati jog alapjai

A szolgálati jog alkotmányos megalapozása szempontjából hagyományosan arra kell utalnunk, hogy az alkotmányos kötelezettségi minőség következtében lényegesen bővebb szokott lenni az e rendszer elemeire vonatkozó szabályozás mélysége, mint a katonai szolgálatot önkéntes alapon vállalókra[16] vonatkozó eltérő szabályozási elem. E vonatkozásban a kötelezettség fogalmilag az alapvető jogokkal összemérhető korlátozó szerepe az a szabályozási mozzanat, amely az eredendő bővebb körű szabályozást eredményezi, bár a korlátozó feltételek sajátos feltételek rögzítése már alkotmányos beavatkozást feltételez. Ha a katonai szolgálat ellátását önként vállalók esetében nincs indok a jogok és kötelezettségek összemérésére alapuló érvelési rendszer eltérő szempontjának megjelenítésére, a változó kihívások körülményeihez igazodó szolgálatteljesítés szempontjából beazonosított szükségességi és arányossági érvelés a Magyar Honvédség, mint szervezett rendszer feladatrendszeréből adódó sajátosságok miatt alkalmas lehet egy más típusú, korlátozóbb jellegű mérlegelés megalapozására. Ezen túlmenően akkor van szükség eltérő alkotmányos szempontok rögzítésére, ha a szükségességi és arányossági mérlegelés kockázatokat hordoz.

A szolgálati joggal kapcsolatos szabályozási tér így eredendően kettős: alapvető megkülönböztető elem, hogy az érintett állomány beleegyezésére alapítható-e a kötelezettségek emelése mellett a jogok korlátozása is. Az önkéntes haderőre áttérést megelőző időszak alkotmányossági gyakorlatában több példa volt kimutatható az önkéntes szegmensbe tartozók alapvető jogainak szélesebb körű korlátozására, a mélyebb beavatkozásra,

16 Előzményéhez lásd: 8/2004. (III. 25.) AB határozat. Https://njt.hu/jogszabaly/2004-8-30-75.

mint a hadkötelezettségen alapuló szolgálatot ellátók esetében. A hagyományos felfogás szerint például, amelynek alapját az állampolgári jogok országgyűlési biztosa általános helyettesének összefoglaló vizsgálata[17] teremtette meg, a hadkötelezettség alapján szolgálatot teljesítők béke időszakában teljes egészében ki voltak zárva a tűzszerészeti mentesítéssel összefüggő tevékenységek folytatásától az egészségügyi biztosítástól a szállításig terjedő logisztikai kapcsolódások vonatkozásában is.

Ehhez képest az Alaptörvény tizenkettedik és tizenharmadik módosítása eltérő mértékben ugyan, de a kötelezettségi és az önkéntes vállaláson alapuló szegmensben is a szabályozás kiegészítését eredményezte. Mindez ellentétben áll azzal az eredeti szabályozási iránnyal, amely az AT9M-ben időbeliségi szempontból szűkítette a kötelezettségi rész érvényesülését a XXXI. cikk két bekezdésében. Ennek következtében míg az önkéntes haderő személyi állománya vonatkozásában egyértelmű trend a tartalmi bővülés az alaptörvényi szabályozás szintjén, a katonai szolgálati kötelezettség és a honvédelmi munkakötelezettség vonatkozásában a tartalmi szempontból változatlannak tűnő szabályozás időbeli dimenziója szűkítésre került.

A szektorális trendként így a kötelezettségi oldalon a szabályozottság alkotmányos szintjének részleges kiterjesztése, ugyanakkor az önkéntes haderő személyi állománya vonatkozásában markáns emelkedés érhető tetten. Utóbbi elsődleges indoka a jogállási törvényi szabályozás rendszerének kiváltása a kormányrendeleti fókuszú szabályozási megoldással, ellentétben a közszolgálat valamennyi összehasonlítható szolgálatteljesítési formájával.

Mindkét részterület vonatkozásában tartalmi oldalról ugyanakkor egyértelműen kimutatható a szigorító trend megjelenése, a szolgálati feladatok primátusa az érintett állomány jogaival és jogos érdekeivel összemérés esetén. Ugyanakkor a haza védelmének

17 OBH 7459/1996. számú ügy 1997.

nemzeti ügyként történő minősítése és ennek alkotmányos szintű megjelenítése a haza védelmére irányuló állampolgári kötelezettséghez kapcsoltan következményi oldalról jelenleg kevésbé egyértelműen értékelhető, mint a szolgálati jogi szabályozás törvényi szintjének kiváltása, illetve a szakszervezeti típusú érdekképviseleti rendszer felszámolása.

E koncepció ugyanakkor nem csak a hadkötelezettségi szegmenssel összevetésben hordozott aránytalansági elemeket, hanem önnön szabályozási koncepcióján belül is. Ha igaz az a sarkalatos törvényi elvárás a Hvt. 109. §-a alapján, hogy a honvédelmi munkakötelezettségre és a fegyveres vagy fegyver nélküli katonai szolgálati kötelezettségre vonatkozó részletes szabályok meghatározása sarkalatos törvényi tárgykör az Alaptörvény XXXI. cikk vonatkozó bekezdéseire is figyelemmel, ennek igazodási pontja fogalmilag a törvényi szint lenne. Ehhez képest a sarkalatos törvényi eltérő szabályok meghatározása jelenleg a Kormány rendeletében, vagy miniszteri rendeletben meghatározott szolgálatteljesítési jogállási mozzanatokhoz képest eredményezne szabályozási feladatot. Mindezt színezi, hogy az adatkezelés fokozott védelme és uniós harmonizáltsága folytán e szabályozási szegmensben a törvényi szintű szabályok dominanciája a katonai szolgálati jogban is megmaradt. Rendszerszinten mindez hasonló jogforrástani problémákhoz vezet, mint a büntető jogszabályok különleges jogrendi rendelettel történő kiegészíthetőségét megkérdőjelező alkotmányossági vita.[18]

2.4 A különleges jogrendi összefüggések

Az AT9M-től megvalósult védelmi és biztonsági reform egyik centrális eleme volt a különleges jogrendi felkészülés összkor-

[18] https://alkotmanybirosag.hu/ugyadatlap/?id=60F63D3D9DD303C-1C1258A5F006055B3?OpenDocument.

mányzati szemléletrendszerének megjelenítése a korábbi honvédelmi törvényre épített szabályozási rendszer felülvizsgálatával. A lehetőség már a rendszerváltoztatást követő második, önkéntes haderőre áttérésre irányuló honvédelmi törvény elfogadását követően visszaigazolást nyert az alkotmányossági megengedhetőség szempontjából rendszerszinten azzal, hogy az Alkotmánybíróság[19] a honvédelmet, mint elsődlegesen a haza katonai védelmére irányuló tevékenységet elkülönítette a különleges jogrendi, tehát az állam és a társadalom fokozottabb kihívások között történő működtetésének eltérő szabályait meghatározó alkotmányos tárgykörtől.

A korabeli alkotmánybírósági határozat szerint a tárgykörök elkülöníthetősége ellenére fennáll a szoros tartalmi összefüggés, így a honvédelem és a különleges jogrend szabályozása összekapcsolható, de a szabályozói mérlegelés körében a közösen fennálló sarkalatos törvényi szabályozási kötelezettség érvényesülése mellett végső soron le is választható. Az alkotmánybírósági érvelés következménye lett *a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021 évi XCIII. törvény* hatálybalépéséhez igazodva a Hvt. címének a második honvédelmi törvény címével való beazonosítása, ennek során a különleges jogrendben bevezethető intézkedések szabályozási elemének elhagyása. A különleges jogrendi tárgykör levált a honvédelmi alkotmányosság elvárásrendszeréről. Utóbbi következménye, hogy a különleges jogrendi szabályozás rendszere szűk értelemben fennmaradt honvédelmi elemeinek szabályozási trendje a különleges jogrendi szabályozás változásának általános rendjétől részben le is válhat, annak iránya eltérő lehet.

Megítélésünk szerint bár az AT9M hat esetről a 48. cikkben felsorolt három esetre, a hadiállapotra, a szükségállapotra és

19 102/E/1998. AB határozat (2007). Http://public.mkab.hu/dev/dontesek.nsf/0/1D12A908CF0D134BC1257ADA00525FFB?OpenDocument.

a veszélyhelyzetre szűkítette és konkretizálta a különleges jogrend lehetséges időbeliségét, az első kettő esetében a kezdeményezési időszak beemelésével, azonban végső soron a védelmi és biztonsági reform terjedelmi szempontból nem csökkentette az Alaptörvény különleges jogrendet érintő bekezdéseinek számát, voltaképpen az alkotmányos szabályozás még részletesebb lett.

A honvédelmi ágazati szabályozási trend ezzel szemben egyértelműen szűkítő jellegű, még ha ennek során ugyanakkor a különleges jogrendi katonai tevékenységre vonatkozó korlátozó szabályok és feltételek egyes elemei kerültek hatályon kívül helyezésre az Alaptörvény szövegéből, így a deregulációs technika tartalmi szabályozás szempontjából a sarkalatos törvényi szabályozási mozgástér kiterjesztését eredményezte. Ennek elsődleges célja és indoka a békeidejű működésről a válságkezelés eszközrendszerén keresztül a különleges jogrendi, sőt kifejezetten hadiállapoti tevékenységre való áttérés rugalmas és fokozatos átmenetének jogrendszerbe illesztése volt, ahol a mérlegelés szempontjából az ügy ura egyértelműen a Kormány, amely a konkrét szituáció mérlegelése és a kezelési eszközrendszer kiválasztása szempontjából mélyebb háttérismeretekkel rendelkezik, mint a politikai és jogi megengedhetőségi kontrollban érintett szervezetek, az Országgyűlés és az Alkotmánybíróság.

A különleges jogrendi szegmens vonatkozásában is három értelmezési kérdést érdemes kiemelnünk a védelmi és biztonsági szabályozási reform hatálybalépése óta megvalósult módosítási kérdések közül.

Míg az AT9M alapján egyértelműnek tűnt az előszoba tényállások felszámolásának igénye és részleges helyettesítése a kezdeményezési időszakokkal a hadiállapot és a szükségállapot esetében, ezek gyakorlati szabályozási következményeinek levonása csak a honvédelmi kötelezettségrendszer hadiállapot kihirdetését megelőző adminisztratív és egészségügyi vizsgálati szakaszára jelent meg a honvédelmi törvényben azzal, hogy

a tényleges bevonulásra már csak a hadiállapot hatályba lépéséhez kötötten kerülhet sor, azt követő fordulónappal. Ugyancsak az előszoba tényállások kiváltásával függ össze a megelőző védelmi helyzet szerepével összefüggésben, hogy a hadiállapot kiterjesztett feltételrendszerébe be nem épült elemek honvédelmi válsághelyzetként az összehangolt védelmi tevékenység békeidőszaki válságkezelési megoldásának részeként kerültek szabályozásra azok gyakorlati alkalmazása nélkül. Békefeladattá vált ezen túl a váratlan támadás elhárítása, mivel annak valószínűsége, még ha minimális szinten is, de folyamatosan adott. A sarkalatos törvényi szabályozás tehát megvalósult, ennek azonban nincsen gyakorlati tapasztalata.

Ezzel ellentétes folyamat zajlott le a veszélyhelyzet AT10M útján megvalósult fogalmi kiterjesztésére tekintettel: e vonatkozásban ugyanis kimutathatók olyan kormányrendeletek,[20] amelyek a határ mellett zajló orosz-ukrán konfliktus áttételes hatásainak katonai minőségű következmény kezelési aspektusait jelenítik meg. E vonatkozásban tehát a *háborús veszélyhelyzet*[21] hadiállapoti felkészülést szolgáló elemei a honvédelmi válsághelyzet fogalom körétől annyiban választhatók el, hogy a fegy-

20 Kiemelésüket és elemzésüket lásd: Till Szabolcs: Gondolatok az Alaptörvény kilencedik és tizedik módosítása, valamint a védelmi szabályozás reformja hatásairól, *Védelmi-Biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok,* 2023/11. 24–26.

21 Lásd: Till Szabolcs – Rimaszombati Károly: A védelmi és biztonsági szabályozási reform különleges jogrendi működési tapasztalatai, a szabályozás fejlesztésének lehetséges irányai, *Védelmi-biztonsági Szabályozási és Kormányzástani Műhelytanulmányok*, 2024/14. 11. lábjegyzet. A „háborús" veszélyhelyzet mint terminológia nem pontos, a sajtó és a politika egyszerűsítő megfogalmazása az ukrán helyzettel kapcsolatban kihirdetett veszélyhelyzetre. Mivel az Alaptörvény 49. cikk (1) bekezdés a) pontja tartalmazza ismeri a „háborús veszély" fogalmát, az összetéveszthetőség veszélyét hordozza e szempontból is.

veres konfliktus szempontjából Magyarország katonailag fenyegetettnek értékeli-e magát.

Ebben az aspektusban tehát az eredeti védelmi és biztonsági szabályozási koncepción túlmutató kapcsolódás lehetősége is kialakult a veszélyhelyzet és a hadiállapot szabályrendszere között. Utóbbi következménye ugyanakkor a kezdeményezési időszak szabályrendszere szerint bevezetni kívánt intézkedések gyakorlati megvalósítását is befolyásolja: még a célhoz kötöttség szigorúbb értelmezése esetén is – különösen a 2025-től alkalmazott kiegészített preambulumok rendszerében – védhető marad a veszélyhelyzeti következmények kezelése során honvédelemmel összefüggő intézkedések bevezetése. Ennek sajátos példája volt a 493/2023. (XI. 2.) Korm. rendelet,[22] amely katonai gyakorlat eltérő szabályait biztosította a sarkalatos törvényi keretrendszerhez képest is annak érdekében, hogy a hadiállapot kihirdetését megelőző időszak katonai tevékenységeinek közigazgatási biztosítása modellezhető és gyakoroltatható legyen.[23]

A harmadik szempont a 45. cikk (1) bekezdése szerinti alapvető feladatok elsődlegességére vonatkozik. Bár a Hvt. 59. § (5)

22 493/2023. (XI. 2.) Korm. rendelet a Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegye, Hajdú-Bihar Vármegye, Jász-Nagykun-Szolnok Vármegye, Szabolcs-Szatmár-Bereg Vármegye, illetve Zala Vármegye területén 2023. november 3. napja és 2023. november 19. napja között megrendezésre kerülő „Adaptive Hussars 23" gyakorlatra vonatkozó eltérő szabályokról.

23 „Az Adaptive Hussars 23 keretében nagyon fontos tapasztalatokat gyűjtöttünk. Azt gyakoroltuk, hogy a civil adminisztrációval, a közigazgatással, a gazdasági szolgáltatási rendszerrel hogyan tudunk együttműködni, milyen igényeink vannak, és ezt hogyan lehet összehangolni a társadalommal, hiszen az országvédelemhez a hadsereg és civil oldal tökéletes együttműködése szükséges." Böröndi Gábor, a Honvéd Vezérkar főnökének értékelése. Lásd Németh Márton Sándor: *„A NATO-val együtt készülünk Magyarország minden négyzetcentiméterének a megvédésére"*, Nagyinterjú a honvédelmi miniszterrel és a Honvéd Vezérkar főnökével. Index.hu 2024.05.16.

bekezdése a rendeltetésszerű feladatok Alaptörvénybe kiemelt szabályainak a további feladatokkal szembeni védettségét rögzíti, éppen az első alkalommal kihirdetett összehangolt védelmi tevékenység[24] dunai árvízvédelmi keretrendszerében 2024 őszén merült fel a katonai feladatok kiképzési fókuszának átmeneti mellőzése az árvízvédelmi közreműködési feladatokkal szemben. Mindez annak ellenére vált átmenetileg gyakorlattá, hogy a COVID-válságkezelés tapasztalata és a teljes hivatásos jogállási szabályozási reform meghatározó gondolata az alkalmazási minőségű katonai feladatokra felkészülés szükségességének kiemelése volt. Emellett ugyanakkor azt is szükséges rögzíteni, hogy a terrorveszélyhelyzet intézményének megszűnése, illetve a szükségállapoti beavatkozási feltételrendszer felülírása a korábban felhasználási minőségű feladatok elvben egyszerűbb aktiválásának lehetőségét teremtik meg, így az ezekre történő felkészítést is biztosítani szükséges.

Mindezek alapján a különleges jogrendi szabályozás alkotmányos szintjének honvédelmi szegmensében egyértelműen az érdemi csökkenés rögzíthető szabályozási trendként, amely ugyanakkor a katonai feladatok bővülő körét eredményezi tényleges hatásában.

3. A trendek összefoglaló értékelése

A korábbi alfejezetekben külön-külön vizsgált szabályozási trendek összefoglalása a 3. táblázat alapján az alábbiakban rögzíthető a szabályozás kiinduló állapotát is kiemelve:

24 *Az összehangolt védelmi tevékenység elrendeléséről és annak keretében meghatározott intézkedések bevezetéséről szóló* 270/2024. (IX. 17.) Korm. rendelet.

Témacsoport		Kiindulás	Trend
Különleges jogrend		túlszabályozás	paradigmaváltás és -szűkítés
Feladatok, működés		túlszabályozás, kétszintűség	AT tehermentesítés, sarkalatos kiterjesztés
Irányítás / területen kívüliség		túlszabályozás	szűkítés, sarkalatos kormányzati szabadság bővítése
Az MH honvéd állománya (személyzet)	**Kötelezett**	részletes keretek	tartalmi kiterjesztés / változatlanság?
	Önkéntes	minimum-szabályozás	szigorítás + kiterjesztés / különleges jogrendre szűkítés

3. táblázat: A témacsoportok trendjei a kiinduló szabályozási állapot értékelésével összevetésben

A különleges jogrendi szabályozási tárgykör honvédelmi alkotmányossági vetülete esetében elmondható, hogy a kiinduló állapot túlszabályozottságához képest a paradigmaváltás következtében a három különleges jogrendi időszakra szűkült alaptörvényi szabályozás az újraszabályozása során a korábbi leszűkítő feltételek hatályon kívül helyezésével lényegesen rövidebb honvédelmi alkotmányossági szabályozást eredményezett, kibővítve ugyanakkor a sarkalatos törvényi szabályozási mozgásteret, ezáltal a feladatok körét is.

A Magyar Honvédség működése és feladatai szegmensében az eredendően adott túlszabályozottság a kétszintű, alaptörvényi és sarkalatos törvényi kifejtést biztosító keretrendszerrel párosult. Ennek során az Alaptörvény deregulációs technika útján történő tehermentesítése a sarkalatos törvényi szint kiterjesztésével, jelentőségének növelésével valósult meg.

A feladatokhoz, különösen a területen kívüli műveletekhez kapcsolódó irányítási tárgykörök engedélyezési mozzanata vonatkozásában az általános trend során a kormányzati döntési szabadság kiterjesztésének iránya fennmaradt, azonban a védelmi és biztonsági reform óta megvalósult szabályozási folyamat az alkivételek rendszerbe iktatása helyett a deregulációs megoldásra,

az alaptörvényi szabályozási szint tehermentesítésére törekedett, különösen az AT13M által érintett 47. cikk esetében. A túlszabályozottság csökkent, a döntéshozatali és ellenőrzési funkciók elkülönítése egyértelműbbé vált a kormányzati felelősség rögzítése mellett.

A szabályozások trendje szempontjából a honvédelmi alkotmányossági elemek közül kivételnek tekinthető a személyzeti szabályok alaptörvényi rögzítése körében kimutatható terjedelem-növekedés. Míg a honvédelmi kötelezettség rendszer szabályai vonatkozásában az eleve is részletes keretek általános mondattal történő kiegészítése lényegében a szabályozási állapot változatlanságát eredményezte a kézirat lezárásáig. A szolgálatukat önkéntes vállalás alapján ellátók esetében ugyanakkor az alkotmányos szabályozás nagyobb terjedelmű kiterjesztése a korábbi minimum-szabályozáshoz képest valósult meg: a békeidőszaki korlátozó szabályok beépítése és a különleges jogrendi korlátozó szabályok feltételeinek hatályon kívül helyezése együttes hatásában a szolgálati feladatok elláthatóságát az egyéni jogok biztosíthatósági szempontja elé helyezte.

Összességében a honvédelemre vonatkozó szabályozás egészében az alkotmányos determináltság szűkült, a sarkalatos törvényi, személyzeti szempontból pedig kormányrendeleti szabályozhatóság szabadságfoka nőtt. Mindez ugyanakkor az eredetileg a túlírtság felől bírálható alkotmányos szabályozáshoz képest valósult meg.

Lajtai Nikolett Katalin

Kibertér és hibrid fenyegetések kapcsolata – a kiberterrorizmus fogalma, büntető anyagi jogi megítélése

Bevezető

Jelen dolgozat célja a kiberterrorizmus fogalmi elmeinek és büntető anyagi jogi szabályainak áttekintése, valamint a kiberterrorizmus és kiberbűnözés elleni küzdelemmel kapcsolatos nehézségek felvetése.

Fogalmi elemek értelmezése

A kiberterrorizmus fogalmának meghatározásához szükséges külön-külön is értelmezni a „*kibertér*”, „*kiberbűnözés*” és „*terrorizmus*” fogalmakat. Mindhárom fogalom esetében kijelenthetjük, hogy egy egységesen elfogadott meghatározást nehéz alkotni, hiszen ezen fogalmak a gyorsan fejlődő, változó infokommunikációs környezetben folyamatosan újabb fogalmi elemekkel bővülnek, bővülhetnek, illetve minél pontosabb meghatározást kívánunk adni, annál kevésbé lesz a fogalom rugalmasan alkalmazható.

Az infokommunikációs eszközök rohamos fejlődése a mindennapi életben nagyon rövid idő alatt hozott hatalmas változásokat, és a világháló (World Wide Web) 1991-ben szélesebb közönség részére történt átadását követően a bűnelkövetők általában is felismerték a kibertér felhasználásával történő elkövetési

módszerek előnyeit, a benne rejlő lehetőségeket.[1] A felgyorsult információáramlás, a kibertér, mint elkövetési közeg megnehezíti a kibertérben zajló tevékenységek ellenőrzését és felderítését a hagyományos térben elkövetett deliktumokhoz képest, továbbá problémás az ezen cselekményekre való reagálás időszerűsége is. A világhálón a leggyakoribb visszaélések: tiltott pornográf felvételek készítése, tárolása, továbbítása, pedofília, zaklatás (cyberbullying), „üldözés" (stalking), személyazonosság ellopása, bankkártyával kapcsolatos visszaélések, csalás, pénzmosás, hamisított áruk és kábítószerek értékesítése, szerzői és szomszédos jogok megsértése, magánszemélyek-vállalatok-állami intézmények rendszere elleni támadások, adathalászat, (informatikai) terrorizmus.[2]

A *kibertér* az internethez kapcsolható, de annál tágabb fogalom; Frédérick Douzet szerint az „*emberek, adatok és számítógépek hálózata ... információs tér, területhez nem kötött információcsere, amelyet nehéz megérteni. Materiális infrastruktúrából áll, amelyet fizikai területre építenek, ideértve a világűrben megtalálható műholdakat is.*"[3]

A Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról szóló 1139/2013 (III.21.) kormány határozat 5. pontja szerint

---

1 Fenyvesi Csaba: Kriminalisztikai Világtendenciák – Különös tekintettel a digitális felderítésre, In: Mezei Kitti (szerk.): *A Bűnügyi tudományok és az informatika*, PTE ÁJK-MTA TK, Budapest–Pécs, 2019. 76. o. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://jog.tk.hu/uploads/files/A_bunugyi_tudomanyok_es_az_informatika.pdf. (letöltés ideje: 2023. november 19.)

2 Fenyvesi: i. m. 76. o.

3 Dornfeld László: Kiberterrorizmus – a jövő terrorizmusa? In: Mezei Kitti (szerk.): *A Bűnügyi tudományok és az informatika*, PTE ÁJK-MTA TK, Budapest–Pécs, 2019. 48. o. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://jog.tk.hu/uploads/files/A_bunugyi_tudomanyok_es_az_informatika.pdf. (letöltés ideje: 2023. november 12.)

„a kibertér globálisan összekapcsolt, decentralizált, egyre növekvő elektronikus információs rendszerek, valamint ezen rendszereken keresztül adatok és információk formájában megjelenő társadalmi és gazdasági folyamatok együttesét jelenti".[4]

A *kiberbűnözés* alatt legáltalánosabb értelemben a kibertérben zajló büntető anyagi jogi tényállások megvalósítását, illetve a kibertérrel összefüggésben elkövetett bűncselekményeket értjük. A kiberbűnözés magában foglalja a kizárólag információs rendszerek ellen, azok kárára elkövethető bűncselekményeket, amelyek védett jogi tárgya maga az információs rendszer vagy a számítógépes adat. De e körbe tartoznak azok a magatartások is, amelyek elkövetését segíti, megkönnyíti új eszközként, elkövetési módként az információs rendszer, amelyet valamely hagyományos büntetőjogi tényállás megvalósításához használnak.[5]

Korinek László meghatározásában a *terrorizmus* fogalma: *„A terrorizmus eltérő eszmerendszerekből merítő, sajátos logikának engedelmeskedő, változatos formákat öltő módszeres erőszak alkalmazása, vagy ezzel való fenyegetés, melynek célja politikai törekvések elérése azáltal, hogy az áldozatban, a nézőközönségben, az államban, a társadalomban megalkuvó magatartás alakuljon ki. A meghirdetetett cél általában politikai, ideológiai, vallási, etnikai tartalmú radikális változás kikényszerítése, a cél elérésére alkalmazott cselekménysor. Az eszköz viszont jogi lényegét tekintve köztörvényes, erőszakos bűncselekmény.*"[6]

---

4 *Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról szóló* 1139/2013. (III.21.) kormányhatározat 5. pontja.

5 Mezei Kitti: A kiberbűnözés szabályozási kihívásai a büntetőjogban, *Ügyészek Lapja*, 2019/4–5. 21. o. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://real.mtak.hu/104974/1/Mezei_UL_201945.pdf. (letöltés ideje: 2023. november 12.)

6 Eck Gábor: A terrorizmus és az információs tér kapcsolódási pontjai, *Nemzetbiztonsági Szemle*, 9. évf. (2021/3.) 55. o. Https://folyoirat.ludovika.hu/index.php/nbsz/article/view/5764/4746. (letöltés ideje: 2023. november 12.)

A *terrorizmus* és a *kibertér* fogalma pedig jelen infokommunikációs környezetben összekapcsolható; egyrészt közvetlenül a terrorizmus fogalmába tartozó magatartások – részben – megvalósulnak, megvalósulhatnak a kibertérben, másrészt megjelenik a terrorista szervezetek „egyéb internetes tevékenysége",[7] melyek a terrorista cselekményekhez szükségesek vagy azok hatékonyságát növelik. A rendkívül gyors információáramlás hatékony eszköz a tagtoborzásban, ideológia terjesztésében, a konkrét terrorista cselekmények koordinálásában, a célpontok azonosításában, de a megfélemlítés, erőszak alkalmazásával való fenyegetésben is.

Gál István és Bartkó Róbert a kibertérben megjelenő kihívásokról írt tanulmányukban a jövő legfontosabb kihívásai között sorolják fel a kibertérben elkövetett terrorizmust. Úgy fogalmaznak, hogy a *terrorizmus* alapvetően politikai jelenség, amely mögött strukturális és pszichológiai tényezők egyaránt vannak, a modernizáció, a demokrácia és a kezeletlen szociális feszültségek teremthetnek olyan feltételeket, amelyek életre hívják a terrorizmust. A terrorcselekmények veszélyessége a váratlanságban, a kiszámíthatatlanságban és a gyors, mobil csapásmérő képességben rejlik.[8]

Kelemen Roland a terrorista szervezeteket a hibrid konfliktusokban megjelenő nem állami kibertéri szereplők kollektív résztvevőiként írja le.[9]

---

7 Dornfeld: i. m. 53. o.

8 Gál István – Bartkó Róbert: A kibertérben megjelenő kihívások és fenyegetések büntetőjogi kezelésének tendenciái, *Military and Intelligence CyberSecurity Research Paper*, 2022/12. 3. o. Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Nemzetbiztonsági Intézet Katonai Nemzetbiztonsági Tanszék kiadványa. Https://hhk.uni-nke.hu/oktatasi-egysegek/katonai-nemzetbiztonsagi-tanszek/katonai-nemzetbiztonsagi-kiberter-muveleti-szakcsoport/research-paper. (letöltés ideje: 2023. november 12.)

9 Kelemen Roland: A nem állami kibertéri műveletek egyes szereplőinek jelentősége a hibrid konfliktusokban, *Smart Law Research Group*, 2021/2.

Bőczné Neparáczki Anna Viktória szerint az információtechnológia terrorista célú felhasználásának két csoportja különíthető el. A kibertér „hard" típusú felhasználása akkor valósul meg, amikor a terroristák kifejezetten kibertámadást hajtanak végre (például kritikus infrastruktúrákat irányító információs rendszert bénítanak meg, tesznek működésképtelenné azzal, hogy terheléses támadást indítanak, férgeket, vírusokat küldenek stb.). Az információtechnológia „soft" típusú alkalmazása esetén a terroristák az információs rendszer segítségével tartják a kapcsolatot (például az interneten keresztül kommunikálnak egymással), saját weboldalt működtetnek és azt médiaként használják (például a célpont ellen végrehajtott támadás felvételét megosztják, vagy közleményeikben üzennek a világ számára), új terroristacsoport-tagokat vagy támogatókat toboroznak, terjesztik propagandájukat, az internet segítségével szereznek adatokat a lehetséges célpontról (például épület alaprajzokat), a terroristák kiképzéséhez szükséges online kiadványokat tesznek közzé, vagy anyagi forrás szerzésére is igénybe veszik az internetet.[10]

Dornfeld László úgy fogalmaz, hogy az utóbbi a terroristák „*egyéb internetes tevékenysége*", mely során alapvetően ötféle célból veszik igénybe az internetet: propaganda, pénzgyűjtés, információterjesztés, biztonságos kommunikáció és hírszerzés. Ezek a szervezet rendes működéséhez kapcsolódó tevékenységek, amelyeknél az új technológia igénybevétele könnyebbé vagy biztonságosabbá teszi addigi tevékenységüket. Ezen tevékenységek közül a pénzgyűjtés, azaz a terrorizmus finanszírozása régóta bűncselekmény, az internet pedig számos lehetőséget kínál arra,

10. o. Https://www.researchgate.net/publication/357714022_A_nem_allami_kiberteri_szereplok_jelentosege_a_hibrid_konfliktusokban. (leöltés ideje: 2023. november 12.)

10 Bőczné Neparáczki Anna Viktória: A kiberterrorizmus büntető anyagi jogi megítélése, *Ügyészek Lapja*, 2020/1. 73. o.

hogy ezen tevékenységek rejtve maradjanak a bűnüldöző hatóságok előtt.[11]

Büntető anyagi jogi háttér

A kiberbűnözés és a kiberterrorizmus elleni fellépéshez első lépésként az szükséges, hogy ezen cselekmények büntetőjogilag üldözendő magatartásokként kerüljenek szabályozásra.

A magyar büntetőjogi szabályozás szempontjából legjelentősebb nemzetközi dokumentum az Európa Tanács Budapesten, 2001. november 23. napján kelt Számítástechnikai Bűnözésről szóló Egyezménye,[12] melyet Magyarország a 2004. évi LXXIX. törvénnyel hirdetett ki. A Budapesti Egyezmény megkülönböztet számítástechnikai rendszerek, hálózatok és adatok hozzáférhetősége, sértetlensége és titkossága elleni cselekményeket, számítógéppel kapcsolatos cselekményeket, számítástechnikai adatok tatalmával kapcsolatos bűncselekményeket, e körben a gyermekpornográfiával kapcsolatos bűncselekményeket, és szerzői vagy szomszédos jogok megsértésével kapcsolatos bűncselekmények. Az egyezmény e cselekmények büntetőjogi tényállásait írta körül és erre vonatkozóan jogalkotási kötelezettséget rögzített.[13]

A terrorizmus elleni büntetőjogi fellépés alapját az Európai Unióban a 2002. június 13-i terrorizmus elleni küzdelemről szóló tanácsi kerethatározat (2002/475/IB) jelentette. A 2002-es kerethatározat 1. cikk (1) bekezdés d) pontjára figyelemmel a tagállamoknak terrorista bűncselekménnyé kellett nyilvánítaniuk a *terrorista célzattal elkövetett informatikai rendszer elleni eszköz*

11 Dornfeld: i. m. 53. o.
12 Továbbiakban: Budapesti Egyezmény.
13 Bőczné: i. m. 72. o.

jellegű bűncselekményt. Ezt követően az Európai Unió módosította a 2002-es kerethatározatot a Tanács 2008. november 28-i 2008/919/IB kerethatározatával, és előírta a tagállamok számára terrorista tevékenységgel összefüggő bűncselekményként a *terrorista bűncselekmény elkövetésére való nyilvános izgatás, a terroristák toborzása és a terroristák kiképzése* büntetni rendelését. Ez a rendelkezés az információtechnológia „soft" típusú terrorista célú felhasználásának büntetendővé nyilvánításának szükségességét jelentette Magyarország számára. Az Európai Parlament és a Tanács 2017. március 15-i (EU) 2017/541 irányelve pedig már előírta a tagállamok számára, hogy a *kiberterrorizmust* kriminalizálják a *terrorizmus részeként*.[14]

Eljárásjogi szempontból a kiberbűncselekmények, így a kiberterrorizmus esetében is a joghatósági kérdések okozzák a legnagyobb problémát, ami az internet globális jellegéből fakad. Az információs rendszerek elleni támadásokról szóló 2013/40/EU irányelv 12. cikke az elkövetés helyét és az állampolgárságot határozza meg, mint joghatósági okokat. De a tagállamok abban az esetben is megállapíthatják a joghatóságukat, ha a területükön található jogi személy javára történt az elkövetés, vagy az elkövető szokásos tartózkodási helye a területükön van. Mivel nincs sorrendiség az egyes joghatósági okok között, ezért az egyes tagállamok hatósági szerveinek kell megállapodni arról, hogy konkrét ügyben melyik állam járhat el. Dornfeld László szerint univerzális joghatóság megállapítása jelentene előrelépést.[15]

Magyarország az Európai Unió rendelkezéseinek eleget; a kiberterrorizmus elleni fellépést biztosító tényállások a Btkban szabályozásra kerültek a közbiztonság elleni bűncselekmények között. A Btk. 314–316/A. §-a tartalmazza a *terrorcselekmény* tényállását, a Btk. 317. §-a *terrorcselekmény feljelentésének*

14 Bőczné: i. m. 75–76. o.
15 Dornfeld: i. m. 59. o.

elmulasztását, a Btk. 318–318/A. §-ai a *terrorizmus finanszírozását*, valamint a köznyugalom elleni bűncselekmények között a Btk. 331. § (2) bekezdése a *háborús uszítás* tényállását.[16]

A kiberterrorizmus felszámolásának nehézségei, európai uniós eredmények

A terroristák az internet nyújtotta lehetőségeket olyan módokon aknázzák ki céljaik elérése érdekében, amely ezelőtt nem volt lehetséges számukra. A világhálót felhasználják pszichológiai hadviselésre, publicitásra és propagandára, adatbányászásra, adománygyűjtésre, toborzásra és mobilizációra, kapcsolattartásra, információ megosztására, tervezésre és koordinációra.[17]

A kibertér sajátosságai elősegítik a terrorizmust; az internet globális jellege, a távolságok relativizálódása, az a sajátos körülmény, hogy nincs szükség a személyes jelenlétre az elkövetésnél. Az anonimitás lehetővé teszi, hogy maguk az elkövetők nehezen beazonosíthatók legyenek. A kibertérben történő működés olcsóbb és kisebb a lebukás esélye. A támadások messzebbre, több személyhez jutnak el, több személy életét képesek befolyásolni. Ebből következően nehezebb védekezni a kibertámadásokkal szemben.[18] Kelemen Roland kiemeli, hogy a kibertér alkalmas eszköz a civilek mozgósítására, mert az egyén csatlakozása szempontjából ösztönző az anonimitás valószínűsége, továbbá úgy érezheti, hogy valóban számít az,

16 Bőczné: i. m. 76–77. o.

17 Serbakov Márton Tibor A terroristák internethasználata, *Büntetőjogi Szemle*, 2018/2. sz. 85–92. o. Https://orac.hu/pdf/BJSZ_2018_2.pdf. (letöltés ideje: 2023. november 12.)

18 Dornfeld: i. m. 55. o.

amit tesz, tényleges befolyással van a történelmi folyamatokra, akár egy állam megbuktatására.[19]

Dornfeld László álláspontja szerint az államoknak készen kell állniuk arra, hogy az állampolgáraikat megvédjék a kibertérből érkező fenyegetésekkel szemben, de érdemes volna több figyelmet fordatani a terorristák egyéb internetes tevékenységének vizsgálatára. Az elmúlt évek nyugat-európai terrortámadásaiban jelentős szerepet játszott a terroristák internetes kommunikációja, az aktív dzsihadista propaganda és az internet segítségével szerzett pénzügyi források.[20]

A Strasbourgban 2017. december 12. napján kelt Európai Bizottsági Közlemény[21] (COM 2017 0779 final) a hatékony és valódi biztonsági unió megvalósításáról szóló tizenkettedik eredményjelentés – többek között – foglalkozik a terrorizmussal és bűncselekményekkel szembeni védelem és reziliencia javítására irányuló intézkedésekkel is.

- A terrorizmust támogató eszközök felszámolása körében kiemeli, hogy folytatódik a munka a bűnüldöző hatóságok olyan releváns pénzügyi adatokhoz való határokon átnyúló hozzáférésének javítására, amelyek terrorista tevékenységek felderítéséhez nyújthatnak szükséges támpontokat.
- A negyedik pénzmosási irányelv javasolt felülvizsgálata nemzeti központi bankszámla-nyilvántartások és adat-visszanyerési rendszerek kötelező létrehozását tervezi, amelyekhez a pénzügyi információs egység és a pénzmosás elleni küzdelemért felelős hatóságok férnének hozzá.
- A Bizottság továbbá olyan kezdeményezéseken is dolgozik, amelyek a pénzügyi hírszerző egységek közötti együtt-

19 Kelemen: i. m. 14. o.

20 Dornfeld: i. m. 61. o.

21 Https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52017DC0779&qid=1699621175679. (letöltés ideje: 2023. november 10.)

működést, valamint az e szervek és a bűnüldöző hatóság közötti kooperációt javítják.
- A „kiberbiztonsági jogszabályra" irányuló javaslatra vonatkozó egyeztetések a Tanáccsal megkezdődtek.

Az uniós internetfórum harmadik miniszteri találkozójára 2017. december 6-án került sor, amelynek keretében az online terrorista tartalmak elleni küzdelem terén elért előrelépéseket értékelték, lefedve a terrorista tartalmak automatizált felderítését, a cégek „hasítófüggvény-adatbázisainak" javítását a terrorista tartalmak terjesztésének megakadályozása érdekében, a bejelentések fokozását. Az internetes cégek arról számoltak be, hogy az ismert terrorista tartalmak adatbázisa (a „hasítófüggvény-adatbázis") – amely 2017 tavaszán indult – eddig több mint 40 000 ismert terrorista videó és kép hasítófüggvényét gyűjtötte össze. Monika Bickert , a Facebook Globális Politikai Menedzsment igazgatója a következőket mondta: „*Az AI és más automatizálások használata a terrorista tartalmak terjedésének megállítására ígéretesnek tűnik. Ma a Facebookról eltávolított ISIS-szel és Al-Kaidával kapcsolatos terrortartalom 99%-a olyan tartalmat, amelyet még azelőtt észlelünk, hogy a közösségünkből bárki megjelölte volna nekünk, és bizonyos esetekben még azelőtt, hogy a webhelyen megjelenne. Ezt elsősorban olyan automatizált rendszerek használatával tesszük, mint a fénykép- és videóegyeztetés, valamint a szövegalapú gépi tanulás. Tudomásunk van egy terrortartalmú tartalomról, a később feltöltött másolatok 83%-át a feltöltéstől számított egy órán belül eltávolítjuk. Tisztában vagyunk azzal, hogy mindig többet tehetünk, és reméljük, hogy elmélyítjük együttműködésünket az Európai Bizottsággal és másokkal közös elkötelezettség a terrorizmus elleni küzdelem mellett.*"[22]

22 Http://europa.eu/rapid/press-release_IP-17-5105_en.htm. (letöltés ideje: 2023. november 10.)

A Brüsszelben 2022. december 13. napján kelt Európai Bizottsági Közlemény (COM 2022 0745 final)[23] megállapításai szerint sor került a terrorizmus elleni küzdelemmel kapcsolatos uniós jogszabályok aktualizálására:

- A 2017-ben elfogadott, terrorizmus elleni küzdelemről szóló irányelvet ma már valamennyi tagállam végrehajtja, bűncselekménynek minősülnek az olyan magatartások, mint a terrorista kiképzés, a terrorizmus céljából való utazás és a terrorizmus finanszírozása.
- A jelentés szerint az online radikalizálódás megakadályozása is kiemelt figyelmet érdemel. Az online terrorista tartalom terjesztésével szembeni fellépésről szóló rendelet[24] 2022. júniusában vált alkalmazandóvá. Azóta az illetékes nemzeti hatóságok előírhatják, hogy a terrorista tartalmat a hivatalos eltávolítási végzéstől számított egy órán belül távolítsák el. A terrorista tartalomnak kitett online szolgáltatóknak konkrét intézkedéseket kell megtenniük annak érdekében, hogy megvédjék platformjaikat a helytelen használattal szemben.
- A jelentés kiemeli, hogy az Europol szerint az EU-ban a bűncselekményekből származó nyereség csaknem 99 %-a nem kerül elkobzásra, és az elkövetők kezében marad. Az EU pénzmosás és a terrorizmus finanszírozása elleni küzdelmének fokozására 2021. júliusi Bizottsági javaslat alapján politikai megállapodás született a pénzátutalásokról szóló rendelettel kapcsolatban 2022 júniusában, valamint részleges általános megközelítés kialakítására került sor a Pénzmosás Elleni Hatóság létrehozásáról szóló rendelet vonatkozásában (az erőforrásokra és a székhelyre vonatkozó

23 Https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0745&qid=1699619652676. (letöltés ideje: 2023. november 10.)

24 Az Európai Parlament és a Tanács (EU) 2021/784 rendelete (2021. április 29.) az online terrorista tartalom terjesztésével szembeni fellépésről.

rendelkezések kivételével) 2022 júniusában. 2022 májusában a Bizottság javaslatot tett a vagyonvisszaszerzésre és -elkobzásra vonatkozó uniós szabályok megerősítésére és korszerűsítésére.

A jelentés[25] hangsúlyozza, hogy a globalizált világban, ahol a súlyos bűnözés és a terrorizmus egyre inkább transznacionális jelleget ölt, a polgárok biztonsága érdekében a bűnüldöző és igazságügyi hatóságoknak teljes mértékben fel kell készülniük a külső partnerekkel való együttműködésre. Ehhez az Europol és az Eurojust számára meg kell teremteni a lehetőséget a harmadik országok igazságügyi hatóságaival való együttműködésre és információcserére.

2022 áprilisában az EU és az ENSZ a vezetők terrorizmus elleni küzdelemről folytatott negyedik párbeszéde során konkrét lépéseket tett annak érdekében, hogy megerősítse a nemzetközi békét és biztonságot fenyegető tartós, de folyamatosan változó fenyegetések elleni küzdelemre irányuló meglévő partnerséget. A stratégiai partnerséget tovább erősítette az EU és az ENSZ új, terrorizmusveszély elleni globális eszköze, ami az EU által finanszírozott kezdeményezés a terrorizmussal és az erőszakos szélsőségességgel szembesülő államok támogatására, többek között segítségnyújtás, képzés és mentorálás révén. A közös érdeklődésre számot tartó egyéb kérdések között megemlíthetők az új technológiákkal összefüggésben újonnan megjelenő fenyegetések – ideértve azt is, hogy ezek hogyan érintik a fiatalokat, mint az erőszakhoz vezető radikalizálódás egyik különleges célcsoportját –, valamint az idegengyűlöleten, a rasszizmuson és az intolerancia egyéb formáin alapuló, illetve valamilyen vallás vagy meggyőződés nevében elkövetett terrorizmus.

25 Https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/?uri=CELEX%3A52022DC0745&qid=1699619652676. (letöltés ideje: 2023. november 10.)

Az EU és a NATO közötti együttműködés is elmélyült, és annak minden területén kézzelfogható eredmények születtek. Az információcsere kiterjed a terrorizmus elleni küzdelemmel kapcsolatos és a stratégiai kommunikációra, a külföldi információmanipulációra és beavatkozásra, valamint a kiberbiztonsággal kapcsolatos kérdésekre.

Összegzés

Horváth L. Attila álláspontja szerint a terrorizmus jelentette biztonsági kockázatok csökkentésének megoldási lehetőségei kiválasztásánál a komplexitásra kell törekedni, a rendészeti és az esetleges katonai módszerek alkalmazása önmagában nem elégséges. Sem a propaganda, sem a toborzás hatékonyságát nem lehet jelentősen csökkenteni, ha a megoldási módok közül csak egyetlen elemet ragadunk ki, például a kibervédelmet. Az államoknak a hatósági fellépésen túl, aprólékos és folyamatos felvilágosító munkával, ellenpropagandával kellene küzdeniük a terrorszervezetek toborzási gyakorlata ellen. A válságövezetekben az ideális megoldás a válság valódi gyökereinek és a szegénységnek a felszámolása lenne. Ezt a kijelentést a szerző maga is utópisztikusnak tartja, ám álláspontja szerint nem lehet lemondani a terrorszervezetek befolyásának csökkentését célzó lehetőségekről. Ezekben az övezetekben a nemzetközi szervezetek olyan partnerekkel működhetnének együtt, melyek eredményesen szembeszállhatnak a terrorszervezetek propagandájával és toborzásával. E támogatásra úgy lehetne tekinteni, mint egy jövőbeli befektetésre.[26]

---

26 Horváth L. Attila: A terrorista csoportok toborzásáról, *Belügyi Szemle*, 2015/7–8. 116–117. o. chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://real-j.mtak.hu/16699/6/BSZ_2015_7-8.pdf.

Lappints Árpád

Információs hadviselés a kibertérben, különös tekintettel a kognitív befolyásolási tevékenységekre

1. Bevezetés

Ha napjaink két, közismert és ránk nézve jelentős hatással bíró konfliktusát (orosz–ukrán, izrael–palesztin) nézzük, szinte valamennyi ezekkel kapcsolatos elemzésben elhangzik, hogy a háború a harctéren kívül az információs térben is zajlik. Véleményem szerint így ennél nagyobb aktualitást a téma nem is kaphatna. Ha pedig átgondoljuk, hogy ezekről a konfliktusokról milyen forrásokból kapjuk az információk jelentős részét, megérthetjük miért is kapcsolódik olyan szorosan a kibertér az információs műveletekhez.

A kognitív hadviselés, mint az információs műveletek része a modern kori hadviselés kiemelten fontos része. A konfliktusok mögött szinte mindig politikai célok rejlenek, melyek legitimitásához a hazai és a nemzetközi közvélemény jóváhagyása szükséges. De ugyanígy jelentőséggel bír a folyamatban lévő műveletek során a saját narratívák általános igazságként történő elfogadtatása.

Munkámban figyelemmel voltam arra, hogy az információs műveletek a hibrid hadviselés részét képezik, annak egyik meghatározó eszköze. Erre tekintettel a dolgozatomban meghatározom hibrid hadviselés fogalmát, annak jellemzőit, eszközeit, mivel véleményem szerint az információs műveletek szerepének és jelentőségének megértéséhez szükséges ennek az újfajta hadviselési módnak megismerése. Ennek oka, hogy az információs műveletek nem modernkori találmányok, korábban is részét képezték a hadviselésnek, így annak fejlődését,

változásait végigkísérte, és azokhoz szükségszerűen igazodott. Ahogy Rózsa Tibor fogalmaz: *„….az információ megszerzése, a rendelkezésre álló információ manipulálása, az ellenség tudatos megtévesztése és megfélemlítés egyidős a hadviseléssel. Az is természetes és törvényszerű, hogy a technológiai fejlődés a történelem során állandóan hatással volt a hadviselésre."*[1]

Az információs hadviselés ismertetése során nem törekedtem történeti áttekintésre, hanem azt a negyedik generációs hadviselésben betöltött szerepe tekintetében vizsgáltam, és igyekeztem hangsúlyozni annak a kinetikus eszközök mellett betöltött jelentőségét.

A tanulmány az információs műveletek általános ismertetése mellett az annak részét képező a kognitív hadviselésre fókuszál, figyelemmel a modern társadalomban elért sikereire, ennek okára, és a kibertérből érkező információk megkerülhetetlen szerepére. A modern kor háborúi nem korlátozódnak földrajzi területekre, helyszínekre, hanem legalább ilyen fontos a közvélemény megnyerése. A médiából érkező tudósításokon keresztül igyekeznek a hadviselő felek maguk mellé állítani a nemzetközi közvéleményt, de ugyanígy céljuk a saját társadalmuk megnyerése, illetve az ellenség társadalmának elbizonytalanítása, félelemben tartása. Erre tökéletes példa az orosz–ukrán konfliktusban a hadviselő feleknek a saját, illetve az ellenség veszteségeiről szóló beszámolói, mivel mind a két fél a saját oldaláról elenyésző, míg az ellenfél oldaláról jelentős veszteségekről számol be.

A kognitív befolyásolásnak, a tudati oldal megnyerésének leghatásosabb eszközévé váltak a közösségi médiumok, ahol számolatlanul és folyamatosan érkeznek információk, melyek gyorsan és nagy tömegek számára válnak elérhetővé. Az ily módon

1 Rózsa Tibor: *Az információs műveletek vizsgálata, különös tekintettel a befolyásolási képességek alkalmazásának lehetőségeire, a Magyar Honvédség feladatrendszerében*, Doktori (PhD) értekezés, 2016. 11. o.

érkező információk hatékonyságához nagy mértékben hozzájárul egyrészt az állandósult összekapcsoltságot biztosító kibertér,[2] valamint a társadalomnak a különböző hírforrásokkal szembeni kritikátlansága. A kibertérben folytatott kognitív befolyásolási tevékenység jelentősége így megkerülhetetlen tényezővé vált, a közösségi média és a különböző internetes hírportálok népszerűségével és könnyed elérhetőségével pedig ez a folyamat irreverzibilisnek tűnik.

2. A hibrid hadviselés

2.1. A hibrid hadviselés kialakulása

A hadviselés fejlődéstörténetének egyik vizsgálati szempontját képezik a generációs elméletek. A generációk közti határok és a generációk számában sem alakult ki egységes álláspont, így Simicskó István véleményét követve, a hadviselés fejlődését négy szakaszra oszthatjuk.[3] Ezek közül a téma szempontjából a negyedik generációs hadviselés bír jelentőséggel, mivel itt jelennek meg azon jellemzők, amelyeket később aszimmetrikus hadviselésként nevesítettek, és amelyek a hibrid hadviselés alapjait képezik. Simicskó István utalt arra a tényre, hogy a harmadik generációs hadviselés korszakának végére, a nukleáris eszközök megjelenésével olyan csapásmérő eszközök kifejlesztésére került sor, melyek alkalmazása irracionális.[4]

Ezen gondolatmenetet folytatva tehetjük fel azt kérdést, hogy ha a modern, nagyhatékonyságú fegyverrendszerek alkalmazása

2 Rózsa: i. m. 12. o.

3 Simicskó István: A hibrid hadviselés előzményei és aktualitásai. *Hadtudományi Közlöny*, XXVII. évf. 2017/3–4. 6. o.

4 Simicskó: i. m. 6. o.

minden bizonnyal az elérni kívánt politikai céllal arányban nem álló pusztítással járna, akkor vajon szükségszerűen került-e sor a direkt hadviselés alkalmazása helyett olyan hadviselési mód kialakítására, mely inkább kontrolálható keretek között képes tartani a konfliktus menetét.

Jelenkori hadviselési módjai között megkülönböztetjük hagyományos (lineáris) hadviselést, az aszimmetrikus (nem lineáris, nem konvencionális) hadviselést, illetve ezek ötvözetét a hibrid hadviselést.

Hagyományos hadviselés: Aktorai az államok, akik viszonylagos erőegyensúlyban vannak. Stratégiai céljuk az ellenfél megsemmisítése, területek elfoglalása, az ellenséges lakosság akaratának megtörése. Alapvető eleme a reguláris katonai erő.

Aszimmetrikus hadviselés: A háború egy különleges fajtája, melyben államok és nem állami szereplők, illetve állomok államokkal állnak szemben egymással, ahol a cél az ellenfél kifárasztása, akaratunk rákényszerítése, az ellenség akaratának megtörése, kivéreztetése. Általában a gyengébb fél használja és mögötte pontosan meghatározott politikai célok húzódnak. Leggyakrabban gerilla-, felkelő-, és terroristamódszerek alkalmazására kerül sor.[5]

2.2 A hibrid hadviselés meghatározása

A hibrid hadviselésnek általánosan elfogadott fogalmi meghatározása nem létezik, lényegét jellemzőinek ismeretével érthetjük meg. A hibrid hadviselés részvevői az államok és irreguláris szervezetek (nem állami szereplők) az államok ellen.[6]

---

5 Resperger István: A hibrid hadviselési mód jellemzői korunk konfliktusaiban; Biztonságpolitikai kitekintés – A XXI. század biztonsági fenyegetései, A fegyveres konfliktusok, háborúk hatásai, *Rendőrségi Tanulmányok*, 2020/2. 106–107. o.

6 Resperger: i. m. (2020) 108. o.

Resperger István úgy írja le, hogy a *„hibrid hadviselés a hagyományos reguláris és az irreguláris hadviselés puha, közepes és kemény módszereinek, eljárásainak alkalmazása abból a célból, hogy az ellenség államát, fegyveres erőit működésképtelenné, védtelenné tegyük, akaratunkat rákényszerítsük, legfőképpen azzal a stratégiai céllal, hogy az erőszak szintje a konfliktus folyamán ne haladja meg a háborús szintet."*[7]

A fenti megfogalmazásból következik, hogy a hibrid hadviselés kerüli a nyílt, háborúig tartó eszkalációt, célja, hogy a tevékenység minél tovább rejtve maradjon, illetve annak alkalmazója, aktora, lehetőleg ne legyen azonosítható. Ehhez kapcsolódik a „szürke zóna" koncepciója: a béke a fehér, míg a háború a fekete állapot, míg a kettő között helyezkedik el az a műveleti terület, ahol az államok közel sem békés, de a háború ingerküszöbe alatti eszközökkel, eljárásokkal igyekeznek érvényesíteni érdekeiket.[8] Ezzel egyező álláspontot képvisel Marton Péter, aki szerint a *„hibrid háború nagyrészt indirekt, korlátozott, többnyire letagadható formában folytatott hadviselésre utal az alkalmazó szereplő által az elszenvedő fél ellenében, úgy, hogy közben a katonai eszközök burkolt használatát különféle nem katonai eszközök koordinált alkalmazása egészíti ki"*. Vagyis a hibrid hadviselés szükségszerű eleme bizonyos cselekmények tekintetében a titoktartás, és legalább minimális letagadhatóságot fenn kell tartani.[9]

Nyitrai Sándor a hibrid hadviselést új fogalomnak, de nem egy újfajta hadviselésnek tekinti. Álláspontja szerint a hibrid

---

7 Resperger István: *A válságkezelés és a hibrid hadviselés*, Dialog Campus Kiadó, 2018. 21. o.

8 Kiss Álmos Péter: A hibrid hadviselés természetrajza. Haderőszervezés, -fejlesztés, *Honvédségi Szemle,* 2019/4. 18. o.

9 Marton Péter: A hibrid hadviselés előfordulásának feltételeiről, *Nemzet és Biztonság*, 2018/3. sz. 96. o.

hadviselés esetében az aszimmetrikus hadviselés módszereiben történt megújulásról van szó, amely Valerij Geraszimov tábornok, orosz vezérkari főnök elgondolásain alapszik. Ennek lényege, hogy a nyílt katonai erő alkalmazása mellett, a nem katonai eszközök alkalmazása, kettejük kombinációja a várható siker kulcsa. A nem katonai erők – politikai, diplomáciai, gazdasági – használata gyakran sikeresebb, mint a kinetikus eszközök alkalmazása. Különös jelentőséggel bírnak az ilyen típusú hadviselésben az irreguláris és civil erők, míg a hagyományos katonai erő békefenntartói, válságkezelő szerepben tűnik fel. Nyitrai Sándor szerint a hibrid hadviselés még kidolgozatlan fogalom, mely további kutatást igényel, és sokkal inkább a hadszíntérre alkalmazható. Ennek oka, hogy a hadviselés tudománya múltban alkalmazott sikeres eljárásokra építkezik, és azokat kombinálja az adott kor sajátosságaival, így kialakítva az adott célok elérésére alkalmas új vagy újszerű eljárást. Mindezek alapján hibrid hadviselést úgy határozza meg, *„mint az agresszor (állam és nem állami szereplők) által, egy a korunknak megfelelő, geopolitikai, geostratégiai érdekből, a múlt és a jelen emberiségének vívmányait (politikai, katonai, diplomáciai, gazdasági, technológiai, jogi stb.) egyidőben felhasználható, ugyanazon vívmányok célország esetében fennálló hiányosságának, sebezhetőségének leghatékonyabb kihasználásával történő instabil környezet kialakítására törekvést, amely alkalmas a célországgal szembeni politikai, stratégiai célok erősítéséhez, kikényszerítéséhez. A hadviselés során alkalmazott erők, eszközök módszerek az agresszor érdekeinek, erejének, valamint a célország gyengeségeinek függvénye, ezáltal nem jellemezhető önálló katonai terminológiával."*[10]

Somodi Zoltán és Kiss Álmos Péter tanulmányukban a hibrid hadviselésnek négy fajta értelmezési módját írták le. Az első

[10] Nyitrai Sándor: A terrorizmus és a hibrid hadviselés viszonyrendszere, *Nemzetbiztonsági Szemle*, 8. évf. 2020/3. sz. 20–22. o.

csoportba tartozó meghatározások szerint ez egy teljesen újfajta hadviselés, mely újfajta stratégiai szemléletmódót kíván. A hibrid hadviselő egységesen használ diplomáciai, információs, katonai és gazdasági hatalmi eszközöket. Ennek során próbál minél tovább a háborús küszöb alatt észrevétlen maradni, saját szerepét tekintve bizonytalanságot kelteni. Célja, hogy az eszközök megfelelő intenzitású alkalmazásával addig folytathassa leplezett tevékenységét, míg a megtámadott állam már nem képes hatékonyan ellenállni. A második csoport szerint a hibrid hadviselés nem tekinthető újnak, mivel elemei azt már korábban is megjelentek háborús konfliktusokban. Ellenben bizonyos tekintetben újszerű, mivel eszközeinek magas szintű alkalmazása, illetve a kibertér hadviselési közegként történő megjelenése újdonságnak számít. A harmadik csoportot alkotók álláspontja szerint a hibrid hadviselésben nincs semmi új, annak *„újszerűnek tekintett elemei valójában inkább a normál államvezetés és nagyhatalmi politika eszközei, semmint a modern hadviselés újdonságai"*. A negyedik csoportba a hadtudomány orosz művelői sorolhatók, akik a hibrid hadviselésre, mint a nyugati hatalmak Oroszország elleni stratégiájára tekintenek. Elméletük alapját Oroszország fenyegetettség érzése adja, mely szerint Oroszország destabilizálását, meggyengítését nem hagyományos katonai módszerekkel akarják elérni, hanem belső instabilitás és konfliktusok kiprovokálásával.[11]

Szintén a különböző hadviselési módozatok integrált használatát emeli ki Porkoláb Imre. Álláspontja a hadviselés egy adaptációs folyamat eredményeként érte el jelenlegi formáját, és osztható két kategóriára, hagyományos, illetve irreguláris hadviselésre, melyek közül különösen az irreguláris hadviselés ment át jelentős fejlődésen és értékelődött fel. Ennek egyik oka, hogy az

11 Somodi Zoltán – Kiss Álmos Péter: A hibrid hadviselés fogalmának értelmezése a nemzetközi szakirodalomban, Haderőszervezés, -fejlesztés, *Honvédségi Szemle*, 2019/6. sz. 22–26. o.

irreguláris szervezetek jóval hatékonyabban tudják maguk mellé állítani a lakosságot, mint a hagyományos hadviselést alkalmazó felek, továbbá képesek zavart kelteni a társadalomban és megfelelő stratégiát alkalmazva a közvéleményt az államhatommal szembe állítva, destabilizálják a közhatalmat. Az integráció egy fontosabb lépcsője az irreguláris és a hagyományos hadviselési forma ötvözése, mely hibrid hadviselést eredményez. Ez pedig különösen veszélyes mert az emberi elmét veszi célba, majd a lakosság maga mellé állítását követően gyors lefolyású, és rövid válaszreakcióidőt enged.[12]

2.3. A hibrid hadviselés eszközei

A hibrid hadviselés eszközei a nemzeti hatalom eszközeinek feleltethetők meg, ezek alkalmazásával érvényesíthetik az aktorok érdekeiket. Ezen eszközök csoportosítása nem egységes és azok köre sem zárt. Kezdetben a katonai erő, a gazdasági hatalom és vélemények befolyásolása eszközök meghatározására került sor.[13] E kezdeti felsorolás azonban tovább bővült, így diplomáciai, gazdasági, kiber-, információs, pénzügyi, gazdasági nyomásgyakorlás, az embargó, a pszichológiai műveletek, a különleges erők, a lázadók, a helyi lakosság támogatása, a szervezett bűnözői cselekmények alkalmazása, a válogatás nélküli vagy kontrollált erőszak alkalmazása alkotják a hibrid hadviselés eszköztárát.[14]

Az alkalmazott eszközök és módszerek tekintetében megkülönböztethetjük azok kemény, közepes és puha fajtáit. A kemény eszközök és módszerek közé sorolhatók például az irreguláris, szakadár erők akciói, a nemzetbiztonsági műveletek, a különleges

12 Porkoláb Imre: Hibrid hadviselés: új hadviselési forma, vagy régi ismerős?, *Hadtudomány*, 2015/3–4. sz. 36–40. o.

13 Kiss: i. m. 20. o.

14 Resperger: i. m. (2018) 22. o.

műveleti erők akciói és a terrorcselekmények. A közepes eszközök között találhatók a kiberműveletek, a média tevékenysége, a pszichológiai műveletek, az információs műveletek és a szervezett bűnözői cselekmények, míg a puha eszközök részét képeik a gazdasági szankciók, embargó, diplomáciai akciók és pénzügyi műveletek.[15]

A hibrid háború öt fázisra osztható, így előkészítési, politikai előkészítési, műveleti előkészítési, támadási és az elért sikerek stratégiai kihasználása szakaszokra, melyekben különböző eszközök dominálnak. Az előkészítési szakaszt a diplomáciai és hírszerzési módszerek; a politikai előkészítési szakaszt a diplomáciai, politikai és hírszerzési; a műveleti előkészítési fázist pedig a diplomáciai, hírszerzési és gazdasági eszközök töltik meg tartalommal. A támadás, valamint az elért sikerek stratégiai kihasználásának szakaszában az előbb említettek mellett megjelennek a katonai eszközök, a média, az információs műveletek és pszichológiai műveletek.[16] Fontos megjegyezni azonban, hogy e felsorolásban szereplő eszközök nem alkotnak zárt rendszert, azok az adott körülményeknek megfelelően módosíthatók, kiegészíthetők.

A hibrid hadviselés eszközei közül, külön érdemes szót ejteni az információs és kiberműveletekről, illetve a terrorizmusról. Az információ fegyver, és aki a háborús konfliktusokban uralja az információs teret, előnybe kerül a másik féllel szemben. Képes lesz a megtámadott állam közvéleményének megosztására, befolyásolására, manipulálhatja saját közvéleményét. A konfliktusban uralkodó elbeszélési mód, a közösségi médiából, illetve a hagyományos hírmédiumokból érkező információ a saját álláspontját fogja közvetíteni.

A kibertéren keresztül indított támadások előnye, hogy a támadó személye, illetve maga a támadás rejtve marad, így az ekként biztosított intimitás biztosítja annak lehetőségét, hogy

15 Resperger: i. m. (2018) 23. o.
16 Resperger: i. m. (2020) 111–112. o.

támadó a megtámadott kritikusinfrastruktúra-rendszereiben jelentős károkat okozzon, zavarja a kommunikációt és információs folyamatokat.[17]

A terrorcselekményeket a hibrid hadviselés kemény eszközei között tartjuk számon. A terrorizmus hatékony destabilizációs módszer, mely a társadalom megfélemlítésén keresztül éri el a kitűzött céljait. Zűrzavart, társadalmi elégedetlenséget szül, aláásva ezzel a társadalomnak az államba vetett bizalmát. Mivel nem ismer szabályokat, így válogatás nélkül alkalmazhatók különféle eszközök és módszerek a félelem kiváltására. A vallási, politikai, ideológiai terrorizmus mellet létezik az állam-állam elleni konfliktusban megjelenő, állam által támogatott terrorizmus. Államilag terrorizmusról beszélhetünk abban az esetben, ha az állam az ellenségeivel szemben elkövetendő terrortámadások érdekében paramilitáris szervezeteket, csoportokat támogat.[18]

2.4. A hibrid hadviselés célja

A hibrid fenyegetés alapvető célja a megszokott működési elveknek, eljárásoknak a célállamokban történő megbontása, a társadalmak stabilitásának, közrendnek aláásása, és a befolyási övezeteinek kiszélesítése, melynek érdekében a rendelkezésére álló valamennyi eszközt bevetheti.[19]

A hibrid hadviselés a hangsúlyt a közvetlen fegyveres konfrontációról a befolyásolásra, illetve az ellenség állami működésének és harci erejének megsemmisítéséről annak bomlasztására, destabilizálására, működésképtelené tételére helyezi. Ehhez elsősorban nem reguláris erőket, hanem az agresszor országhoz

17 Kiss: i. m. (2019) 31–32. o.

18 Nyitrai: i. m. (2020) 24–26. o.

19 Farkas Ádám: Komplex biztonság, hibrid konfliktusok, összetett válaszok, *Honvédségi Szemle,* 2020/4. sz. 18. o.

formálisan nem kötődő milíciákat használ és céljai elérése érdekében a hadviselési eszközöket rugalmasan alkalmazza.[20]

Míg a hagyományos hadviselést a katonai műveletek határozzák meg, és a szemben álló felek célja a másik megsemmisítése, területek elfoglalása, lakosság akaratának megtörése, vagyis nyílt szembenállásról beszélhetünk, addig a hibrid műveletek különböző eszközeiket, a hagyományos és az aszimmetrikus hadviselés módszereit felváltva alkalmazza és ezeket az ellenfél teljes hátországára kiterjeszti. Ebben az esetben az indirekt módszerek alkalmazása az ellenség kifárasztására, felőrlésére, megtörésére irányulnak.[21]

A hibrid hadviselő az egyes hatalmi eszközök alkalmazásának intenzitását növeli vagy csökkenti, a megtámadott állam és a nemzetközi közösség reakcióitól függően, illetve az egyes eszközök között válthat, eszkalálhatja vagy visszafoghatja azok alkalmazását. Szándéka, hogy a szinkronizálás következtében a támadások (különösen a kezdeti szakaszban) a felderítési és reakcióküszöb alatt maradjanak. Azt, hogy mely eszközökhöz nyúl a hibrid hadviselő, a műveleti környezet alrendszereinek elemzésével határozza meg. Azonosítja a megtámadott állam gyenge pontjait az infrastruktúrában, a gazdasági életben vagy a közigazgatásban, megkeresi a társadalomban meglévő törésvonalakat.[22]

2.5. A kiberműveletek és a hibrid hadviselés kapcsolata

Kiberművelet: a kibertérben végzett elektronikus adatkezelés és az adatkezelő képességek működésével kapcsolatos tevékenységek,

20 Farkas Ádám – Resperger István: *Az úgynevezett „hibrid hadviselés" kihívásainak kezelése és a nemzetközi jog mai korlátai, Új típusú hadviselés a XXI. század második évtizedében és azon túl, Intézményi és jogi kihívások*, Zrínyi Kiadó, 2020. 140. o.

21 Resperger: i. m. (2018) 23. o.

22 Kiss: i. m. (2019) 29. o.

illetve tágan értelmezve az ezek védelmére és befolyásolására vagy támadására irányuló tevékenységek, folyamatok.[23]

A korábban már hivatkoztam rá, hogy Resperger István a hibrid hadviselés hatalmi eszközeit három csoportba sorolja. Puha, közepes és kemény eszközöket különböztet meg, melyek közül a kiberműveleteket a közepes eszközök és módszerek osztályába sorolta.[24] Ezek alkalmazói informatikai csoportok, melyek kibertámadások és a kibervédelem módszerével pénzügyi, gazdasági, pszichikai és információs fenyegetettséget jelentenek.[25]

A kibertér, mint újfajta kommunikációs színtér, figyelemmel adottságaira – földrajzilag, társadalmi, anyagi és szociális helyzettől függetlenül alkalmas tömegek befolyásolására – a hibrid hadviselés leginkább felhasznált közege.[26]

Kiss Álmos Péter a hibrid hadviselés sikerének kulcsát a hadviselés eszközeinek szinkronizálása mellett az információs és a kiberhadviselésben látja. A hibrid hadviselő a fegyverré kovácsolt információval és a megtámadott állam információs csatornáinak és üzenetének blokkolásával megzavarja és megosztja annak közvéleményét, magához ragadja és ellenőrzése alatt tartja az események narratíváját. Így képes manipulálni a megtámadott társadalom közvéleményét és döntéshozóit. A kibertér óriási lehetőségeket nyújt a konfliktusok kimenetelének – gyakran rejtett módon történő – befolyásolására, mivel a kibertámadásokra jellemző, hogy nagyon nehéz – gyakran lehetetlen – azonosítani a támadót. Ez lehetővé teszi, hogy a hibrid hadviselő a megtámadott

23 *A Magyar Honvédség Kibervédelmi Szakmai Koncepciójának kiadásáról szóló* 60/2013. (IX.30) HM utasítás.

24 Farkas – Resperger: i. m. (2020) 137. o.

25 Resperger: i. m. (2018) 24. o.

26 Kelemen Roland – Simon László: *A kibertérben megjelenő fenyegetések és kihívások kezelésének egyes nemzetközi jogi problémái, Új típusú hadviselés a XXI. század második évtizedében és azon túl, Intézményi és jogi kihívások*, Zrínyi Kiadó 2020. 155. o.

állam és a nemzetközi közösség felderítési és reakcióküszöbe alatt maradjon.[27]

Ezzel az állásponttal hasonló véleményen van Kelemen Roland és Simon László, akik tanulmányukban kifejtették, hogy a kibertér a hibrid háborúk leginkább felhasznált közege. A kibertér által biztosított anonimitás az elkövető személyét, kapcsolat rendszerét nem lehet azonosítani, továbbá a „medium power" azaz az információs fegyver alkalmazásának leginkább kedvelt terepe, tekintve, hogy legkisebb anyagi ráfordítás mellett a leghatékonyabban használható fel például a kritikus, létfontosságú infrastruktúrák működésének megzavarása. Az eddig alkalmazott hagyományos katonai műveletek és rendészeti módszerek nem nyújtanak kellő védelmet a kibertérből érkező fenyegetésekkel szemben. Ráadásul az állam biztonsághoz fűződő érdeke ezen a ponton ütközik az egyének szabadságjogaival, mivel az egyik oldalról fokozottan megjelentek a hírszerzési, információs igények míg a másik oldalon ezzel szemben áll az egyén integritásához való joga, és a személyes adatok védelme.[28]

3. Az információs hadviselés

3.1. Az információs műveletek szerepe a negyedik generációs hadviselésben

Az információs műveletek a hibrid hadviselés részét képezik, annak egyik legfontosabb eszköze. Különösen jelentőssé vált a 21. század hadművészetében és katonai gyakorlatában. Ennek oka negyedik ipari forradalomban keresendő, mely létrehozta az információs társadalmat, így napjaink egyik legnagyobb értéke

27 Kiss: i. m. (2019) 31. o.
28 Kelemen – Simon: i. m. (2020) 156–157. o.

az információ lett.[29] Pál Anita Brigitta álláspontja szerint a globalizáció hatására a külpolitika és a védelempolitika területén a legnagyobb kihívást az adat-, illetve információbiztonság jelenti. A globalizáció hatására a biztonság fogalma átalakult, és míg korábban területi érdekek mentén formálódott, addig manapság a technológia fejlődésével az államok számos ponton összekapcsolódnak egymással, és ennek már a földrajzi távolság sem képezi korlátját. Az információs technológia fejlődése által az új hadszínterek (levegő, szárazföld, víz és űr) határai tovább bővültek és összemosódtak az információs hadszíntér határaival. [30] Napjaink légi, szárazföldi, vízi és űrbeli hadszíntereit az információs hadszíntér kapcsolja össze.

Az információ, illetve annak hiánya a katonai műveletek tervezése, illetve végrehajtása során már korábban is különös jelentőséggel bírt, hiszen a haderők olyan katonai műveletek végrehajtása törekedtek, amelyben befolyásolni tudták a szemben álló fél információszerzését, helyzetmegítélését. Az információs hadviselés – melyet később már inkább információs műveletekként nevesítettek – kialakulása a 70-es évekre tehető, azonban az információs műveletek egyes területei – mint például felderítés vagy megtévesztés – ennél jóval korábban megjelentek.[31] *„Az információs hadviselés aztán mint önálló katonai szakkifejezés az 1990–1991-es Öböl-háború tapasztalatai nyomán vált a szakirodalomban is teljes mértékben elfogadottá."*[32] Ebben a háborúban a szövetséges erők folyamatosan hajtottak

29 Pál Anita Brigitta: Információs műveletek és információs hadviselés, *Biztonságtudományi Szemle*, 2023. V. évf. 1. sz. 69. o.

30 Pál: i. m. 70. o.

31 Haig Zsolt: *Információs műveletek a kibertérben*, Dialog Campus Kiadó, Budapest, 2018. 149. o.

32 Szabó András: Az információs hadviselés és a hadtudomány, *Magyar Hadtudományi Társaság*, 1998. december, VIII. évfolyan, 4. sz. oldalszám nélkül.

végre légi és elektronikai csapásokat, melyek célpontja az ellenség felderítési, kommunikációs és fegyverirányítási képességeinek bénítása volt.[33]

A hibrid műveletekben nem csupán hagyományos kinetikus fegyverek használatára kerül sor, hanem számtalan egyéb, nem katonai módszerek alkalmazására is, köztük az információs műveletekkel. E hadviselési modell fejlődésében kiemelt fontosságú volt Valerij Geraszimov tábornok, orosz vezérkari főnök cikke, aki elemzésében a hadviselésnek egy olyan, általa új generációsnak nevezett módját vázolta fel, amely katonai erő közvetlen bevetése – amit hagyományos hadviselésnek nevez – helyett a politikai, diplomáciai, gazdasági és egyéb nem katonai eszközöknek a katonai erővel kombinált együttes alkalmazására épül. Szükségesnek tartja, hogy a fizikai tér mellett a háború az információs térre is kiterjedjen, és az ellenfél megsemmisítése helyett annak befolyásolására, belső bomlasztására törekszik.[34] Vagyis negyedik generációs hadviselésben a katonai oldal már elveszítette kiemelt jelentőségét és az átfogó megközelítés jegyében katonai erő alkalmazása esetén, a műveleti terület értékelésénél már a tervezési fázisban szerepet kapnak a politikai, gazdasági, társadalmi, infrastrukturális és információs környezeti tényezők.[35] Mindemellett az ellenség harcoló csapatainak pusztítása nélkül háborús körülmények között nem érhető el tartós siker. Az információs hadviselés alkalmazása azonban lehetővé teszi a győzelem kivívását lényegesen kevesebb erőforrás bevonásával, a veszteségek jelentős mérséklését, és a katonai helyzetnek a saját csapatok javára fordítását.[36]

33 Szabó: i. m.

34 Resperger: i. m. (2018) 25. o.

35 Czeglédi Mihály: Az információs műveletek szerepe a korszerű parancsnoki gondolkodásban, *Honvédségi Szemle,* 145. évf. 2017/4. sz. 76. o.

36 Szabó: i. m.

Itt tartom szükségesnek rögzíteni, hogy az információs műveletek elméleti alapjainak lefektetése elsősorban az Amerikai Egyesült Államoknak, mint a világ legfejlettebb haderővel rendelkező országának köszönhető. Ugyanakkor mellette több országban indult kutatás e területen, köztük Oroszországban és Kínában. Oroszország különösen aktív volt e területen, hiszen az elmúlt évtizedekben mind elméleti síkon mind a gyakorlatban (például második csecsen háború, a 2007-es Észtország elleni kibertámadás, 2008-as orosz-grúz háború, vagy a 2014-es krími válság) folyamatosan fejlesztették ismereteiket, módszereiket. Az orosz aktivitás okaként Fekete Csanád a bipoláris világrend és a Szovjetunió felbomlását jelölte meg. Oroszország egyrészt figyelemmel kísérte a nyugaton végbement technikai fejlődést, és az ennek talaján megalkotott új hadviselési módot, másrészt gazdasági helyzete nem tette lehetővé, hogy a konvencionális katonai képességek terén felvegyék a versenyt a nyugati országokkal, így a nem katonai – politikai, gazdasági, diplomáciai és információs – eszközök számukra felértékelődtek.[37]

A NATO 2009 novemberében adta ki az információs műveletekről szóló doktrínáját, melynek kiadását a megváltozott információs környezet tette indokolttá. Mivel az információ különös jelentőséggel bír a katonai műveletekben, így az információáramlás befolyásolása kulcsfontosságú lett. Éppen ezért látta szükségesnek a NATO, hogy az egyes nemzetek információs műveleti tevékenységét összehangolja. A kibertér egyre növekvő szerepe, illetve az információs technológiára épülő függőség, a katonai rendszerek alapjait is meghatározzák. A doktrína a támadási hatékonyság erősítésének lehetőségét a számítógépes hálózatok összehangolásában, a többi eszközzel

37 Fekete Csanád: Az információs hadviselés orosz koncepciójának fejlődése a hidegháború végét követően, *Hadtudományi Szemle*, 2018. XI. évf. 3. sz. 29–30. o.

történő szinkronizálásában látta, de kiemelte a műveleti biztonság fontosságát is. Ez utóbbiban fontos szerepet tölt be az információs biztonság benne a számítógépes biztonsággal, a számítógépes hálózatok védelmével, és a számítógépes hálózati művelettel. A doktrína felismerte, hogy a NATO tagállamok esetében a digitalizáció magas foka nagy veszélyt rejt magában, tekintve, hogy a számítógép-hálózati műveletek hatékonysága arányos az ellenség informatikai függőségével. A doktrína a számítógép-hálózati műveleteket három csoportra osztotta, így: számítógépes-hálózati támadásra, számítógép-hálózatok kihasználására (információszerzés) és a számítógépes-hálózatok védelmére.[38]

A doktrína az információs műveletek fogalmát a következőképpen adja meg: *„Az INFOOPS egy katonai funkció, amely tanácsadással és a katonai információs tevékenységek koordinálásával a kívánt hatás elérése érdekében befolyásolja az ellenséges erők, lehetséges ellenséges erők, illetve más, az Észak Atlanti Tanács által engedélyezett felek szándékát, megértését és képességét, ezzel támogatva a szövetséges erők missziós célkitűzéseit."* Vagyis az információs műveletek célja a hadszíntéren található katonai, félkatonai és civil szereplők akaratának befolyásolása a kitűzött katonai célok elérése érdekében.[39]

3.2. Az információs környezet

Az információs környezet a személyek és csoportjaik között folyó személyes, akár technikai eszközök által biztosított kommunikációk összessége. Így az információs környezet az infor-

38 Farkas Ádám – Kelemen Roland: *Nemzeti biztonság és kibertér*, Médiatudományi Intézet, 2023. 115–116. o.

39 Rózsa Tibor: Információs műveletek a Magyar Honvédség missziós feladataiban, *Hadtudomány*, 2011/1–2. sz. 43. o.

mációs műveletek végrehajtásának színtere, a katonai információs környezet a globális információs környezet részét képezi. Az információs hadszíntér Haig Zsolt álláspontja szerint három egymással összefüggő dimenzióból áll: fizikai dimenzió, információs dimenzió és kognitív dimenzió. A fizikai dimenzióban a valós fizikailag megfogható infrastruktúrák és eszközök (így a vezetési és irányítási eszközök, létesítmények, adatgyűjtő eszközök és szenzorok, számítógépek) találhatók, amelyek segítségével az információkezelési folyamatok elvégezhetők. *„Az információs dimenzióban az információs hadszíntér azon nem meg fogható dimenziója, ahol a különféle információkezelési folyamatok – információ gyűjtése, tárolás feldolgozása, továbbítása – zajlanak."* A kognitív dimenzióban folynak az emberi tudati tevékenységek. Itt történik meg az emberi elmében az információ feldolgozása, -észlelése, -értelmezése, és itt kerül sor a döntéshozatalra.[40] Ezzel a felosztási renddel egyező álláspontot képvisel Czeglédi Mihály, aki az információs környezet dimenziói között szintén fizikai, információs és tudati (kognitív) dimenziókat különböztet meg.[41] Mind a ketten leszögezik, hogy a kognitív dimenziót számos körülmény meghatározza, úgy, mint a társadalmi szokások, vallás, iskolázottság, mentális egészségi állapot és az ideológiák.

3.3. Az információs műveletek

Az információs hadviselés az információs fölény elérése érdekében végrehajtott, a szemben álló fél információi, információalapú folyamatai, információs rendszerei és számítógépes hálózatai befolyásolására, illetve saját információk, információalapú

40 Haig: i. m. (2018) 151–153. o.
41 Czeglédi: i. m. 77. o.

folyamatok, információs rendszerek és számítógépes hálózatok védelmére irányuló tevékenységek összessége.[42]

Korábban már meghatározásra került az információ szerepe, jelentősége, társadalmi működésbe történt beágyazottsága. Ahhoz, hogy egyes szervezetek, rendszerek rendeltetésszerűen működni tudjanak, pontos, időszerű és releváns információk szükségesek. Ez azt jelenti, hogy biztosított legyen a kellő mennyiségű információhoz való hozzáférés lehetősége, illetve az információk megfelelő minőséggel bírjanak. E feltételek teljesülése garantálja annak a lehetőségét, hogy az emberek objektív, helyes döntéseket hozhassanak. Azonban a kellő mennyiségű és megfelelő minőségű információk rendelkezésre állása önmagában nem elegendő, további feltétel a belőlük történő helyes következtetések levonása, majd pedig a döntések meghozatala. Tekintve, hogy ez utóbbi az emberi gondolkodás eredménye, amit számos körülmények befolyásolhatnak, ezért azok információs műveletek tevékenységének irányát képezik.[43]

Az információs műveletek célja az információs fölény elérése. Az információs fölény alatt azt az állapotot értjük, amikor egyrészt valamelyik küzdő fél a katonai műveletek eredményes végrehajtását biztosító információkat lényegesen gyorsabban, jobb minőségben és nagyobb tömegben képes megszerezni, feldolgozni és döntésekhez rendelkezésre bocsátani. Másrészt pedig ugyanezen fél a saját és az ellenséges társadalom, valamint a nemzetközi szervezetek és közvélemény irányába – a kedvező tudati befolyásolásuk céljából – hatékonyabban közvetít információkat, mint az ellenség.

Szabó András álláspontja szerint az információs fölény közvetlenül a vezetési fölény kivívására irányul, mely a küzdő felek

42 Https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/2020/5/pdf/2005-deepportal4-information-warfare.pdf.

43 Haig: i. m. (2018) 159. o.

vezetési-irányítási folyamatai között olyan minőségi különbséget jelent, mely eredményeként az egyik fél tevékenységét meghatározó parancsok, utasítások tartalma és időbelisége lényegesen jobban tükrözi a kialakult helyzetet és az ahhoz alkalmazkodó cselekvésmodellt, mint a másiké, illetve ugyanezen félnek a végrehajtó állományában, a parancsok végrehajtására nagyobb hajlandóság mutatkozik. A vezetési fölény kivívása két feltétel együttes teljesülés esetén érhető el, így az információs fölény kivívása, majd az így rendelkezésre álló információk megfelelő felhasználása.[44]

Haig Zsolt ezzel szemben úgy foglalt állást, hogy az információs műveletek korábbi időszakában az információs fölény megszerzése, fenntartása és a vezetési és irányítási folyamatban történő kihasználása volt fókuszban, azonban napjainkban a katonai műveletek és a műveleti környezet átalakulásával ez az elsődleges megváltozott. Ennek oka, hogy az összehangolt információs tevékenységek gyakran civil környezetben, a semleges érintettek, esetleg a lakosság irányába realizálódnak, ahol nem a minőségi és mennyiségi információgyűjtés adja a tevékenység lényegét, hanem a célközösség megnyerése a katonai művelet céljainak. Ennek alapján különbséget tesz hagyományos információs fölény és adaptív információs fölény között. *„A hagyományos információs fölény a klasszikus katonai műveletekben értelmezhető és itt a szemben álló felek közötti infokommunikációs technológiai képességeknek komoly jelentősége van."* Célja a döntési fölény elérése, így a saját döntési ciklus ideje a szemben álló féléhez képest rövidebb lesz. Ebben az esetben a következő elveknek kell megfelelni:

1. több és jobb minőségű infokommunikációs eszközzel és rendszer megléte,
2. a korszerű technológiának köszönhetően jobb döntés-előkészítés és gyorsabb döntési ciklus,

44 Szabó: i. m.

3. az információkezelés terén a parancsnok és a törzs műveleti igényeit kielégítő legjobb gyakorlatok alkalmazása,
4. a 6M elvének történő megfelelés, amely szerint a megfelelő információ a megfelelő felhasználónak, a megfelelő időben álljon rendelkezésére, ami lehetővé teszi a megfelelő hatások eléréséhez szükséges megfelelő döntés meghozatalát, ami biztosítja a megfelelő eredményességet.

A hagyományos információs fölény alapját az elegendő pontos és valós idejű információk megszerzése, a megfelelően működő saját információs képességek, illetve a másik fél információs képességének akadályozása képezi.

A hagyományos információs fölénnyel technikai jellegű, ezzel szemben az adaptív információs fölény jellemzően a szemben álló fél befolyásolásával, manipulásával érhető el. Ennek lényege, hogy a katonai műveletek nem állami szereplőkre, semleges érintettekre, illetve a lakosságra is kiterjednek, azok befolyásolása tevékenység lényegi kérdését képezi. Ennek során a célközönség szellemi beállítottságához, viselkedéséhez, vélekedése és érzelmeihez igazodó célok megfogalmazása szükséges.[45]

A fenti állásponttal hasonlóan Czeglédi Mihály az információs műveletek két nagy fejlődési ágát határozta meg, az információ megszerzése, továbbítása, fejlődése szempontjából releváns technikai oldalt, illetve a hadviselés indirekt megközelítésének térnyerésével előtérbe kerülő, nem halálos eszközökkel történő befolyásolást.[46]

3.4. A kibertér és az információs műveletek

A kibertér Magyarországon hivatalos megfogalmazására a Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról szóló

[45] Haig: i. m. (2018) 161–163. o.
[46] Czeglédi: i. m. 78. o.

a 1139/2013. (III.21.) Kormányhatározatban került sor. Így *„a kibertér a globálisan összekapcsolt, decentralizált, egyre növekvő elektronikus információs rendszerek, valamint ezen rendszereken keresztül adatok és információk formájában megjelenő társadalmi és gazdasági folyamatok együttesét jelenti."*[47]

Haig Zsolt kibertér fogalma szerint: *„a kibertér az ember által mesterségesen létrehozott, dinamikusan változó tartomány, amelyben az információ gyűjtését, tárolását, feldolgozását, továbbítását és felhasználását végző, egymással hálózatba kapcsolt és az elektromágneses spektrumot is felhasználó infokommunikációs eszközök és rendszerek működnek, lehetővé téve ezzel az emberek és a különféle eszközök közötti folyamatos és globális kapcsolatot."*

A definíciós fontos eleme az elektromágnesen spektrum meghatározása, tekintve, hogy a modern katonai műveletekben kiemelt fontosságot nyert. *„A vezeték nélküli kommunikációt kihasználva, a vezetékes összeköttetéshez képest sokkal könnyebben, fizikai kapcsolódás nélkül lehet hozzáférni a hálózathoz, azon keresztül pedig könnyebben lehet felderíteni és támadni is a hálózatot és annak elemeit."*[48] Napjainkban az információs tér a világ lakossága több mint felének egyben elektronikusan hozzáférhető, digitális adatot, vagy információs teret, dimenziót jelent, melyeben meghatározóak a digitális médiafelületek és közösségi hálózatok. Csutak Zsolt tanulmányában rámutat, hogy hazai és amerikai szakértők szerint az információs műveletek és a kiberhadviselés formái a tágabb tartalmú elektronikai hadviselés keretében realizálódnak.[49] Az elektromágneses spektrumnak a kiberműveletek szempontjából értelmezendő jelentőségét osztja

---

47 *Magyarország Nemzeti Kiberbiztonsági Stratégiájáról szóló* 1139/2013. (III.21.) Kormányhatározat.

48 Haig: i. m. (2018) 226–228. o.

49 Csutak Zsolt: Új idők új hadviselése – kognitív biztonság az információs és a kiberhadviselés korában; Haderőszervezés, -fejlesztés, *HSz,* 2018/5. 35. o.

Bihaly Barbara is, aki szerint az elektronikai hadviselés konvergál a kibertér- és információs műveletekkel, hatékony és rugalmas eszközöket kínál a katonai hatás elérésére és az információs tér uralására.[50] Kovács László szerint pedig „*…a kibertéri elektronikai hadviselés szükségessége már ma jelen van a hadviselésben. Az elektromágneses spektrum és a kibertér átfedése azt is jelenti, hogy az elektronikai hadviselésnek komoly szerepe lesz a számítógép-hálózati műveletekben (pl. annak felderítési, információszerzési fázisában), mert ahogy korábban a katonai vezetés és irányítás a rádiókommunikációt, úgy ma a számítógép-hálózatokat használja alap képességként. Ennek megfelelően, ha a számítógép-hálózatok adatforgalma vezeték nélküli, azaz a rádióhullámok tartományára alapul (akár csak részben is), akkor abba az elektronikai hadviselés – megfelelő technikai eszközök megléte esetén – be tud avatkozni, onnan adatokat tud kinyerni, vagy akár működésében tudja azt akadályozni (pl. zavarással).*”[51]

A kibertér az információskörnyezet része, és az új információs hadviselés egyik legfontosabb színtere. A korábbi kibertérfelfogások egyfajta virtuális térként fogták fel a kiberteret és az információs környezet információs dimenziójában értelmezték azt. Haig Zsolt álláspontja szerint azonban a kibertér az információs környezet mindhárom – fizikai, információs és kognitív – tartományában értelmezhető. Az infokommunikációs rendszerek fizikailag értelmezhető elemei – szerverek, routerek, vezetékek, optikai kábelek – a fizikailag jól megfogható valós világban léteznek, és velük szemben is különféle információs támadásokat – lehallgatás, zavarás, megsemmisítés – lehet foganatosítani.

---

50 Bihaly Barbara: Az elektronikai hadviselés eszközei az információs és kibertérműveletek támogatásában az ukrán konfliktus példáján keresztül, *Hadmérnök, Védeleminformatika*, 16. évf. 2021/4. sz. 103. o.

51 Kovács László: Az elektronikai hadviselés jelene és lehetséges jövője, Hadmérnök, XII. évf. 2017/1. sz. 228–229. o.

A kibertér logikai rétege a virtuális tér, elemei lehetnek például a hálózatban kezelt információk, szoftveralkalmazások, felhasználók adatai, internetes domain nevek stb. Tulajdonképpen ez az a réteg, amely a legtöbb embernek eszébe jut a kibertér leírása, maghatározása során.

A kognitív tartomány a kiberszemélyiség rétege, ahol a kibertér szereplőinek a személyazonossága jelenik meg, a felhasználók, akik egymáshoz hardver és szoftver eszközökkel kapcsolódnak, közösségeket alkotnak.

A kibertér rétegei – tekintve, hogy a kibertér az információs környezet részeként kerültek meghatározásra – igazodnak az információs környezet dimenzióihoz, és rétegeiben információs támadásokat lehet folytatni. Így például a fizikai réteg ellen megsemmisítés, lehallgatás útján, a logikai rétegben az operációs rendszerek vagy kezelt adatok elleni rosszindulatú programokkal, a kiberszemélyiség rétegben pedig álhírekkel, célzott üzenetekkel.[52]

A kibertér felől érkező fenyegetéseknek négy fajtája különböztethető meg: kiberbűnözés, kiberterrorizmus, kiberkémkedés és kiberhadvislés. Ez utóbbi további három területre osztható: kiber-információszerzés, kibervédelem és kibertámadás. Az információs hadviselés egyik legfontosabb színtere a kibertér lett, melynek stratégiai jelentősége folyamatosan nő.[53]

A kiberműveleteket a NATO hadtudományi szempontból az információs műveletek részének tekinti, amelyek célja az információs fölény elérése. Az ilyen műveletek lehetnek támadó jellegűek, amikor az ellenséges hálózatokra irányulnak, vagy védekezőek, amikor a saját rendszerek biztonságát védik.[54]

---

52 Haig: i. m. (2018) 230–232. o.

53 Legárd Ildikó: A barát és ellenség megkülönböztetése a kibertében, Szakcikk Adatbázis, *Jog-Állam-Politika*, 2020/3. sz. 125. o.

54 Pál Anita Brigitta: i. m. 75. o.

Az információs műveletek során, ahhoz, hogy az ellenféllel szemben a kívánt információs fölényt kialakítása, valamint a célközösség tekintetében a befolyásolási tevékenységet érvényesítése, a technikai és kognitív információs képességeinek összehangolt kibertéri alkalmazásával lehetséges. *„A kiberfölény az információs fölény azon részét képezi, amely lehetővé teszi földi, légi, vízi és űrbéli erők számára, hogy biztonságos és megbízható műveleteket folytasson anélkül, hogy az ellenség vagy a szembenálló fél akadályozná."*[55]

A kiberfölény kivívásához és megtartásához Haig Zsolt szerint három, egymással szoros kapcsolatban lévő feltétel teljesülése szükséges:

1. a különböző elektronikai és informatikai adatgyűjtő eszközökkel, szenzorokkal, valamint kommunikációs eszközökkel az információ biztosítása a másik fél képességeiről, a saját lehetőségekről és a környezetről,
2. a másik fél hálózatos infokommunikációs rendszerei működésének akadályozása, az információ feldolgozásának, továbbításának korlátozása és megnehezítése, valamint a döntéshozók és a személyi állomány infokommunikációs hálózatokon keresztüli befolyásolása,
3. a saját információs képességek, valamint a saját döntéshozók és a személyi állomány védelme a másik fél hálózaton keresztül megvalósított különböző logokai és fizikai (elektronikai) támadásával, valamint befolyásolási kísérleteivel szemben.

Az információ biztosítása a kibertér fizikai és logikai rétegében valósul meg, és a másik fél számítógép-hálózatának felderítését, az információk feldolgozását, tárolását és továbbítását, illtetve az adatok elektronikai eszközökkel való megszerzését, feldolgozását és továbbítását jelenti.

55 Haig: i. m. (2018) 234–236. o.

A másik fél hálózatos infokommunikációs rendszerei működésének korlátozását, akadályozása a számítógép-hálózatokba történő behatolással, az adatbázisok tönkretételével, módosításával, a hozzáférés akadályozásával, illetve az elektromágnesen tartományban különböző támadási módszerek alkalmazásával is korlátozható. E tevékenységek a kibertér mindhárom rétekében alkalmazhatók.[56]

A saját hálózatos információs képességek védelme a rendszerek elektronika és számítógép-hálózati védelmét takarja (például tűzfal alkalmazása), mely szintén megvalósítható a kibertér valamennyi dimenziójában.

A kibertéri műveletek információs képességei a következők: elektronikai felderítés, számítógép-hálózati műveletek, elektronikai hadviselés, fizikai megsemmisítés, műveleti biztonság, megtévesztés, pszichológiai műveletek, civil–katonai együttműködés és tömegtájékoztatás.

A kiberfölény tekintetében is megkülönböztethetjük annak hagyományos és adaptív típusát. A hagyományos fölény körébe tartozó tevékenységek a következők lehetnek:

1. számítógép-hálózatokba való bejutás, azok felderítése,
2. az adatbázisokhoz való hozzáférés, azok módosítása, tönkretétele,
3. szerverek túlterhelésével a hozzáférés akadályozása,
4. a távközlési hálózatok lehallgatása,
5. az adatszerző és kommunikációs eszközök, rendszerek zavarása,
6. a navigációs rendszerek elleni elektronikai támadás különböző formái, és
7. a szemben álló fél fentiekben részletezett hasonló tevékenységeivel szembeni védelem.

56 Haig: i. m. (2018) 234–236. o.

A kognitív képességek – pszichológiai műveletek, tömegtájékoztatás, civil–katonai műveletek, megtévesztés és a műveleti biztonság – a hálózatos infokommunikációs rendszereken keresztül a célközönség felé eljuttatott valós és hamis üzenetek, valamint tájékoztató és együttműködő információk eljuttatására szolgáló technikákkal valósíthatók meg.

Ilyenek lehetnek például az internetes portálokon, a közösségi médián és a hagyományos elektronikus médián keresztül terjesztett üzenetek, hírek, amelyek alkalmasak a közvélemény vagy a kiválasztott célcsoportok befolyásolására.

A kognitív befolyásolás terén az internet és a közösségi média új lehetőségeket nyitott. Az internet és a közösség média tájékoztató funkciója kiegészült a befolyásolási szereppel. A kibertéri kognitív befolyásolás megvalósítható valós és hiteles, valamint valótlan és hamis információkkal, azonban hatékonyságát tekintve mindenképpen az álhírek a meghatározók.[57]

A kibertéren keresztül gyakorolt befolyásolási képesség hatékonysága a sebességgel, hozzáférhetőséggel, anonimitással, információdömpinggel, illetve a földrajzi határok hiányával magyarázható. A mobil eszközöknek (például okostelefonoknak) köszönhetően az információ elérése rendkívül egyszerűvé válik. Az interneten és azon belül a közösségi médián keresztül nagy mennyiségű információ rendkívül gyorsan terjeszthető, emiatt az információ hatása is rövid idő alatt jelentkezik. Az anonimitás biztosítja, a vélemény szabad kifejezésének lehetőségét, ami névtelen felhasználók számára jó lehetőségként kínálkozik a célközösség manipulálására. Naponta hatalmas mennyiségű információ keletkezik, melyek között nehéz megkülönböztetni mely valós, illetve melyik valótlan. Valamint az információk a világ bármely pontjára mindenféle nehézség, bármikor nélkül eljuttathatók.[58]

57 Haig: i. m. (2018) 236–237. o.
58 Haig: i. m. (2018) 285–286. o.

Ezeken a szempontokon túl Kelemen Roland a kibertér hatékony befolyásoló szerepét további okokkal magyarázta. *„A kibertér kiépülésével váltak ténylegesen globálissá az emberi kapcsolatok, illetve a kibertér és használata képes befolyásolni az éntudatot. Mindez úgy, hogy egy új esélyt kínál az egyénnek, egy új közösséghez tartozást…".* A kibertér közösségformáló szerepe megnőtt, aminek már a földrajzi határok sem szabnak gátat. Az itt megjelent viselkedésminták terjedése pedig sokkal hatékonyabb. A kibertérben folytatott dezinformációs tevékenység hatékonyságát előbb terrorista csoportok, majd később az állami szereplők is felismerték. A kibertérben az információ azonnal és az alig alkalmazott cenzúra miatt könnyen a kiválasztott csoporthoz eljuttatható. *„Ezt segíti az azonnali visszacsatolás lehetősége, vagyis, aki ismeri a támadás narratíváját, az látja, hogy az aktivált információk a szükséges hatást elérték-e, mégpedig valós időben. Így lehetősége nyílik arra, hogy nyomban tudja módosítani a stratégiát, illetve a következő, már jól előkészített tartalmat is elérhetővé tegye.... Napjainkban e tevékenységnek legkiválóbb terepei a social media platformok."*[59]

Közösségi média alkalmazások nyomon követik, mit szeretünk és miben hiszünk. Az okostelefonunk képes nyomon követni, hová megyünk és kivel töltünk időt, míg közösségi hálózataink nyomon követik, hogy ki az, akivel hasonlóan gondolkodunk, és ki az, akit igyekszünk kizárni az életünkből. Keresési platformjaink pedig ezeket a nyomkövetési adatokat arra használják, hogy preferenciáinkat és meggyőződéseinket hasznukra váltsák – arra ösztönöznek bennünket, hogy olyan dolgokat vásároljunk, amelyeket egyébként nem vásároltunk volna meg.

Okoseszközeink olyan hírekkel szolgálnak, amelyekről tudják, hogy tetszeni fognak nekünk, így az képes lekötni minket.

---

59 Kelemen Roland: Radikalizálás, dezinformálás és tömegpszichózis modern köntösben: a hibrid konfliktus a kibertérben, Szakcikk Adatbázis, *Jog-Állam-Politika,* 2021/3. sz. 72–75. o.

Korábbi vásárlásaink alapján ízlésünknek megfelelő hirdetések jelennek meg. A közösségi hálózatok olyan véleményeket mutatnak be, amelyekkel egyetértünk, illetve a közösségi köreinkben lévő ismerősök is osztják ezt a véleményt, hiszen aki nem így gondolkodik, az szép lassan ebből a virtuális közösségből eltűnik. Így aztán egyre inkább kényelmes buborékokban találjuk magunkat, ahol a zavaró hírek, vélemények, személyek meg sem jelennek. Ennek veszélye, hogy a társadalom egésze sok ilyen buborékra töredezhet, amelyek mindegyike elkülönül a többitől, eltávolodik egymástól, és nagy a valószínűsége annak, hogy érintkezésük esetén viszont érzékenyen reagálnak egymásra. Ennél fogva sérül a nyilvános vita, az eltérő vélemények ütköztetésének a lehetősége, és a korábban nyitott társadalom több zárt mikrotársadalomra töredezik. Kognitív képességeinket a közösségi média és az okoseszközök gyengíthetik. A preferenciáinknak megfelelő találatokat szolgáltató hírfolyamok és keresőmotorok növelik azt a fajta torzítást, mely alapján az új információkat úgy értelmezzük, hogy azokkal az eddigi meggyőződésünket megerősítjük. Ráadásul a nagy mennyiségben, sűrűn érkező információk miatt egy-egy hír elolvasásával kevesebb időt töltünk, így csak felszínes ismereteket kapunk vagy gyakran félreértelmezzük azokat.[60]

3.5. A kognitív hadviselés

3.5.1. A kognitív hadviselés meghatározása

A közösségi média, a közösségi hálózatok, a közösségi üzenetküldés és a mobileszköz technológiák egyre szélesebb körben elterjedt használata a hibrid és ezen belül az információs hadviselés

60 NATO Review - Countering cognitive warfare: awareness and resilience, https://www.nato.int/docu/review/articles/2021/05/20/countering-cognitive-warfare-awareness-and-resilience/index.html.

részeként egy új lehetőséget nyitott meg: a kognitív hadviselést. A kognitív képességek alatt értjük a megismerés, megértés folyamatát, beleértve azokat a tudatalatti és érzelmi aspektusokat is, amelyek az embert döntéshozatal során befolyásolják.[61]

A kognitív hadviselés során az emberi elme válik csatatérré. Célja, hogy az emberi gondolkodást, cselekvést befolyásolja, átalakítsa a közösség viselkedését, meggyőződését, így előnyben részesítse az agresszor taktikai vagy stratégiai céljait. Ekként képes megbontani a társadalom egységét, megtöri annak kollektív akaratát, amely így már nem képes ellenállni az ellenfél szándékainak.[62] A modern hadviselés már nem jár feltétlenül együtt kinetikus eszközök használatával és nem irányulnak szükségszerűen terület- vagy erőforrásszerzésre, hanem megpróbál a fegyveres konfliktus küszöbe alatt maradni. Elképzelhető, hogy az agresszor uralma alá hajthat egy társadalmat anélkül, hogy közvetlen erőszakhoz vagy kényszerhez folyamodna.[63]

Mivel a negyedig generációs háborúkban már nem léteznek a jól elkülöníthető harcterek, így a harctevékenység ugyanúgy folyik városokban és a virtuális térben. Az ellenség gyenge pontjainak meghatározására a társadalmi és kulturális területeken szintén sor kerül, majd a támadások nem a hadsereget, sokkal inkább a civileket, a demokratikus elveket, a jogi kereteket, illetve az emberek elméjét veszik célba.[64]

A kognitív hadviselés eszköze lehet rövid távú céloknak, így például katonai manőverek megakadályozásának, közrend meg-

61 Cognitive Warfare: Strengthening and Defending the Mind – NATO's ACT.

62 NATO Review – Countering cognitive warfare: awareness and resilience.

63 Cognitive Warfare: Strengthening and Defending the Mind – NATO's ACT.

64 Balog Fatime – Fekete Csanád – Németh András – Németh József Lajos: A hibrid hadviselés különös tekintettel a mobil kommunikációra, *Hadmérnök*, X. évf. 4. sz. 2015. december, 129. o.

változtatásának, illetve megfogalmazhatnak hosszabb távlatú stratégiai célokat, mint szövetségek felbontását, demokratikus folyamatok felforgatását, civil zavargások kiváltását.

A kognitív hadviselés céljai elérése érdekében integrálja a kibernetikai, információs, pszichológiai és társadalom tervezési képességeket. Kihasználja az internetet és a közösségi médiát, hogy befolyásolható egyéneket, meghatározható csoportokat megcélozhasson.

Ezen hadviselési mód előnye annak jár, aki először lép, és kiválasztja a támadás idejét, helyét és eszközeit. A közösségi média platformok nyitottsága lehetővé teszi, hogy az ellenfelek könnyen megcélozzák az egyéneket, a kiválasztott csoportokat és a nyilvánosságot közösségi üzenetküldéssel, közösségi média befolyásolással, dokumentumok szelektív kiadásával, videómegosztással.[65]

A kognitív befolyásolással elérni kívánt cél gyakorlatilag megegyezik a társadalmi befolyásolás általánosan megfogalmazható eredményeivel, így megfelelés, azonosulás, valamint internalizáció. Megfelelés alatt értjük azt, amikor a célközösség saját véleményét megtartja, azonban nyitott a befolyásoló érveire és átmenetileg rövid távon a korábbiakhoz képest az elvárt magatartást, gondolkodást tanúsítja. Az azonosulás hosszabb ideig fennmaradó folyamat, mely során a célközösség azért azonosul a befolyásoló véleményével, mert olyan szeretne lenni, mint ő. Az internalizáció eredménye tartós tudati és viselkedésbeli változás célközösség oldalán, mely során teljes mértékben azonosul a befolyásolt célközösség a befolyásoló nézeteivel.[66]

65 NATO Review - Countering cognitive warfare: awareness and resilience.

66 Haig Zsolt: Kibertéri kognitív befolyásolás az információs műveletekben, *Hadtudományi Szemle*, 15. évf. 2022/2. sz. 117. o.

3.5.2. A kibertér szerepe a kognitív befolyásolásban

Azt már korábban rögzítettük, hogy az információs műveletekben a technikai képességek mellett a kognitív képességek szerepe jelentősen felértékelődött. Az információs műveletekben alkalmazott kognitív befolyásolási technikák a kibertérben a hálózatos technológiai sajátosságait kihasználva nagyobb eredményességgel alkalmazhatók, főleg, ha kognitív képességeket egymással és más kibertéri technikai képességekkel összehangoltan alkalmazzák. A hatásokat pedig tovább fokozzák az internetes portálokon, illetve a közösségi médiában egyre terjedő álhírek, amelyek jelentősen átformálják az egyének véleményét.

Az internet és mindenekelőtt a közösségi média különösen jó lehetőségeket teremtenek a manipulációnak, illetve a kognitív befolyásolásra. Ennek okai a már korábban hivatkozott, hozzáférhetőség, sebesség, anonimitás, információsdömping, illetve a földrajzi határok hiánya.[67]

Az internetgyors fejlődése és a felhasználók számának dinamikus növekedésének hatására a manapság a közösségi média, az online hírportálok, videó megosztók, blogok és a mobileszközök applikációi irányába tolódott el a kibertérben végzett kognitív befolyásolási tevékenységek súlypontja. Ebben jelentős szerepet játszanak a modern mobileszközök és az azokra letölthető mobilalkalmazások. Az okostelefonok és tabletek átveszik a számítógépek feladatait és mobilitásuknak köszönhetően azonnali elérhetőséget biztosítanak és képessé teszik az embert a gyors tájékozódásra, majd az információk azonnali továbbítására, megosztására.[68]

---

67 Haig: i. m. (2022) 122–123. o.

68 Balog – Fekete – Németh – Németh: i. m. 131–134. o.

A kibertér militarizálódása folytán nő az emberek kognitív sérülékenysége, kitettsége, mely alatt azt érthetjük, hogy a társadalomra olyan mértékű, torzított információdömping zúdul, melynek feldolgozására, sem intellektuálisan, sem pszichológiailag, sem pedig politikai szempontból nincsenek felkészülve.[69]

Korábban már említésre kerültek a kibertérben is alkalmazható kognitív hatások előidézésre alkalmas információs képességeket: a pszichológiai műveletek (PSYOPS), a kognitív megtévesztés, a civil–katonai együttműködés és a kognitív műveleti biztonság.

A PSYOPS célja a befolyásolás és amennyiben a megfelelő infrastrukturális feltételek fennállnak a hagyományos módszerek mellett – röplapok, nyomtatott sajtó stb. – a korszerű hálózatos technikák hatékonyan alkalmazhatók.

A PSYOPS során a célközösség meghatározása és az üzenetek tartalmának „testre „szabása" kulcsfontosságú, mivel annak alkalmazkodnia kell a befolyásolni kívánt közösség kulturális, etnikai, vallási és egyéb értékeihez.[70]

Hasonlóan vélekedik Rózsa Tibor is, aki szerint a lélektani műveletek megalapozott kulturális, szociológiai ismeretek nélkül nehezen elképzelhetőik, mivel egy eltérő történelmi és kultúrájú információs környezetben az emberek véleményét, beállítódását és viselkedését befolyásolni csak mélyreható szakértelem birtokában lehet. Ennek alapján lehet kiválasztani az üzenet küldésének legcélszerűbb módszerét (közvetlen kommunikáció, röplap, rádió, TV, közösségi média), melyeken keresztül a célcsoport a leghatékonyabban elérhető.[71]

A PSYOPS részét képezi a propaganda, melynek célja bizonyos nézetek elterjesztése, a célközösség véleményének befo-

69 Csutak: i. m. 39. o.
70 Haig: i. m. (2022) 122–123. o.
71 Rózsa: i. m. 109. o.

lyásolása, egy ügy támogatására vagy a szemben álló fél támogatottságának elvesztésére. Hagyományosan fegyveres konfliktusokkal kapcsolatosan alkalmazott tevékenység, melyet az első és második világháborúban rendkívül kiterjedten használtak és emiatt aztán a kifejezés manapság már negatív tartalmat nyert. Mind a PSYOPS mind pedig a propaganda esetében megkülönböztethetjük azok fehér, szürke és fekete formáját. Fehér propaganda/PSYOPS esetén az információk az alkalmazó beazonosítható és az információk pontosak, hiteles forrásból származnak. Szürke propaganda/PSYOPS során a forrás nem beazonosítható és az információk pontossága bizonytalan, eredetük nem biztos, hogy ismert. A fekete propaganda/PSYOPS pedig hamis információs forrásból ered, mely hazugságokon, kitalációkon, megtévesztésen alapul.[72] Továbbá fontos megjegyezni, hogy a pszichológiai műveleteket alkalmazó felek száma és minősége vegyes képet mutat. Az meghatározó állami szereplők (pl: USA, Kína) mellett megtalálhatók komoly befolyással bíró magánszemélyek (pl: Mark Zuckerberg), valamint különböző szervezetek (pl: ISIS).[73]

A kognitív megtévesztés a kibertérben leggyakrabban alkalmazott manipulációs technika, mely történhet technikai módszerekkel vagy kognitív információs tevékenységekkel. Ezek közül kiemelendő a social engineering és az álhírek terjesztése.

A social engineering az emberi hiszékenységre alapít, abból kiindulva, hogy a biztonság leggyengébb láncszeme az ember. A módszer alkalmazása során manipulációval, megtévesztéssel vagy zsarolás útján érzékeny adatokat, jelszavakat szerezhetnek meg.

---

72 Kranzieritz Veronika: Pszichológiai műveletek: propaganda vagy marketing? A kognitív dimenzió többoldalú megközelítése, *Hadtudományi Szemle*, 2018. XI. évf. 4. sz. 272–274. o.

73 Csutak: i. m. 37. o.

Az álhírek terjesztése nagy hasonlóságot mutat a fekete PSYOPS-al. Ezek olyan valós hírként közétett valótlan információk, amelyek célja a célközönség félretájékoztatása.[74] Az álhírek terjesztésének legfontosabb terepe a közösségi média, hiszen az rögtön megosztható, továbbítható, így a valótlan tartalmú információk gyorsan terjednek egy olyan közösségben, ahol egy más üzeneteivel, megosztásaival szembeni kritikus gondolkodás alacsony szinten működik. Az álhírek megosztása, előállítása leggyakrabban trollokhoz, trollcsoportokhoz köthető. Ezek legtöbbször központilag irányított, bizonyos (politikai) érdekcsoporthoz köthető személyek, akiknek célja széles körű befolyásolás, az adott érdekcsoportnak megfelelő narratíva terjesztése. Mellettük bot- és robotprogramok is megosztanak különböző valótlan tartalmakat.[75]

A civil–katonai együttműködés (CIMIC) alapja, hogy a katonai műveleti környezet megváltozott és elmosódtak a civil környezet és katonai műveleti területek közötti határok. Ennél fogva a katonai feladatok végrehajtása gyakran a lakossággal és a közigazgatási szervekkel való együttműködésben valósul meg. Ez gyakran személyes kapcsolatok kialakítását feltételezi, azonban, ha a műveleti területen megfelelő hálózatos infrastruktúra áll rendelkezésre akkor a kibertéri hálózatos technikák, mint például a közösségi média, weboldalak vagy mobil kommunikáció, gyorsíthatják és hatékonyabbá tehetik a kapcsolatteremtést.[76]

A civil–katonai együttműködés jelentősége Rózsa Tibor megfogalmazása szerint abban áll, hogy a modern hadviselés a fizikai és információs területről egyre inkább kiterjed a kognitív

74 Haig: i. m. (2022) 124. o.

75 Horváth Dávid: Az álhír fogalma és helye a hibrid hadviselésben, *Nemzet és Biztonság,* 2023/1. sz. 22. o.

76 Haig: i. m. (2022) 126. o.

dimenzióra is, mivel a háború továbbra is az emberi akaratok összecsapása, amelynek színtere a kognitív tér, így a fizikai hadszíntéren folyó küzdelem a kognitív dimenzió befolyásolására törekszik. A civil–katonai együttműködés különös jelentőséggel bír a NATO tagállamok területein kívül végzett katonai műveletek során, mivel a helyi lakosság meggyőzése, a „szívek és lelkek" megnyerése, a misszió sikerének egyik kulcsa.[77]

A kognitív műveletei biztonságnak szintén van technikai és kognitív értelmezése is. Technikai oldalról a fizikai biztonságot és az információbiztonság rendszabályait, míg kognitív megközelítésben a felhasználók biztonságtudati felkészítését, a jelszókezelés és hozzáférési szabályok betartása tekintetében gyakorolt fegyelmezettségét értjük.

A fent felsorolt kibertéri kognitív információs tevékenységek szorosan összefüggenek egymással és sokszor köztük lévő a határvonalak meghatározására sem egyszerű. Valamennyi esetben eszközként a kiberteret, ezen belül főként a közösségi médiát használják fel. A tevékenység eredménye pedig minden esetben a célcsoport kognitív képességeiben, kiberszemélyiség-rétegében fejtik ki hatásukat, így befolyásolva a célközönség tudatát, gondolkodását, viselkedését.[78]

3.5.3. Az Unió és a NATO reagálása a dezinformációs tevékenységekre

Az Európai Unió 2015-ben látta elérkezettnek az időt a dezinformációs tevékenységekkel szemben történő fellépéshez. Ennek érdekében egy munkacsoport felállítására került sor, mely célkét tűzte ki, hogy javítsa az Unió képességeit a dezinformáció előrejelzése, felderítése és a reagálás területén. Ennek eredményként

77 Rózsa: i. m. 127., 134. o.
78 Haig: i. m. (2022) 126–127. o.

2018-ban egy cselekvési terv elfogadására került sor a félretájékoztatással szemben, melynek alapján osztott – tagállamok és uniós intézményi – feladatköröket határoztak meg, ami négy pilléren alapult. 1. az uniós intézmények képességeinek javítása a félretájékoztatás eseteinek észlelése és a leleplezés területén, 2. a félretájékoztatással kapcsolatos koordinált és együttes válaszlépések megerősítése, 3. a magánszektor mozgósítása a félretájékoztatás elleni küzdelemben, 4. a tudatosságnövelés és a társadalom rezilienciájának javítása. A cselekvési terv elvárása, hogy uniós szinten ki kell alakítani egy riasztási rendszert a dezinformációs tevékenységek jelzésére, míg a tagállamoknak meg kell jelölniük egy kapcsolattartó pontot. Szükségesnek ítélték a magánszektor mozgósítását, illetve a társadalom védelme érdekében független tényellenőrző csoportok létrehozását. E tényellenőrző csoportokkal szemben fogalmazták meg Kelemen Roland és Farkas Ádám kritikájukat, melynek alapja, hogy a dezinformációs tevékenységek nem önmagukban léteznek, hanem egy rendszer részét képezik, a hibrid hadviselés egy eleméről beszélünk. Ezt az összetett rendszert pedig az államnak az erre szakosodott fegyveres szervei sem tudják önmagukban kezelni, annak ellenére, hogy ők jóval bővebb információmennyiséggel, adattal végzik tevékenységüket. Továbbá a magánvállalatok és az alkalmazásukban álló tényellenőrök gyakran ideológiailag elfogultak, döntéseik erősen szubjektívek.[79]

Az Európai Tanács által jóváhagyott cselekvési tervnek megfelelően, az együttműködés koordinálása érdekében 2019-ben jött létre a Rapid Alert System (RAS), a sürgősségi riasztó rendszer. Ez egy digitális platform, ahol a tagállamok és az intézmények megoszthatják egymással gyakorlataikat, és koordinálhatják tevékenységüket.[80]

79 Farkas – Kelemen: i. m. 139–140. o.

80 Ras_factsheet_march_2019_0.pdf. (europa.eu) (letöltés ideje: 2024. április 18.)

Ezt követően az Európai Bizottság a 2020-ban elfogadta az Európai Demokráciára vonatkozó cselekvési tervet, melyben szót ejt a dezinformáció elleni küzdelemről is. Ennek lényegét a platformszolgáltatók fokozottabb kötelezettségvállalásában, illetve a polgárok médiatudatos nevelésében látta.

Ahogy már korábban ismertetésre került a NATO 2009-ben adta ki az információs műveletekről szóló doktrínáját, melynek célja az egyes nemzetek információs műveletek területén végzett gyakorlatának az egységesítése volt. A doktrína hangsúlyozza az információ stratégiai jelentőségét, melyre nagy befolyással bír a társadalom egyre növekvő információéhsége, illetve számítógépes rendszereknek a társadalomba történt beágyazottsága. Szintén a NATO égisze alatt jelent meg 2021. június 14. napján a Kötelezettségvállalás az ellenállóképesség megerősítéséről című nyilatkozatot, melyben egyebek mellett rögzítik, hogy állom ellenálló képességét fenyegető az állami és nem állami szereplők által megvalósított fenyegetések számos formát ölthetnek. Ezek között megtalálhatók a hagyományos, a nem hagyományos és hibrid fenyegetések, a rosszindulatú kibertevékenységek, valamint a társadalmak destabilizálására irányuló ellenséges információs tevékenységek, ide érte a dezinformációt. Rögzítik, hogy az ellenállóképesség fejlesztése akkor lehet sikeres, ha az kiterjed a kormányzatra, a magánszektorokra, illetve érinti a társadalmi szervezeteket és lakosságot.[81]

4. Összefoglalás

A hibrid hadviselési mód megjelenésével az információs műveletek korábban sem csekély jelentősége számottevően megnőtt. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy a hibrid hadviselés eszközei kö-

81 Farkas – Kelemen: i. m. 126. o.

zül egyik legnagyobb súllyal az információs műveletek bírnak. Egyrészt a háborús színterek kiterjednek a civil lakosságra, így a kinetikus eszközök alkalmazása mellett az információs környezet uralása a sikeres hadviselés záloga lett. Másrészt a technika fejlődésével és az új információforrások megjelenésével a civil lakosság gyorsan és könnyen elérhetővé vált, a kívánt hatások megvalósulása pedig kibertér adta lehetőségek megfelelő kihasználásával csekély idő elteltével is eredménnyel kecsegtet. Ismertetésre került az információs műveletek két fontos fejlődési ága (Egyesült Államok és Oroszország), valamint az orosz térnyerésre adott NATO-reakció.

Az információs környezet és kibertér dimenzióinak értelemzését követően, az információs környezet és a kibertér kapcsolatának meghatározására került sor. Itt került rögzítésre a dolgozat lényegi alapját képező tény, mely szerint a kibertér az információs környezet része. Ebből kiindulva érhető meg a kibertér szerepe és gyakorlati jelentősége az információs műveletekben, és ennek alapján lehetséges a kibertéren keresztül érkező információk megfelelő feldolgozása. Az információs műveletek vonatkozásában beszélhetünk technikai, illetve tudati, befolyásolási oldalról. A technikai vagy más néven hagyományos műveletek inkább kapcsolódnak a fizikai hadszíntéren végzett harcászati cselekményekhez, azokat kiszolgálják, míg a tudati oldal – az adaptív információs fölény – célja a másik nagy hadszíntéren történő dominancia kivívása, a társadalmak megnyerése.

A kognitív befolyásolásnak vonatkozásában említésre került, hogyan próbálja a társadalom egységét megtörni, azt különböző véleménycsoportokra széttördelni, majd ezeket burokba zárni. Felsoroltam a kibertéren keresztül érvényesülő, a kívánt hatások eléréshez szükséges információs eszközöket (PSYOPS, a kognitív megtévesztés {álhírek}, a civil–katonai együttműködés és a kognitív műveleti biztonság). Véleményem szerint az, hogy ezek kifejezetten sikeresen képesek működni,

komoly bírálatát adják a modern társadalomnak. Ahogy a bevezetőben említettem, a kritikátlanság, illetve az élet majd minden területén érzékelhető „azonnaliság" igénye miatt hiányzik az emberekből az egészséges védekező reflex, és nem szemlélik kellő távolságtartással a rájuk zúduló információtömeget. Az állandó visszaigazolás igénye, majd az elvárt válaszok megkapása a társadalmakon belül véleményburokba szorított csoportokat hoznak létre anélkül, hogy azok egymással bármilyen módon érintkeznének. Az okoseszközöktől történő függés eredménye, hogy az egyén gyakorlatilag folyamatosan „kibertérben létezik", így ezek a problémák csak elmélyülnek. Az kognitív befolyásolási műveletek alkalmazója pedig pont ezekre a gyengeségekre alapít, ott támad, ahol a társadalom immunrendszere a leggyengébb.

Az információs műveletekkel és köztük a kognitív befolyásolási képeségekkel szembeni védekezés jelentőségét nem lehet eléggé hangsúlyozni. Azonban a védekezés eszközeinek meghatározása bonyolult feladatnak látszik. Egyetértek Farkas Ádám és Kelemen Roland azon magállapításával, hogy amíg az információs műveletek egy bonyolult, jól felépített stratégia részeként kerülnek alkalmazásra, addig az erre adott válaszok túl általánosnak tűnnek, valamint azok rendkívül tagoltak, holott a különböző állami és társadalmi szervek részéről egységes és összehangolt fellépésre lenne szükség. További nehézségként értékelem, hogy a társadalom bevonása nélkül az ellenállóképesség kiépítése nem lehetséges. Ennek első lépcsőfoka pedig magának a problémának, valamint annak jelentőségének a tudatosítása lenne. Vagyis először a véleményburkok megbontására és a kritikai szemlélet kialakítására lenne szükség, mely álláspontom szerint felettébb nehéz feladatnak tűnik.

Lukács Bence

A gazdasági szankciók elhelyezése a hibrid hadviselés spektrumán

1. Bevezetés

A gazdasági szankciók a geopolitikai eszköztár fontos elemévé váltak a 21. századi nemzetközi kapcsolatokban. Ezek az intézkedések a hibrid hadviselésben különleges szerepet töltenek be, hiszen lehetőséget kínálnak az államok számára, hogy közvetlen katonai konfliktus nélkül gyakoroljanak nyomást ellenfeleikre. A gazdasági szankciók gyakran háború és a béke közötti „szürke zónában" jelennek meg. A céljuk nem csupán az ellenfél gazdasági destabilizálása, hanem politikai legitimációjának gyengítése is, miközben a közvetlen katonai konfrontációt elkerülve szolgálják a stratégiai érdekeket.

A modern geopolitikai konfliktusokban a gazdasági szankciók szorosan kapcsolódnak a hibrid hadviseléshez, amely a hagyományos katonai erők alkalmazása mellett aszimmetrikus, nem kinetikus eszközöket, például kibertámadásokat, propaganda- és dezinformációs kampányokat is magában foglal. A hibrid hadviselés keretében a gazdasági szankciók egyre inkább a geopolitikai rivalizálás eszközeivé válnak, ahol a gazdasági függőségek és a globális kölcsönhatások manipulálása hatékony alternatívát jelent a hagyományos fegyveres konfliktusokkal szemben. A gazdasági szankciók alkalmazása egy olyan komplex stratégiát tükröz, amely a nemzetközi normák és jogi keretek kihasználásával igyekszik hatékony nyomást gyakorolni az ellenfelekre. Az olyan példák, mint az Irán elleni szankciók vagy az Oroszországot célzó intézkedések, rávilágítanak arra, hogy a szankciók nemcsak gazdasági következményekkel

járnak, hanem a politikai és társadalmi stabilitást is próbára teszik, miközben új típusú ellenintézkedésekre ösztönözhetik a célországokat. A tanulmány a gazdasági szankciók elhelyezését vizsgálja a hibrid hadviselés spektrumán, különös tekintettel azok hatékonyságára, alkalmazási lehetőségeire és kihívásaira a modern nemzetközi rendszerben.

2. Gazdasági szankciók elhelyezése a geopolitikai eszköztárban

2.1. Hibrid hadviselés

A hibrid hadviselés eredete a hidegháborúra vezethető vissza, ahol a hagyományos katonai stratégiák mellett gyakran alkalmaztak nem hagyományos taktikákat is. Modern fogalma azonban a 21. század elején alakult ki. A hibrid hadviselés a kinetikus és nem kinetikus eszközök keverékeként határozható meg. Beleértve a propaganda, a kiberműveletek és a gazdasági szankciók alkalmazását, az ellenfél védelmi mechanizmusainak sebezhetőségét kihasználva.[1] A hibrid hadviselés jelentős kihívások elé állítja a hagyományos biztonsági kereteket, amelyek gyakran a háború és a béke közötti egyértelmű megkülönböztetést helyezik előtérbe. A NATO kollektív védelmi elve például a hagyományos fenyegetésekre épül, ami megnehezíti a hibrid támadások hatékony kezelését. Az Izrael és a Hezbollah közötti 2006-os konfliktust gyakran idézik a hibrid hadviselés mérföldkőnek számító eseteként. A Hezbollah azon képessége, hogy a gerillataktikát fejlett rakétarendszerekkel kombinálta, jól példázta az állami és nem állami szereplők közötti elmosódó határokat a kortárs

1 Frank Hoffman G.: Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid Wars, *Potomac Institute for Policy Studies*, 2007.

konfliktusokban.[2] Hasonlóképpen, a Krím 2014-es orosz annektálása a hibrid taktikák stratégiai alkalmazását mutatta be, beleértve a dezinformációs kampányokat, a kibertámadásokat és a gyakran „kis zöld emberkéknek" nevezett, jelöletlen katonai személyzet bevetését.[3] A hibrid hadviselés paradigmaváltást jelent a konfliktuskezelésben, és kihívást jelent a háborúról és a békéről alkotott hagyományos elképzelésekkel szemben. A hagyományos és nem hagyományos taktikák keveredésének hangsúlyozása jelentős hatással van a globális biztonságra. A hibrid hadviselés által jelentett fenyegetések kezelése átfogó megközelítést igényel, amely magában foglalja a kibervédelem megerősítését, a nyilvánosság ellenálló képességének fokozását a dezinformációval szemben, valamint a jogi és intézményi kereteknek a modern konfliktusok összetettségéhez való hozzáigazítását.

A hibrid hadviselést az alkalmazkodóképesség és a különböző módszerek integrálása jellemzi a politikai és katonai célok elérése érdekében. Frank Hoffman a hibrid hadviselés négy fő összetevőjét azonosítja:[4]

1. Hagyományos erők: A reguláris katonai egységek alkalmazása nyomásgyakorlásra vagy közvetlen célok elérésére.
2. Rendhagyó taktika: Gerilla-hadviselés, lázadás és egyéb aszimmetrikus stratégiák az ellenség megzavarására.
3. Kiberműveletek: A kritikus infrastruktúra és információs rendszerek célba vétele az ellenfél válaszadási képességének aláásása érdekében.

---

2 Jakub Grygiel J. – A. Mitchell Wess: The unquiet frontier: rising rivals, vulnerable allies, and the crisis of American power, *Princeton University Press*, 2017.

3 Bettina Renz: Russia and 'hybrid warfare', *Russia, the West, and the Ukraine Crisis. Routledge*, 2018. 35–52. p.

4 Frank Hoffman G.: Hybrid warfare and challenges, *Strategic Studies. Routledge*, 2014. 329–337. p.

4. Propaganda és dezinformáció: A média és a közösségi platformok kihasználása a közvélemény formálására és belső viszályok keltésére.

A hibrid stratégiák rugalmasságának megértéséhez szorosan illeszthető a DIME keretrendszer, amely a hibrid hadviselésben arra törekszik, hogy több területen – diplomáciai, információs, katonai és gazdasági területen – kihasználja a sebezhetőségeket, ahelyett, hogy kizárólag a fizikai konfrontációra támaszkodna.[5] A DIME keretrendszer átfogó szemüveget biztosít, amelyen keresztül a hibrid hadviselés megérthető és kezelhető. A hibrid fenyegetések kihasználják a modern társadalmak összekapcsolódását, kihasználva a diplomácia, az információ, a katonai erő és a gazdasági rendszerek sebezhetőségét. A hibrid hadviselés folyamatos fejlődésével a DIME-összetevők integrálása továbbra is kulcsfontosságú mind a támadó, mind a védekező stratégiák szempontjából. A DIME keretrendszer „E" (economic) betűjeként a gazdasági terület kritikus eszköz a hibrid hadviselésben, mivel lehetővé teszi az államok számára, hogy nyílt konfliktus nélkül gyakoroljanak nyomást az ellenfelekre, mint például a szankciók alkalmazása.[6]

2.2. Szürke zónás technikák

A hibrid hadviseléshez kapcsolódóan, a háború és a béke közötti „szürke zóna" kiaknázásának fontossága elengedhetetlen.[7]

---

5 Thorsten Kodalle et al.: A general theory of influence in a DIME/PMESII/ASCOP/IRC² model, *Journal of Information Warfare*, 2020. 19/2. 12–26.

6 Deák András György: Gazdasági nyomásgyakorlás a nemzetközi politikában: Néhány gyakorlatias szempont a gazdasági szankciók értékeléséhez, *Nemzet és Biztonság: Biztonságpolitikai Szemle*, 2022, 15/1. 86–115.

7 David Kilcullen: The dragons and the snakes: How the rest learned to fight the West, *Oxford University Press*, 2020.

A hibrid hadviselés, bár szorosan kapcsolódik hozzá, a katonai és nem katonai taktikák kombinációjára összpontosít. A szürke zóna stratégiák ezzel szemben inkább a kétértelműségre és a nem kinetikus módszerekre összpontosítanak a stratégiai előnyök elérése érdekében.[8] A szürke zóna taktikája olyan stratégiai megközelítést képvisel, amely a hagyományos háború és a béke között mozog, kihasználva a kétértelműséget a politikai és katonai célok elérése érdekében, miközben a nyílt konfliktus küszöbén marad. Ezek a taktikák gyakran elmossák a határokat az államvezetés, a gazdasági kényszerítés, a kiberműveletek és a nem hagyományos hadviselés között.

A „szürke zóna" kifejezés egyre inkább előtérbe kerül, mivel a társadalomtudósok és a politikai döntéshozók olyan cselekvések leírására törekednek, amelyek nem illeszkednek a háború vagy béke hagyományos kategóriáiba. A szürke zóna taktikájának meghatározása a nem katonai és katonai elemeket kombináló tevékenységekre vonatkoztatható a stratégiai előnyök elérése érdekében anélkül, hogy hagyományos katonai választ váltana ki. Ezek a taktikák a nemzetközi kapcsolatok jogi, politikai és műveleti kétértelműségében virágoznak. A szürke zónás tevékenységek szándékos és fokozatos tevékenységek, amelyek célja az ellenfél pozíciójának idővel történő erodálása az eszkaláció elkerülése mellett.[9] Ezek nem véletlenszerű cselekmények, hanem kiszámított stratégiák a sebezhetőségek, például a gyenge kormányzás, a gazdasági függőség vagy a technológiai hiányosságok kihasználására.

A szürke zónás taktikáknak számos közös jellemzője van, ilyen az egyértelműség vitatása, amely a cselekvések szándékosan kétértelműek a szándék, a végrehajtás és a tulajdonítás tekintetében.

8 Hoffman: i. m.

9 Hal Brands: Paradoxes of the gray zone, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2737593. (letöltési ideje: 2025.01.07.)

Ez csökkenti a közvetlen megtorlás vagy az összehangolt nemzetközi válasz valószínűségét. Jellemzőként említhető továbbá, a nem katonai eszközök használata, mint a gazdasági kényszerítés, kibertámadások, dezinformációs kampányok és a diplomáciai manipulációk.[10] A folyamatos nyomás alatt tartás lehetővé teszi a szereplők számára a célok biztosítását anélkül, hogy átlépnék azokat a küszöböket, amelyek erős ellenintézkedéseket hívnak elő.[11] A szürke zónás taktikák kihasználják a nemzetközi normák és jogszabályok - például a szuverenitási elvek vagy a kiberbiztonsági keretek - gyengeségeit, hogy az észlelési küszöbértékek alatt hajtsanak végre műveleteket.[12] Mivel a nemzetközi jogból hiányoznak a fegyveres konfliktus küszöbét el nem érő tevékenységek kezelésére szolgáló egyértelmű keretek az államok kihasználhatják a jogi kétértelműségeket.[13]

2.3. Geoökonómia

A geoökonómia a gazdasági eszközök stratégiai felhasználását jelenti a geopolitikai célok elérése érdekében. Magában foglalja a gazdasági hatalom – például a kereskedelem, a befektetések, a pénzügyi szankciók, az energiaforrások és a technológiai dominancia – kihasználását más államok viselkedésének befolyásolására vagy kényszerítésére egy versengő nemzetközi rendszerben.[14] A geoökonómia a gazdaságpolitika és a geopolitikai stratégia metszéspontjának tekinthető, ahol a gazdasági intézkedések a hatalmi rivalizálásban az államvezetés eszközeiként szolgálnak.

10 Lawrence Freedman: The Future of War: A History, *Hachette Book Group*, 2017.

11 Brands: i. m.

12 Kilcullen: i. m.

13 Freedman: i. m.

14 Robert Blakcwill D.: War by other means: Geoeconomics and Statecraft, *Harvard University Press*, 2016.

A geoökonómia a hagyományos katonai konfrontációkról a gazdasági versenyre való áttérést jelenti, ahol *„a háború logikája a kereskedelem nyelvtanán keresztül fejeződik ki”*.[15] Ebben a keretben az államok a kinetikus hadviselés igénybevétele nélkül használnak gazdasági befolyást, például piaci hozzáférést, szankciókat vagy technológiai ellenőrzést, hogy stratégiai előnyre tegyenek szert.

A geoökonómia mélyen összefonódik a hibrid hadviselés és a szürke zónás taktikák fogalmaival. Míg a hibrid hadviselés katonai és nem katonai stratégiákat ötvöz, a geoökonómia kifejezetten a gazdasági eszközök felhasználására összpontosít a stratégiai célok elérése érdekében. A gazdasági szankciók, a kényszerítő kereskedelmi politikák és az ellátási láncok felfegyverzése olyan kulcsfontosságú geoökonómiai eszközök, amelyek fokozatos, kétértelmű és közvetett jellegük miatt szorosan illeszkednek a szürke zóna stratégiáihoz.

A gazdasági szankciók a geoökonómiai államvezetés egyik legkiemelkedőbb eszközei. Céljuk az ellenfél gazdasági stabilitásának aláásása, politikai legitimitásának gyengítése és a az elvárt tevékenységek, lépések kikényszerítése háború nélkül. A hibrid hadviselésben továbbá a szankciók gyakran egy tágabb stratégia részeként szolgálnak, kiegészítve a kibertámadásokat, a dezinformációt és a proxy konfliktusokat. Az államok gyakran használják a piacokhoz való hozzáférést, a befektetési lehetőségeket és az infrastrukturális projekteket a geoökonómiai befolyás eszközeiként.[16] Például, az energiaforrások kritikus geoökonómiai eszközök, amelyeket gyakran használnak a hibrid hadviselésben. A nagymértékben összekapcsolt világban a gazdasági szankciók megzavarhatják az ellátási láncokat, az energiaáramlásokat és

15 Edward Luttwak N.: From geopolitics to geo-economics: Logic of conflict, grammar of commerce, *The national interest*, 1990. 20. 17–23.

16 Nadège Rolland: China's Eurasian century, *Political and Strategic Implications of the Belt and Road Initiative*, 2017. 32–39.

a pénzügyi rendszereket, felerősítve ezzel a katonai szerepvállalás nélküli hatásukat.[17] Napjaink innovatív trendjei mint, a távközlés, a mesterséges intelligencia és a kiberbiztonság, a hibrid hadviselés geoökonómiai eszközévé váltak a technológiai ellenőrzés keretében.[18] A gazdasági kölcsönös függőségek kihasználásával és a jogi és normatív kétértelműségek kihasználásával a geoökonómiai stratégiák zökkenőmentesen illeszkednek a hibrid hadviselés elveihez, tovább bonyolítva a globális biztonsági dinamikát.

2.4. Gazdasági szankciók

A gazdasági szankciók, mint a gazdasági államvezetés eszközei szorosan illeszkednek a hibrid hadviselés elveihez, mivel nem katonai jellegűek, fokozatosan alkalmazandók és képesek a fegyveres konfliktus küszöbe alatt működni.[19] A hibrid hadviselés kontextusában a szankciók olyan nem kinetikus eszközt jelentenek, amely közvetlen katonai konfrontáció nélkül képes megzavarni a gazdaságokat, befolyásolni a politikai rendszereket és gyengíteni az ellenfeleket.[20] Bár a gazdasági szankciók hatékony eszközök a hibrid hadviselésben, jelentős kihívásokat jelentenek. A szankciók gyakran nem érik el a kívánt célokat, mivel a célországok a belső narratívákat adaptálják vagy kihasználják, hogy a szankciót alkalmazó félre hárítsák a felelősséget.[21] A gazdasági szankciók a polgári lakosságot is aránytalanul nagy mértékben károsíthatják, ami humanitárius válságokat okozhat. A szürke

17 Blackwill: i. m.

18 Adam Segal: *The hacked world order: How nations fight, trade, maneuver, and manipulate in the digital age*, Hachette, 2016.

19 Frank Hoffman G.: Hybrid warfare and challenges, *Strategic Studies,* Routledge, 2014. 329–337. p.

20 Robert Pape A.: Why economic sanctions do not work, *International security*, 1997. 22/2. 90–136. p.

21 Pape: i. m.

zónában a gazdasági szankciók ellenintézkedéseket válthatnak ki, beleértve az olyan aszimmetrikus válaszlépéseket, mint a kibertámadások vagy kereskedelmi manipuláció. A szankciók kétértelműsége a konfliktuskezelést megnehezítő, egymás elleni eszkalációhoz vezethet. A hibrid hadviselés a nemzetközi szereplők közötti megosztottságból él.[22] A szankciók akkor a leghatékonyabbak, ha többoldalúan koordinálják őket, azonban a politikai és gazdasági érdekek gyakran akadályozzák a kollektív fellépést, ami csökkenti a hatásukat.[23]

A gazdasági szankciók politikai eszközként betöltött szerepét két elsődleges elméleti szemszögből vizsgálták. A realista szemlélet szerint a szankciók a közvetlen katonai fellépés megvalósíthatatlan vagy nem kívánatos.[24] A szankciókat a hatalmi politika kiterjesztésének tekintik, ahol gazdasági eszközöket vetnek be az ellenfelek költségekkel való terhelése érdekében. A szankciók hasznosságát abban, hogy a célállam gazdaságának vagy politikai elitjének gyengítésével viselkedésbeli változásra kényszerítik az ellenséget.[25] A szankciók hatékonysága azonban gyakran a célzott állam gazdasági ellenálló képességétől és nemzetközi szövetségeitől függ. A konstruktivista perspektíva a szankciókat olyan eszközöknek tekintik, amelyek a normatív viselkedést és a nemzetközi diskurzust alakítják. A szankciók konkrét cselekedetek (pl. emberi jogi visszaélések vagy agresszió) rosszallását jelzik, és diplomáciailag és gazdaságilag elszigetelik a célországokat.[26] A szankciók

22 Kilcullen: i. m.

23 Daniel Drezner W.: The hidden hand of economic coercion, *International organization*, 2003. 57/3. 643–659.

24 Baldwin: i. m.

25 G. Hufbauer, et al.: *Economic Sanctions Reconsidered*, Peterson Institute for International Economics, 2007.

26 Thomas Biersteker J. – Zuzana Hudáková: *UN targeted sanctions: Historical development and current challenges*, Research Handbook on Economic Sanctions. Edward Elgar Publishing, 2021. 107–124. p.

kritikájaként megemlíthető, hogy ritkán érik el a kívánt eredményeket, mivel az érintett államok gyakran gazdasági nehézségeket szenvednek el, vagy alternatív kereskedelmi partnereket találnak.[27] Ehelyett hatékonyságuk a nemzetközi közvélemény befolyásolásában és a hosszú távú pszichológiai nyomásgyakorlásban rejlik.

Például, az Egyesült Államok Iránnal szembeni gazdasági szankcióinak célja a nemzetközi nukleáris megállapodások betartásának kényszerítése volt.[28] Ezek a szankciók a következőket tartalmazták: kereskedelmi korlátozások, pénzügyi elszigeteltség. Míg a szankciók súlyos gazdasági károkat okoztak, Irán alkalmazkodott a regionális szövetségek és az informális kereskedelmi hálózatok támogatásával, kiemelve a hibrid szereplők ellenálló képességét. Az Oroszország ukrajnai lépéseit követő nyugati szankciók a hibrid hadviselésen belüli gazdasági eszközök egyik kulcsfontosságú példája. Ezek a szankciók a következőkre irányultak: vagyon befagyasztása és utazási tilalom elrendelése orosz oligarchák és tisztviselők ellen. A technológiához és a tőkéhez való hozzáférés korlátozása az energia- és védelmi iparban. A gazdasági következmények ellenére Oroszország olyan ellenintézkedéseket alkalmazott, mint, gazdasági partnerségeinek diverzifikálása (pl. megnövekedett kereskedelem Kínával), illetve az információs hadviselés kihasználása a nyugati egység aláásására és a szankciókkal kapcsolatos narratívák manipulálására.[29]

---

27 Pape: i. m.

28 Suzanne Maloney: *Iran's political economy since the revolution*, Cambridge University Press, 2015.

29 Csicsmann László: A szankciók mint a nyomásgyakorlás eszközei a nemzetközi kapcsolatokban: a Közel-Kelet és Irán esete = Sanctions as Means of Exerting Pressure in International Relations: the Case of the Middle East and Iran, *Külügyi Szemle*, 2021. 20/3. 80–112.

3. Összefoglalás

A gazdasági szankciók a hibrid hadviselés egyik kulcsfontosságú eszközévé váltak, mivel lehetővé teszik az államok számára, hogy nyílt katonai konfliktus nélkül gyakoroljanak nyomást ellenfeleikre. A szankciók alkalmazása jól illeszkedik a háború és béke közötti „szürke zóna" stratégiáiba, ahol a kétértelműség és a fokozatos nyomásgyakorlás eszközei dominálnak. A szankciók hatékonysága azonban nem egyértelmű: míg bizonyos esetekben képesek gazdasági destabilizációt és politikai változást előidézni, máskor éppen ellenkező hatást váltanak ki, ellenállóképességet növelve vagy új stratégiai szövetségek kialakulásához vezetve. A modern hibrid konfliktusokban a gazdasági szankciók egy átfogó stratégia részeként jelennek meg, kiegészítve a kibertámadásokat, a dezinformációs kampányokat és a geopolitikai manipuláció más eszközeit. Az Irán és Oroszország elleni példák rámutattak arra, hogy a szankciók alkalmazása a célországok adaptációs képességével is összefügg. A célállamok gyakran alternatív gazdasági hálózatok kiépítésével, regionális partnerségek erősítésével vagy aszimmetrikus válaszlépésekkel próbálnak ellenállni a gazdasági nyomásnak.

A szankciók hatékonysága elsősorban azok koordinált, többoldalú végrehajtásától és az alkalmazó államok politikai-gazdasági súlyától függ.[30] A globális kölcsönös függőségek kihasználása ugyanakkor azt is jelenti, hogy a gazdasági intézkedések alkalmazása a nemzetközi rendszert is destabilizálhatja, felerősítve a bizonytalanságot. A gazdasági szankciók a hibrid hadviselés fontos dimenzióját képezik, de hatékonyságuk és következményeik komplexek és sokrétűek. A modern nemzetközi konfliktusok

30 Clara Portela: *European Union sanctions and foreign policy: when and why do they work?*, Routledge, 2012.

kezeléséhez elengedhetetlen a szankciók stratégiai, célzott alkalmazása, valamint a globális normák és jogi keretek folyamatos fejlesztése, amelyek képesek kezelni a szürke zónában zajló kihívásokat. A hibrid hadviselés dinamikus természetének megfelelően a gazdasági szankciók is folyamatosan változnak, tükrözve a geopolitikai erőviszonyok átrendeződését és a globális összekapcsoltság kihívásait.[31]

31 Nicholas Mulder: *The economic weapon: The rise of sanctions as a tool of modern war*, Yale University Press, 2022.

FÓRUM

Tóth Dorina Anna

Gondolatok az Új védelmi és biztonsági dimenziókról az orosz–ukrán konfliktussal összefüggésben

Az orosz–ukrán háború 2022-es kirobbanása óta a jog- és hadtudomány, valamint ezek praxisának művelőit kiemelten foglalkoztatja. A 21. századi európai történelem legsúlyosabb válsághelyzete állt elő a szomszédunkban, amely rengeteg belső és nemzetközi jogi, valamint védelmi és biztonsági kérdést vet fel, amelyre reagálnia kell mind a hazai, mind az uniós jogalkotónak. A mai modern hadviselés már nemcsak a klasszikus harctereken zajlik, hanem a kibertérben is, de sajátos arculatban jelent meg a jogi keretek közzé illesztett hadviselés is. A kérdéskör több szemszögből is megközelíthető, hiszen a konfliktus – annak hibrid jellege okán is – eszköztára számos területet érint a civil társadalomtól a gazdasági hadviselésen át a teljes kiberökoszisztémához. Így a háború akár jogi, hadtudományi, szociológiai, történeti vagy gazdasági irányból is vizsgálható.[1]

---

1 Lásd többek között: Kis-Benedek József: Az orosz–ukrán háború és a hadtudomány, *Hadtudomány*, 2023/3. 32–46. o.; Turcsányi Károly – Molnár Gábor: A független ukrán állam kialakulása és az orosz–ukrán háborúk történeti háttere, *Katonai Logisztika*, 2022/1–2. 5–40. o.; Szenes Eszter: Az orosz–ukrán konfliktus eszkalációjával kapcsolatos külpolitikai döntéshozatalt befolyásoló tényezők, *Honvédségi Szemle*, 2023/5. 28–45. o.; Kis Kelemen Bence: Nemzetközi fegyveres konfliktusok a kibertérben, *Közjogi Szemle*, 2023/3. 39–47. o.; Kelemen Roland: Az orosz–ukrán hibrid konfliktus, majd háború hatása az Európai Unió és a NATO kiberbiztonsági felfogására, szabályaira, In: Horváthy Balázs – Knapp László (szerk.): *Az orosz–ukrán háború nemzetközi és európai jogi kihívásai*, Budapest–Győr, HUN-REN Társadalomtudományi Kutatóközpont

A Károli Gáspár Református Egyetem kiadásában megjelent kötet az orosz–ukrán háborúval kapcsolatos védelmi és biztonsági rendszer sajátosságait elemzi.[2] A górcső alá vett kötet is ennek okán egy interdiszciplináris megközelítést alkalmaz, hangsúlyt fektet a történeti és elméleti dimenziókra, bemutatva a jelenleg ismert védelmi és biztonsági rendszerhez vezető utat, illetve a hadviselés történeti okait. Ezen túl nagy mértékben foglalkozik a jogi szabályozások változásaival, hiszen a szomszédunkban zajló események mind a hazai, mind az európai uniós szabályozásra hatást gyakoroltak. A szabályozás és a változások természetesen nem kerülhetik el a kritikát, azonban

---

Jogtudományi Intézet, Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Európa-tanulmányok Központ, 2024. 211–249. o.; Kelemen Roland: The Impact of the Russian-Ukrainian Hybrid War on the European Union's Cybersecurity Policies and Regulations, *Connectons: The Quarterly Journal*, 2023/2. 75–90. o.; Farkas Ádám – Papp János: A média- és internetszabályozás kihívása a terrorizmus, valamint a hibrid fenyegetések elleni fellépés tükrében. In: Farkas Ádám – Kelemen Roland – Vikman László (szerk.): *Kibertéri műveletek és ellenálló képesség: A kibertéri műveletek egyes állami és jogi kérdései*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2024. 283–299. o.; Farkas Ádám: *A totalitás kora?: A 21. század biztonsági környezetének és kihívásainak totalitása és a totális védelem gondolatkísérlete*, Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2018.; Petruska Ferenc – Vikman László: *Egy formabontó hírszerzési nyilatkozat a jogi sérülékenységek szempontjából*, Budapest, Magyarország: Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, 2021. 18 o.; Kádár Pál: A kibertér és a kibertérműveleti képességek jelentősége a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásának fejlesztésében, In: Farkas Ádám – Kelemen Roland (szerk.): *A fejlődés fogságában?: Tanulmányok a kibertér és a mesterséges intelligencia 21. századi állam- és jogfejlesztési, társadalmi, biztonsági kapcsolódásai köréből*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2023. 149–165. o.; Till Szabolcs: *Különleges jogrend 2020–2023*, Budapest, Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság, 2022.

2 Móré Sándor – Szilvásy György Péter (szerk.): *Új védelmi és biztonsági dimenziók az orosz–ukrán konfliktus fényében*, Budapest, Patrocinium Kiadó, 2024.

a legtöbb esetben szükségszerűek voltak az elmúlt évtized tapasztalatai alapján. A háborús események példázzák azokat a lehetséges intézkedéseket, amelyek adott esetben elkerülhetetlenné válnak. A hazai jogfejlesztésen túl hazánk NATO és uniós tagságából következően fontos információt hordoz a stratégiai és nemzetközi kitekintés. Ez az irányvonal kiemelkedően fontos következtetéseket és hatásokat tárhat fel, hiszen a történeti tapasztalatok segíthetnek a működési folyamatok racionalizálásában, míg a stratégiai szint ismerete átláthatóbbá teszi a nemzetközi kapcsolatok rendszerét és azokat befolyásoló folyamatokat és ebből felvázolhatóak a jogalkotási és szervezeti szükségletek.

Azon kötetek, amelyek egy témát járnak körül tartalmukat tekintve hajlamosak repetitívekké válni, hiszen a szerzők ugyanazt a problémakört elemezhetik a saját gondolataik mentén. Jelen kötet vonatkozásában ez a helyzet nem áll elő. A 2024. március 21-én megrendezésre került „Új védelmi és biztonsági dimenziók az orosz-ukrán konfliktus fényében" című konferencián elhangzott előadások[3] önmagukban különbözőek, más-más szempontot és kérdést ragadnak meg a témával összefüggésben. Ennek megfelelően a kötetben szereplő tanulmányok is más-más nézőpontból, eltérő kérdésekre helyezik a hangsúlyt, így nyújtva egy komplex egészet, amely szükséges a háború és hozzá kapcsolódó hazai és szupranacionális jogalkotási folyamatok megismeréséhez.

A jogalkotás értékelésének szempontjából szükséges tanulmányozás célja a jogalkotó reakcióinak vizsgálata annak hatékonysága és jogszerűsége szempontjából. Egy ilyen kényes területet érintő jogalkotás és módosítások, valamint az Alaptörvényt érintő változások mind olyan területre vonatkoznak, amelyek

3 Új védelmi és biztonsági dimenziók az orosz–ukrán konfliktus fényében konferencia meghívója, https://ajk.kre.hu/images/doc2024/pr/Meghivo_KRE_uj_vedelmi_es_biztonsagi_dimenziok.pdf. (letöltés ideje: 2025. 01. 13.)

hosszútávú hatása nem hagyható figyelmen kívül. Ezek működését és lehetséges következményeit szükséges komplex módon a vizsgálat tárgyává tenni. Hasonló helyzet merül fel abban az esetben is, amikor az Európai Unió fogalmaz meg válaszlépéseket, amelyek elősegíthetik a tagállamokban a megfelelő jogszabályok kidolgozását vagy útmutatást adhatnak az adott helyzetek kezelésére. Ezeken túl pedig nem hagyhatóak figyelmen kívül a hibrid hadviseléssel összefüggő kérdések sem. Így tehát megállapítható, hogy a témával összefüggő rendelkezések elemzése a jelenleg is fennálló konfliktussal összefüggésben szükségszerű, ahogy a kötetben szereplő hét tanulmány is rámutat erre.

A hibriditás megjelenésével szükségszerűen számba kell venni azt a tényt, hogy megnövekszik a nem katonai tényezők szerepe, amire tökéletes lehetőséget terem a social média. Vagyis ezen új digitalizált közeg lehetőséget teremt az információs hadviselés eszközeinek fokozásához is, amelyek kiemelkedően alkalmasak arra, hogy egy demokratikus döntéshozatali mechanizmust vagy társadalmi réteget érdemben befolyásoljanak. E folyamatok alapja és erősítője az, hogy a mai társadalom és gazdaság már elképzelhetetlennek tűnik technológia nélkül. Ezen jelenségnek köszönhetően alakult ki az IT- identitás fogalma, amely szerint meghatározható, hogy egy adott személy menynyire tekinti az önképe szerves részének az egyes technológiákat és applikációkat. Az egyik fő probléma, amelyet a technológiák túlzott mértékű jelenléte és használata okoz, az a félreinformálhatóság és a manipulálhatióság, amellyel végül befolyásolni lehet a demokratikus folyamatokat is.[4]

E folyamatokra az Európai Unió által adott reakciók is fontos szeletet képeznek a dezinformációval szemben küzdelemmel

4 Gosztonyi Gergely: *Cenzúra Arisztotelésztől a Facebookig: A közösségi média tartalomszabályozási gyakorlatának komplexitása*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2022.

összefüggésben. Ennek részeként az Unió 2018-ban elfogadott egy félretájékoztatás elleni cselekvési tervet, majd 2019-ben létrehozták a Rapid Alert Systemet, amely segít a dezinformációval szemben fellépő uniós és tagállami intézmények összehangolásában. Ezt követően 2022-ben fogatdák el a digitális szolgáltatások egységes piacáról szóló rendeletet (DSA), amely célja szerint további hatékony fellépést biztosít annak érdekében, hogy egy biztonságos és kiszámítható online környezet tudjon kialakulni. A DSA a dezinformáció elleni küzdelemben előrelépésként értékelhető, azonban a válsághelyzeti protokoll visszás helyzetet is eredményezhet, hiszen a szolgáltató akár az Alapjogi Chartába ütköző intézkedést is meghozhat, korlátozhatja az alapvető emberi jogokat.[5]

A hibrid hadviselésben az információs mellett a kötet szót ejt a jogi hadviselésről is. A jogi hadviselés az angolszász szokásjogi jogintézmény, amelynek a nemzetközi jogban is szerepe van. Ennek megfelelően használható nemzetközi bíróságokon, nemzeti fórumokon például nemzetközi szerződések megkötésével kapcsolatban. A lawfare kifejezés elsősorban a közjoggal és az ehhez kapcsolódó jogintézményekkel való visszaélést jelenti. Ilyen esetekben a jog felhasználásának célja az ellenfélnek való károkozás, a megsemmisítés vagy egy adott kérdés delegitimálása.[6]

A hibriditás, ennek megfelelően az információs és a jogi hadviselés az orosz-ukrán konfliktusban is megjelenik, azonban

5 Kelemen Roland – Joseph Squillace – Farkas Ádám – Justice Cappella – Ahmet Doğuhan Altaş – Németh Richárd: A dezinformáció társadalmi hatása és az Európai Unió válaszlépései, In: Móré Sándor – Szilvásy György Péter (szerk.): *Új védelmi és biztonsági dimenziók az orosz-ukrán konfliktus fényében*, Budapest, Patrocinium Kiadó, 2024. 65–84. o.

6 Petrsuka Ferenc: Jogi hadviselés az orosz-ukrán konfliktusban, In: Móré Sándor – Szilvásy György Péter (szerk.): *Új védelmi és biztonsági dimenziók az orosz–ukrán konfliktus fényében*, Budapest, Patrocinium Kiadó, 2024. 85–106. o.

a két fél eltérő múlttal rendelkezik ezen eszköz alkalmazásával kapcsolatban és ennek felhasználásával összefüggő transzparenciájuk is változó. Az orosz jogi hadviselés a 18. századra visszanyúló múlttal rendelkezik. Elsősorban stratégiai és taktikai akciókat foglal magában. Azt az elképzelést támogatja, hogy az új hadviselés megjelenésével a korábbi nemzetközi jogi határok, mint például a humanitárius jog eltűnnek. Ezzel szemben az ukrán jogi hadviselés nyíltan beszél lawfare stratégiájáról és nézőpontjuk szerint ott, ahol a fegyverek nem képesek érvényesülni, a nemzetközi jog és a szankciók igen.

A hadviselés módozatai tehát összetettek, ahogy az ellenállóképesség fogalmi meghatározása is.[7] Kádár Pál tanulmányában arra tesz kísérletet, hogy bemutassa ezen fogalom komplexitását és meghatározza a nemzeti ellenállóképesség fogalmát. A reziliencia fogalma tudományterületenként eltérő. Általános megfogalmazásában a sokkhatással való szembenézést jelenti, míg az infokommunikációs ellenállóképesség fogalma azt határozza meg, hogy mely behatásokkal szemben marad a hálózat elvárható mértékben működő- és szolgáltatásképes. A fogalmak különböznek, azonban van egy közös pontjuk: a működőképesség valamilyen szintű fenntartása. Az Unió is e mentén határozza meg fogalmát, azonban ezen túl is mutat. A 2022-es Stratégiai Előrejelzés Jelentés foglalkozott az orosz-ukrán konfliktus lehetséges hatásaival is és meghatározott különböző cselekvési területeket, amelyek hozzájárulhatnak a feszültségek csökkentéséhez. A 2023-as Jelentés, ha nem is központi helyen, de már foglalkozott

7 Kádár Pál: A kibertér és a kibertérműveleti képességek jelentősége a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásának fejlesztésében, In: Farkas Ádám – Kelemen Roland (szerk.): *A fejlődés fogságában?: Tanulmányok a kibertér és a mesterséges intelligencia 21. századi állam- és jogfejlesztési, társadalmi, biztonsági kapcsolódásai köréből*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2023. 149–165. o.

azzal a ténnyel, hogy az Uniónak előre kell jeleznie az esetleges katasztrofális eseményeket és azok hatásaira is fel kell készülnie, így szükség van az ellenállóképesség megerősítésére.

A NATO reziliencia fogalma ezzel szemben a védekezésre helyezi a hangsúlyt, ennek érdekében hét kritériumot[8] állítottak fel, amelyek mentén biztosítható az ellenállóképesség. Ennek értelmében alapkövetelmény a kormányzat folyamatos működőképességének, a közüzemi szolgáltatásoknak és az energiaellátás biztosítása, a lakosság koordinálatlan, tömeges mozgásának kezelése, a tömeges sérülések ellátása, az alapvető élelmiszerek és az ivóvíz biztosítása, valamint a közlekedési és szállítási infrastruktúra üzemeltetésének fenntartása. A kritériumok magukba foglalják azokat a tényezőket, amelyek szükségesek a védelmi műveletek elvégzéséhez és amely területeken egy esetleges zavar nagy hatást gyakorolna a katonai műveletek érvényesítésére. Ezen gondolat mentén alakult ki a hazai szabályozás is, a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvény (Vbö.) és a kilencedik Alaptörvénymódosítás képében.[9]

A kilencedik és a tizedik Alaptörvénymódosítás céljai egy új védelmi és biztonsági mechanizmus kidolgozása volt, amely könnyebb adaptációt biztosít a változó környezetnek. Ennek részeként megtörtént a különleges jogrendi szabályozás Alaptörvényben foglalt tényállásainak a reformja is. Jelenleg hadiállapot, szükségállapot és veszélyhelyzet hármasát öleli fel. A veszélyhelyzet kihirdetésével kapcsolatban bekerült a szabályozásba az

8 Resilience, civil preparedness and Article 3, https://www.nato.int/cps/bu/natohq/topics_132722.htm. (letöltés ideje: 2025. 01. 13.)

9 Kádár Pál: A védelmi és biztonsági igazgatás reformja és a nemzeti ellenállóképesség, In: Móré Sándor – Szilvásy György Péter (szerk.): *Új védelmi és biztonsági dimenziók az orosz–ukrán konfliktus fényében*, Budapest, Patrocinium Kiadó, 2024. 15–39. o.

az eshetőség, hogy a szomszédos államokban fennálló fegyveres konfliktus esetén is kihirdethető, amely jól mutatja az orosz–ukrán konfliktus szomszédos államokra gyakorolt hatását.[10] Emellett viszont jelentős dogmatikai következetlenséget jelent, hiszen e rész tényállása nem a veszélyhelyzeti fogalmi körbe sorolható, hanem sokkal inkább a hadiállapot előszobájaként értelmezhető.[11]

A védelmi és biztonsági igazgatás reformja a rugalmasságot és a 21. századi kihívások kezelését tűzte ki célul. A reform egyik legfőbb újítása, hogy a szükségességi és arányossági kritériumokon kívül nem határoz meg kötött korlátokat arra, hogy egyes helyzetekben milyen jellegű intézkedés hajtható végre, hanem azok valamennyi különleges jogrendben alkalmazhatóakká váltak. Így tehát az új szabályozás egy új szemléletmódot is hozott magával, amely a szerző szerint segít azon krízisek leküzdésében, amelyekhez a 20. század kialakult szabályozási módszerek már nem bizonyulnak elégségesnek.[12]

A tizedik módosítás a legtöbb esetben a kilencedikkel összefüggésben szokták vizsgálni, azonban a kötetben önálló vizsgálati tárgyként jelenik meg. A Till Szabolcs által meghatározott és ismertetett öt tézis segíti a módosítás szerepének értelmezését. Ezek szerint a tizedik módosítás töréspontot eredményezett a védelmi és biztonsági reform módszere és időbelisége szempontjából, azonban a folytonosság is kimutatható benne, a célhoz kötöttségi oldal vált meghatározó jelentőségűvé, a különleges jogrendi tematika középpontjába a veszélyhelyzet került,

10 Móré Sándor – Szilvásy György Péter: A különleges jogrend, valamint a biztonság- és védelempolitika megújult stratégiai és normatív keretei Magyarországon, In: Móré Sándor – Szilvásy György Péter (szerk.): *Új védelmi és biztonsági dimenziók az orosz-ukrán konfliktus fényében*, Budapest, Patrocinium Kiadó, 2024. 107–150. o.

11 Kelemen Roland: *A kivételes hatalom történeti és elméleti rendszere*, Budapest, Gondolat Kiadó, 2022.

12 Kádár: i. m. 15–39. o.

a módosítás szempontjából a katonai kihatások jelentősebbek az előzetesen vártnál és az Alkotmánybíróság észlelésének köszönhetően a folytonossági és megszakítottsági kérdés a központi. A módosítás eredményeképpen rendszer-szinten erősödött a kormányzati reagálóképesség igénye, az Alkotmánybíróság gyakorlatának köszönhetően a fokozatossági és arányossági elemeknél szigorodott az oki kapcsolódás és elkülönült a jogi és a politikai kontroll intézményrendszere azzal, hogy a jogi szegmensben érdemi beavatkozás is eredményezhető. [13]

A módosítások célja továbbá a katonai és rendészeti feladatok egymáshoz való közelítésével hatékonyan fellépni egy esetleges krízishelyzetben. Ehhez kapcsolódóan vizsgálható a 2020-as Nemzeti Biztonsági Stratégia, amely kormányhatározati formában, vagyis közjogi szervezetszabályozó eszközként jelent meg még a konfliktus kirobbanását megelőzően. További meghatározó kormányhatározat a 2021-ben elfogadott Nemzeti Katonai Stratégia, amely a Nemzeti Biztonsági Stratégiához képest ágazati stratégiaként fogható fel, azzal összefüggésben mutat teljes képet. A Stratégiák meghatározzák Magyarország biztonsággal összefüggő céljait, így a nemzeti együttműködés szilárdságának erősítését és az intézkedések hatékonyságának biztosítását. [14]

A védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról szóló 2021. évi XCIII. törvény (Vbt.) kodifikálásához az alapot a korábban említett Nemzeti Biztonsági Stratégia szolgáltatta, valamint olyan rendelkezések, amelyeket más honvédelmi tárgyú törvények már tartalmaztak. E szerint az ágazati jellegű

13 Till Szabolcs Péter: Az Alaptörvény tizedik módosításának hatásai a védelmi és biztonsági reform megvalósítására – öt tézispontban, In: Móré Sándor – Szilvásy György Péter (szerk.): *Új védelmi és biztonsági dimenziók az orosz–ukrán konfliktus fényében*, Budapest, Patrocinium Kiadó, 2024. 41–64. o.

14 Móré – Szilvásy: i. m. 107–150. o.

működés egy összkormányzati koordinációval egészült ki, ezzel is hatékonyabbá téve az összehangolt együttműködést. A törvény a különleges jogrenddel kapcsolatban is határoz meg rendelkezéseket, ahogyan a védelmi és biztonsági intézkedéseket is végigveszi. További fontos, a témát nagy mértékben meghatározó és befolyásoló jogszabály a honvédelemről és a Magyar Honvédségről szóló 2021. évi CXL. törvény (Hvt.). A jogszabály az alaptörvényi módosításoknak megfelelően pontosítja a különleges jogrendi szabályokat és az azzal járó feladatokat.

A kötetben az ukrán mozgósítás szabályozása is vizsgálat tárgyává válik mind jogi, mind szociológiai szempontból. A konfliktus kezdetével megkezdődött az ukrán mozgósítás, azonban az ország jogrendszere nem volt felkészülve egy ilyen jellegű gyors cselekvésre. A kezdeti mozgósítások és önkéntes beáramlás az elhúzódó háború és a bizonytalan kimenetel miatt már nem volt alkalmas a haderő fenttartásához, ezzel párhuzamosan a mozgósítás is egyre nehezebbé vált. Ezen problémák miatt szükséges volt a hadiállapottal összefüggő jogszabályok felülvizsgálatára, amely 2023 és 2024 folyamán meg is valósult. Ukrajnában 2024. májusában lépett hatályba az új mozgósítási törvény, amely a mai napig vita tárgya, hiszen a jogszabály hatálya a külföldön élő ukrán állampolgárokra is kiterjed. A tömeges mozgósítást tovább hátráltatja a korábbiakban tárgyalt információs hadviselés is, hiszen a polgárok napi szinten találkoznak a médiában a háború borzalmaival, így a bevonulással összefüggésben csökken a részvételi hajlandóságuk. Az ukrán kormány online felületein igyekszik ösztönözni a hadra foghatók bevonulását, akár pozitív, akár negatív tartalmak bemutatásával. Ezzel szemben az intézkedések továbbra is népszerűtlenek és kihívást okoz azok végrehajtása.[15]

15 Kovács Viktória: Hadiállapot és mozgósítás Ukrajnában, In: Móré Sándor – Szilvásy György Péter (szerk.): *Új védelmi és biztonsági dimenziók az orosz–ukrán konfliktus fényében*, Budapest, Patrocinium Kiadó, 2024. 151–170. o.

A mozgósításban és a demoralizáció elkerülésében nem segít a nemzetiségi jogokkal kapcsolatos ukrán álláspont sem. Az ukrán nemzetállam felépítésével és erősítésével összefüggő intézkedések a nemzetiségi jogok figyelmen kívül hagyásával, azok leépítésével és korlátozásával valósultak meg, így az országon belül fesztültséget teremtettek a lakosság körében már békeidőben is. Ahogy arra Manzinger tanulmányában rámutat a megoldás elsősorban a területi alapú kollektív nemzetiségi jogok megadásában rejlene, amely csökkenthetné a belső feszültségeket és az instabilitás mértékét, hiszen ezen tényezők hátrányt eredményeznek az oroszokkal szembeni fellépésben is. A társadalmi integráció előmozdításával az állam meg tudna erősödni és a feszültségek csökkenésével egy egységesebb ellenállást tudna kifejteni. A legfontosabb feladat azonban továbbra is a béke kérdése, annak előmozdítása és a konfliktus további eszkalálódásának elkerülése, hiszen többek között a nemzetiségi jogok személyi és esetleg területi rendezése is hatékonyabban valósulhatna meg egy nyugodt, külső konfliktusoktól mentes környezetben.[16]

A nemzetközi viták békés úton való rendezése és a jövőbeni krízisek közjogi eszközökkel történő közös megoldása szükséges. Azonban, ahogy erre a kötet rámutat fontos az esetlegesen felmerülő problémák kezelése is, ezért elengedhetetlen, hogy a jogrendszer rendelkezzen a megfelelő ellenállóképességgel és cselekvési tervvel egy esetleges külső támadás esetére. A jelenleg rendelkezésre álló tapasztalatok alapján, leginkább követő jelleggel kiépített védelmi és biztonsági mechanizmusok feladata az, hogy a jogszabályi környezet és az ahhoz tartozó intézményrendszer megfelelő működést tudjon biztosítani arra az esetre,

16 Manzinger Krisztián: Nemzetiségi jogok és stabilitás Ukrajnában, In: Móré Sándor – Szilvásy György Péter (szerk.): *Új védelmi és biztonsági dimenziók az orosz–ukrán konfliktus fényében*, Budapest, Patrocinium Kiadó, 2024. 171–195. o.

ha egy krízis vagy támadás bekövetkezne. Ezek gyakorlati alkalmazhatóságát csak éles helyzetben lehet feltérképezni, azonban a jogrendszer ezen részének fejlesztéséhez a nemzetközi tapasztalatok és tudományos diskurzusok fontos építőelemekként szolgálhatnak és e kötet e kettőt ötvözve kíván tényleges jelzőfényként működni.

Szerzőink

Dr. Till Szabolcs PhD. ezredes, Védelmi Igazgatási Hivatal vezető főtanácsos, a MKJHT titkára

Dr. Lajtai Nikolett Katalin, Győri Törvényszék, bírósági titkár

Dr. Lappsits Árpád, Győri Járásbíróság, bírósági titkár

Lukács Bence Széchenyi István Egyetem Regionális és Gazdaságtudományi Doktori Iskola, PhD. hallgató

Dr. Tóth Dorina Anna Széchenyi István Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, doktorandusz

Szerzői útmutató

A Katonai Jogi és Hadijogi Szemle magyar nyelven beküldött, az e folyóiratot kiadó Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság által művelt tudományos vagy szakmai területhez kapcsolódó – az alábbi formai követelményekhez illeszkedő – kéziratokat (tanulmányokat, recenziókat) fogad be.

Általános feltételek

A kéziratok terjedelme tudományos közlemény esetében legalább 20.000 karakter (fél ív) lehet, és nem haladhatja meg a 80.000 karaktert (2 ív). Könyvismertetés vagy tudományos értékű hozzászólás nem haladhatja meg a 20.000 karaktert.

A kézirat megküldésekor a szerző kilétét úgy kell feltüntetni, ahogyan azt a szerző a folyóiratban megjelentetni szeretné.

A fő szöveget, a címet, a fejezetcímek és az alcímek times new roman betűtípussal és 12-es betűmérettel kérjük formázni. A fő szöveg esetében kérjük a szimpla sorközt és a sorkizárt beállítást alkalmazni. A címet, a fejezetcímet, alfejezet címet követően kérjük kizárólag egy sorköz (enter leütése) szerepeljen. Kerülni kell a behúzásokat, tabulátorokat, térközöket és egyéb formázásokat.

Kiemelések a szövegben és lábjegyzetben kizárólag dőlt betűvel lehetségeseket, kérjük kerülni a ritkítás, az aláhúzás, a vastag betű stb. használatát.

A táblázatokat és ábrákat megfelelően formázva, a forrást hivatkozva, képaláírással ellátva kell feltüntetni. Táblázatok esetében kérjük, hogy a maximális méret egy B5-ös oldalt ne haladja meg.

A szöveg tagolása decimális számozással jelölt fejezetcímekkel (például 1.), illetve alcímekkel lehetséges (például: 1.1.1.). Kérjük az automatikus számozás mellőzését. Maximális háromszintű tagolást (például: 3.4.1.) kérünk alkalmazni.

Felsorolások esetében elsődlegesen decimális jelölést alkalmazzunk, ahol kérjük szintén a maximális három szint betartását.

Hivatkozások

A hivatkozásokat lábjegyzetben kérjük feltüntetni, több hivatkozás esetében pontosvessző használatával. A lábjegyzetbe a fő szövegben idézett vagy ott felhasznált forrásokat kell hivatkozni. Kérjük kerülni a végjegyzetet vagy a szövegben történő hivatkozást. A lábjegyzetben egy műre történő első hivatkozás esetében az összes bibliográfiai adatot fel kell tüntetni. A későbbi hivatkozások esetén elég az i. m. használata (pl. Mezey: i. m. 23. o.). Ha ugyanazon szerzőtől több művet is idézünk akkor az i. m. után zárójelben tüntessük fel a művek kiadási évét [pl. Mezey: i. m. (2003) 23. o.]. Ugyanazon szerzőtől, azonos évben megjelent műveinek ismételt idézése esetén abc jelölést kérjük alkalmazni a hivatkozás sorrendjében [pl. Mezey: i. m. (2003a) 23. o.]. Lábjegyzet esetében fontos hangsúlyozni, hogy az minden esetben mondatnak minősül, így mindig nagybetűvel kezdődik és ponttal zárul. Sem a szövegben, sem a lábjegyzetben nem kell feltüntetni az idézett mű szerzőjének titulusát (vagyis a dr. rövidítést sem).

Hivatkozások módszerei

a) könyvek

Ferdinandy Gejza: *A magyar alkotmány történelmi fejlődése*, Budapest, Franklin-Társulat magyar irod. intézet és nyomda, 1906. 45. o.

b) gyűjteményes művek

Hans Kelsen: Ki legyen az alkotmány őre?, In: Takács Péter (szerk.): *Államtan – Írások a XX. századi általános államtudomány köréből*, Budapest, Szent István Társulat, 2003. 289–332. o.

c) folyóiratcikkek

Patyi András: Hatáskör és eljárás a magyar közigazgatási bíráskodás történeti modelljében, *Magyar Közigazgatás*, 2001/11. 655–667. o.

d) elektronikus források

Paál Vince (szerk.): *Magyar sajtójogi szabályok annotált gyűjteménye 1848-1989*, http://mtmi.hu/ (letöltés ideje: .....)

e) jogszabályok

A független magyar felelős ministerium alakításáról szóló 1848. évi III. törvénycikk.

f) országgyűlési napló és irományok

Pulszky Ágost a közigazgatási bíróságról szóló törvényjavaslatot megvitató bizottság képviselőházi előadója ismertette a bizottság álláspontját a képviselőház előtt, *Képviselőházi napló*, 1892. XXXIII. kötet, 1896. május 11. – június 30., 624. ülésnap.
Lukács László miniszterelnök indokolása a háború esetére szóló kivételes intézkedésekről szóló törvényjavaslathoz, *Képviselőházi irományok*, 1910. XXII. kötet, 633. számú iromány.

Szerkesztőség a formai kritériumoktól eltérő kéziratokat visszaküldi a szerzőnek javítás céljából.